

“*CATALOGUS EPISCOPORUM ECCLESIAE NONENSIS*”
ZADARSKOG KANONIKA IVANA A. GURATA

Zvezdan STRIKA
Augsburg

UDK 949.75:262.12(093) Nin
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 31. XII. 2006.

U ovom prilogu povijesti Ninske biskupije po prvi put je editirana kronotaksa ninskih prvosvećenika, koju je u Notizie sulla chiesa di Nona, Ecclesia Nonensis sive Aeonensis priredio zadarski kanonik Ivan A. Gurato (1804.–1874.). Spis je danas pohranjen u Znanstvenoj knjižnici u Zadru, sign. 16519, Ms 448. Naslov ukazuje na činjenicu kako Guratov spis nije jedinstveno djelo, pisano s nakanom prikazivanja povijesti Ninske biskupije, nego je u njemu prikupljen raznovrsni materijal o toj Crkvi.

U prvom je dijelu najprije skrenuta pozornost na biografiju i spisateljsko–prepisiivačku djelatnost samog autora. Nije, pak, bila namjera iznositi sve pojedinosti, nego samo ukazati na važnost i značenje cijelog opusa Ivana A. Gurata za zadarsko-ninsku prošlost, ali isto tako i za povijest hrvatskog naroda. Sam naslov studije Catalogus episcoporum... ukazuje na središnju temu, važnost kronotakse ninskih prvosvećenika u starijoj, ali isto tako i u novijoj historiografiji počevši s Farlatijevom Poviješću Ilirika, preko Carla F. Binachija, pa sve do najnovijeg redosljeda koji je priređen u Šematizmu Zadarske nadbiskupije. Doduše, Guratova kronotaksa nije potpuna i u njoj se odmah zapažaju praznine, Ipak, ona doprinosi boljem poznavanju razvoja crkvenih struktura Nina i Ninske biskupije. Njezina se veličina ne sastoji samo u kronološkom nizanju imena pojedinih biskupa, nego puno više u tome što ju je pokušao pročititi od naslaga srednjovjekovnih kronika. Istodobno je autor ukazao na važnost arhivskog materijala dostupnog u raznim arhivima i njih je na str. 35. naveo poimence.

Kritičkom zahvatu prethodi kratki pregled povijesnog osnutka Ninske biskupije, formuliran dvojbom “osnutak ili obnova”. Time se želi ukazati kako historiografija o tom problemu još nije izrekla posljednju riječ. Ninska biskupija nije bila osnovana odmah po kristijanizaciji Hrvata nego je kao institucija postojala znatno ranije. Stoga je moguće da je ime nekog biskupa, koje donosi Carlo F. Bianchi, stvarno i postojalo, samo danas nisu dostupni nikakvi povijesni podatci. Ivan A. Gurato polazi od biskupa Teodozija, kojega smatra prvim biskupom Nina i navodi kronološki imena drugih biskupa do Grgura Parčića. Na odvojenim stranicama donio je Ivan A. Gurato još i kratke podatke o dvojici ninskih biskupa, Ivanu Krstitelju Juriliću i Josipu Grguru Žuviću. Posljednji spomenuti biskup uzdignut je 1807. godine na Katedru zadarskih nadbiskupa i poslije njega više nije nitko imenovan rezidencijalnim biskupom Ninske crkve. Reorganizacijom biskupija u Dalmaciji ukinuta je 1828. godine Ninska biskupija i njen teritorij je praktično priključen Zadarskoj nadbiskupiji.

Ključne riječi: *Catalogus episcoporum*, Nin, Zadar, kanonik A. Gurato.

1. UVOD

Prošlost Nina (*Aenona*, *Nona*), čije se značenje, važnost i utjecaj u starijoj hrvatskoj povijesti ne može preuveličati, utkana je u hrvatsko nacionalno biće i nosi pečat njegova žica.¹ Već su stari Liburni naselili njegovo područje, Rimljani su ga nazivali *Aenona* sagrađivši amfiteatar i hram božice Dijane, koji je porušen tijekom 6. stoljeća. Hrvati ga preuzimaju sredinom 7. stoljeća i skupa s preostalim liburnsko-romanskim stanovništvom izgrađuju važno gospodarsko-političko središte ranosrednjovjekovne Hrvatske, o čemu pružaju još i danas svjedočanstvo ostatci raskošnih građevina, osobito bazilika sv. Marije u zapadnom dijelu grada. Crkva je bila krajem 7. ili pak samim početkom 8. stoljeća obnovljena.² Aachenski je mir 812. godine samo pospješio razvojni proces u sklopu mlade Hrvatske kneževine jer su dalmatinski gradovi ostali pod vlašću *basileusa* s Bospora. Upravo je grad Nin izgrađen kao najjači centar franačke Hrvatske; od 9. do 11. stoljeća grad je bio vrlo važno središte i ratna luka hrvatske mornarice. U to doba podignuto je novo gradsko središte s novom katedralom koja se nalazila na lokalitetu današnje župne crkve. Bizantski car Konstantin Porfirogenet (913.–959.) poznao je jako dobro političku podjelu Hrvatske, a jedna od njenih najopširnijih teritorijalnih jedinica bila je upravo ninska županija.³ U Ninu je boravio župan, podžupan, sudski i upravni organi koji su odgovarali tadašnjem ustrojstvu Hrvatske države.⁴ Nin postaje sjedište knezova, a od kralja Tomislava (910.–927./28.) i kraljevski dvor, pa je za Trpimirovića sjedište vladara i Ninske županije imalo veliku političko-stratešku ulogu. Svijetlu prošlost zasjenit će nestanak hrvatske nacionalne dinastije, kada je grad Nin počeo silaziti s povijesne pozornice i tek će se u 13. stoljeću organizirati kao komuna, a već je godine 1328. venecijanski plijen. Nakon mira 1358. godine, potpisanog u sakristiji crkve sv. Frane u Zadru, došao je Nin pod vlast hrvatsko-ugarskih kraljeva.⁵

---

¹ Novija istraživanja s mjerodavnom literaturom donosi *Enciklopedija Jugoslavije*, 6, Zagreb, 1965., str. 295; Art.: Nin, *Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda*, 6, Zagreb, 1980., str. 31; Ludwig STEINDORFF, Art.: Nin, *Lexikon des Mittelalters*, 6, München–Zürich, 1993., str. 1196–1197; Art.: Nin, *Hrvatska enciklopedija*, 7, (Ma–Nj), Zagreb, 2005., str. 704.

² Branimir GUŠIĆ, Najstarije hrvatsko naselje oko Nina, *Predavanja JAZU*, 39, Zagreb, 1970., str. 28; ISTI, Starohrvatsko naselje Ravnih kotara, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 18, Zadar, 1971., str. 137–192, ovdje str. 149.

³ Constantin PORPHYROGENITUS, *De administrando imperio*, cap. 30, ed. GY. Moravcsik – R. J. H. Jenkins, Washington, 1967., str. 144–145; Franjo RAČKI, *Documenta historiae Croatiae periodum antiquam illustrantia*, MSHSM, 7, Zagreb, 1877., str. 400; *Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije*, sv. II, priredio Božidar Ferjančić, Beograd, 1959., str. 33.

⁴ Mijo BRAŠNIĆ, Župe u hrvatskoj državi za vrijeme narodne dinastije, *Rad JAZU*, 25, Zagreb, 1873., str. 31–52; Josip LUČIĆ, Nin u IX stoljeću, *Povijest grada Nina*, priredili Grga Novak – Vjekoslav Maštrović, Zadar, 1969., str. 375–396, ovdje str. 376; Ivo GOLDSTEIN, Županije u ranom srednjem vijeku u Hrvatskoj, *Hrvatske županije kroz stoljeća*, priredili I. Goldstein – Borislav Grgin i dr., Zagreb, 1996., str. 9–20; O granicama ninske županije usp. Vinko VALČIĆ, Granice ninske županije, *Rad JAZU*, 288, Zagreb, 1952., str. 95–112, ovdje str. 108.

⁵ Usp. Ferdo ŠIŠIĆ, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, vol. 1, Split, 2004., str. 216–217; Ante STRGAČIĆ, Prigodom šestogodišnjice zadarskog mira (18. veljače 1358. – 18. veljače 1958.), *Zadarska revija*, 7, Zadar,

Godine 1409. iznova postaje mletački plijen dijeleći sudbinu ostalih komunalnih središta, sve do ukinuća mletačke vlasti u Dalmaciji 1797. godine, dolaskom Napoleonovih trupa i stvaranjem Ilirske provincije.

Političko-stratešku važnost grada u državnoj upravi pratilo je i crkveno uređenje Nina i Ninske biskupije, čiji se osnutak ne može još posvema sigurno odrediti. U tom se kontekstu nameće i pitanje opstojnosti hrvatskog biskupa (*episcopus Chroatensis*).⁶ Miho Barada (1889.–1957.), kojega slijedi velik dio hrvatske historiografije, povezivao je osnutak Ninske biskupije s Focijevim raskolom (867.–880.). Godine 864. dobili su Hrvati vlastitog biskupa, a njegovo sjedište je grad Nin.⁷ Ninska biskupija je odigrala važnu ulogu pri organizaciji Crkve u Hrvata, a bulom *Locum beati Petri* pape Leona XII. (1823.–1829.) 30. lipnja 1828. godine izbrisano joj je ime iz popisa biskupija Katoličke crkve (ostao je puki naslov). Tako jednim potezom bi ukinuta tisućugodišnja tradicija.⁸ Ova je odluka bila samo mali kamenčić velike reorganizacije biskupijskih granica Dalmacije, a sprovedena je dogovorom Rima i Beča nakon restauratorskog kongresa 1815. godine. Zadar je ostao jedino metropoljsko sjedište u južnoj Hrvatskoj, a stare metropolije Split i Dubrovnik, osobito ona u Splitu kao nasljednica Salonitanske metropolije, izgubila je jednim diplomatsko-političkim potezom svoj preko tisuću i pet stotina godina dugi kontinuitet.⁹ Dubrovačka je metropolija doduše bila znatno mlađa nego li Salonitansko-splitska, ali se i ona mogla dičiti s preko osam stotina godina dugom prošlosti.¹⁰

Tako smišljeno provedena centralizacija Crkve s jednom jedinom metropolijom pratila je samo državno uređenje Dalmacije provodeći centralističku politiku bečkog dvora koji je nakon sloma francuske dominacije osnovao pokrajinu Dalmaciju sa

---

1958., str. 97–110; Nada KLAJČ – Ivo PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku*, Prošlost Zadra–Knjiga, 2, Zadar, 1976., str. 315–322; Jelena KOLUMBIĆ, Ninsko plemstvo XVII. i XVIII. stoljeća, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 48, Zagreb – Zadar, 2006., str. 413–437, ovdje str. 414 i d.

⁶ Njegovo značenje u povijesti Hrvata detaljnije je obradio Marko PEROJEVIĆ, *Ninski biskup u povijesti Hrvatskog naroda*, Zagreb, 1939.

⁷ Miho BARADA, *Episcopus Chroatensis*, *Croatia sacra*, 1, Zagreb, 1931., str. 161–215. Ova vrijedna studija je kudikamo već pomalo zastarjela ali je ipak još uvijek nezaobilazna literatura pri proćavanju razvoja općih crkvenih struktura kod Hrvata, samim time i Ninske biskupije.

⁸ Pius Basilius GAMS, *Series episcoporum ecclesiae catholicae*, Ratibonensae, 1873.–1886. (pretisak Graz, 1957.), str. 412; Carlo Federico BIANCHI, *Zara cristiana*, vol. I, Zara, 1877., str. 78; Krunoslav DRAGANOVIĆ – Josip BUTURAC, *Povijest Crkve u Hrvatskoj*, Zagreb, 1944., str. 116; Mile VIDOVIĆ, *Povijest Crkve u Hrvata*, Split, 1996., str. 176.

⁹ Kratki pregled serije biskupa Salonitansko-splitske Crkve donose Frane BULIĆ – Josip BERVALDI, Kronotaksa solinskih biskupa uz dodatak Kronotaksa splitskih nadbiskupa (od razorenja Solina do polovice XI. v.), *Bogoslovska smotra*, Zagreb, 1912.–1913., sada pretisak *Prilog Bullettino di archeologia e storia dalmata*, Split, 1912.–1913.; Milan IVANIŠEVIĆ, Salonitanski biskupi, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 86, Split, 1993., str. 223–252.

¹⁰ Ivica PULJIĆ, Uspostava Dubrovačke metropolije, *Tisuću godine uspostave Dubrovačke (nad)biskupije*. Zbornik radova znanstvenoga skupa u povodu tisuću godine uspostave Dubrovačke (nad)biskupije/metropolije (998.–1998.), priredili Želimir Puljić i Nediljko A. Ančić, Split – Dubrovnik, 2001., str. 15–56.

zemaljskom vladom u Zadru. Uz starodnevni Nin nestala su još biskupijska sjedišta u Makarskoj, Stonu, Korčuli, Trogiru i Rabu.¹¹ Teritorij Ninske biskupije praktično je bio priključen Zadarskoj nadbiskupiji i izgubio joj se svaki trag. Uobičajena je praksa na kršćanskom Zapadu bar spominjala ime dokinute biskupije, te se uz ime proširene „prislanjalo“ još i ime nestale biskupije (npr. Riječko-senjska nadbiskupija ili pak u njemačkoj Erzdiözese München-Freising).¹² Potpisom pape Leona XII. (1823.–1829.) izbrisana je tako jedna tisuću godina stara institucija u hrvatskom narodu, koja je još svijetlila kao relikv hrvatske samostalnosti i njenog nacionalnog bića iz vremena narodnih knezova i kraljeva. Tako je uspjelo centralistički nastrojenom Beču preko u tom povijesnom trenutku, onemoćalog papinstva ugasiti i posljednju svjetiljku iz vremena samostalne hrvatske državnosti jer tadašnjim političkim konstalacijama u srednjoj i jugoistočnoj Europi – i ne samo njima – nije odgovaralo postojanje jedne male, skoro neznačajne biskupije, što je jedina simbolizirala državnu opstojnost i nacionalnu samosvijest Hrvata.

2. ŽIVOT I RAD IVANA A. GURATA

Svećenik, povjesničar i marni kolekcionar iz Zadra, Ivan Ante Gurato (1804.–1874.), manje je danas poznat našoj široj javnosti. Najkraći biografski podatci mogu se naći kod njegova suvremenika i daleko poznatijeg zadarskog crkvenog povjesničara Carla F. Bianchija (1809.–1891.),¹³ te ponajviše prema njegovom navodu kod Stjepana Antoljaka (1909.–1997.).¹⁴ Redakcijski članak *Hrvatskog biografskog leksikona* ukazuje na važnost osobe i djela Ivana A. Gurata u povijesti hrvatske kulture.¹⁵ Unatoč tim pokušajima mnoge su strane Guratova života i rada još uvijek premalo osvjetljene, ostaju nepoznate i daje im se premalo vrijednosti. Iscrpna rasprava o njegovu životu i radu zahtijevala bi opširniju studiju (možda magistarsku ili čak doktorsku radnju) koja bi

---

¹¹ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, I, str. 78; K. DRAGANOVIĆ – J. BUTURAC, str. 116; Franjo ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, Zagreb, 1991., str. 316; Karlo JURIŠIĆ, Bula pape Leona XII. „Mjesto bl. Petra“ i Crkva u Hrvatskoj danas, *Kačić*, 3, Split, 1970., str. 101–126; Slavko KOVAČIĆ, Zadarska nadbiskupija u preustroju dalmatinskih biskupija (od početka njegove pripreme i bule Locum beati Petri iz g. 1828. do njezine provedbe g. 1830.), *Sedamnaest stoljeća Zadarske Crkve*, Znanstveni skup o povijesti Zadarske nadbiskupije na Sveučilištu u Zadru 16–18. studenoga 2004, Program i sažetici izlaganja, Zadar, 2004., str. 35–36 (studija je u tisku).

¹² U Katoličkoj crkvi ne briše se posvema ime neke nestale ili ugašene biskupije, nego se njihovi naslovi dijele biskupima bez biskupskog sjedišta (uobičajeno pomoćnim biskupima ili pak biskupima koji su činovnici Rimske kurije). U tom su slučaju oni samo naslovni biskupi, jer po katoličkom crkvenom pravu svaki biskup mora biti ređen na naslov neke biskupije. Tako je danas naslovni biskup Nina, nadbiskup Martin Vidović, apostolski nuncij u Ukrajini.

¹³ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, I, str. 247–248.

¹⁴ Stjepan ANTOLJAK, *Izvori i literatura o prošlosti otoka Raba od ranoga srednjeg vijeka do godine 1797.*, Zadar–Rab, 1986., str. 62–63; ISTI, *Hrvatska historiografija do 1918. godine*, vol. I–II, Zagreb, 1992., ovdje vol. I, str. 148, drugo dopunjeno izdanje, Zagreb, 2004., str. 135, bilj. 662 i str. 596, bilj. 2985.

¹⁵ Art.: Gurato Ivan, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 5 (Gn–H), Zagreb, 2002., str. 329–330.

osvijetlila iz raznih perspektiva njegov život i rad, te donijela objektivnu sliku njegova kulturnog djelovanja. Ovaj prikaz ni u kojem slučaju ne postavlja sebi za cilj detaljno prikazati osobu i spisateljsko-kolekcionarsku djelatnost marljivog Ivana A. Gurata, nego se pogled usmjerava prema njegovoj povijesti ninske Crkve. Ovi redci su samo pokušaj predstavljanja pisca i njegova djela široj hrvatskoj javnosti, kako bi mami čitatelj mogao danas lakše razumjeti njegovu seriju ninskih prvosvećenika.

2.1. Biografske crtice o Ivanu A. Guratu

Ivan A. Gurato, oca Giuseppea Gurata i majke Andriane rođ. Giargomillo, rođen je 10. rujna 1804. godine u Zadru, gdje je bio kršten 30. listopada iste godine. U Matici krštenih župe svete Stošije u Zadru prabilježen je pod rednim brojem četiri sljedeći tekst: "30. listopada 1804. Velč. gosp. Trifun dr. Rončević, sedmičar ove Prvostolnice s dopuštenjem veleč. Generalnog vikara i kapitularnog gosp. Ivana Đurovića, krstio je dijete, rođeno 10. rujna prošlog mjeseca, sina gosp. Josipa Gurata i gosp. Andrijane Giargomille, svoje zakonite žene, kojemu su dali imena: Ivan, Ante, Špiro, Nedjeljko, Otavijan. Kum na krštenju je bio gosp. Ante Bonese i ja, don Anđelo Torato, župnik ove Prvostolnice, sam ovo upisao."¹⁶ U Zadru je stekao privatno osnovno obrazovanje, a kasnije je pohađao i klasičnu gimnaziju. Studij filozofije i teologije započeo je najprije u Beču i nastavio u Gorici. Za svećenika je zaređen s tek napunjenih dvadeset i tri godine u Zadru 23. rujna 1827. godine.¹⁷ Nakon svećeničkog ređenja vršio je razne dužnosti. Najprije je djelovao u nadbiskupskoj kancelariji, uz to je predavao moralku u zadarskom sjemeništu i istodobno je do 1835. godine obnašao službu katehete u ženskoj osnovnoj školi sv. Marije. Nadbiskup Josip Franjo Novak (1823.–1843.) mu je povjerio 1836. godine voditeljstvo nadbiskupske kancelarije i imenovao ga zakletim notarom kod nadbiskupske kurije. Uz spomenute dužnosti obnašao je još i službu kanonika Stolnog kaptola.¹⁸

---

¹⁶ "Il. Rev. Sign. Dom Triffone dr Rončević settimanario di questa Metropolitana con licenza del Reverendissimo Vic. Generale, Capitolare Dom. Giovanni Dr. Giurović ha battezzato un bambino nato il 10. settembre ultimo passato, figlio del Sign. Giuseppe Gurato e della Sign. Andriana Giargomilla sua legittima consorte, al quale ha posto i nomi di Giovanni, Antonio, Spiridion, Domenico, Ottaviano. Padrino al Sacro Fonte fu il Sign. Antonio Bonese ed io don Angiolo Torato Curato di questa Metropolitana ho fatto la presente annotazione." Arhiv Zadarske nadbiskupije, *Matica krštenih svete Stošije*, sv. 21, str. 125 od godine 1804.

¹⁷ Arhivar Zadarske nadbiskupije dr. Pavao Kero me je uputio na ovaj kratki podatak, pa mu iskreno zahvaljujem.

¹⁸ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, I, str. 247–249. Nejasno mi je iz kojeg ga razloga Miroslav Granić te s njime i Mirisa Katić Piljušić oslovljava "opat Ivan Gurato" jer Ivan A. Gurato nije bio monah, niti član benediktinskog samostana sv. Krševana, nego kanonik Stolnog kaptola u Zadru: Miroslav GRANIĆ, Pažanin Marko Lauro Ruić (1736.–1808.), *Zadarska revija*, 29, Zadar, 1980., str. 307–317, ovdje str. 313, bilj. 64; ISTI, O kultu sv. Krševana zadarskog zaštitinika, *1000. godina samostana sv. Krševana*, Prilozi sa znanstvenog skupa održanog 11. i 12. prosinca 1986. u Zadru, u povodu 1000. obljetnice samostana svetog Krševana i 30. obljetnice Filozofskog fakulteta u Zadru, priredio Ivo Petricioli, Zadar, 1990., str. 35–58,

Poslije smrti nadbiskupa Novaka došao je na zadarsku nadbiskupsku stolicu Josip Godeassi (1843.–1861.), koji nije imao povjerenja u sposobnosti i rad Ivana A. Gurata, te je bio razriješen svih dužnosti u nadbiskupskoj kancelariji. U tom trenutku učinio je Ivan A. Gurato najbolje što je mogao učiniti, povukao se izvan domene zadarskog nadbiskupa na otok Rab. Tu se uz svoje svećeničke obveze i dužnosti osobito posvetio istraživanju povijesti Zadra (grada i cijele njegove Nadbiskupije) i otoka Raba. Prepisao je veliki broj dokumenata iz starijih predložaka i time ih oteo zaboravu. Umro je 17. svibnja 1874. godine na otoku Rabu, gdje je bio i sahranjen na franjevačkom groblju u Kamporu. Na njegovu grobu napisan je natpis na latinskom, hrvatskom i talijanskom jeziku.¹⁹

Svoju privatnu i iznimno bogatu knjižnicu od skoro tri tisuće naslova, dijelom tiskanih a dijelom prepisanih, poklonio je Stolnom kaptolu u Zadru. Ova ostavština je postala kamen temeljac kaptolske biblioteke u Zadru. Ona još i danas čuva veliki dio njegove ostavštine pohranjene u Zadarskoj nadbiskupiji.²⁰ Njom se, uz druge znanstvenike, obilato koristio Ivan Kukuljević Sakcinski (1816.–1889.) prikupljajući materijal za svoj *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*. Relikvije koje su se nalazile u njegovu privatnom posjedu ostavio je Ivan A. Gurato oporučno Crkvi sv. Krševana u Zadru.

Ivan A. Gurato nije ostao neka nepoznata osoba, samo regionalno obojena, nego je bio poznat izvan Zadra, gdje je njegov rad bio cijenjen. Dopisivao se s više književnika i učenjaka, te je bio član mnogih znanstvenih institucija, među kojima se posebno ističu: Akademija slobodnih umjetnosti u Beču, talijanska akademija Giovanni Pico, zatim je bio član Društva za zaštitu životinja u Trstu, te član-povjerenik Narodnog muzeja u Zagrebu.²¹

2.2. Guratova spisateljska djelatnost

Ukupna spisateljska djelatnost Ivana A. Gurata koja se odnosi na povijest crkvenih institucija, svetkovina zaštitnika grada Zadra, Zadarske nadbiskupije i otoka Raba može se podijeliti u tri dijela.

1. U prvu skupinu spadaju spisi koji se bave hagiografskom problematikom Zadarske crkve. Na prvom mjestu je svakako srijemska mučenica Anastazija (Stošija), zatim i drugi sveti – zaštitnici zadarskih crkava, sv. Šime Prorok i sv. Krševan. U ovu skupinu spadaju isto tako spisi koji se odnose na crkvene institucije grada Zadra:

---

ovdje str. 41; Mirisa KATIĆ PILJUŠIĆ, Rukopisna ostavština bilježnika i povjesničara Marka Laura Ruića, *Radovi Zavoda HAZU u Zadru*, 46, Zagreb – Zadar, 2004., str. 307–324, ovdje str. 312.

¹⁹ Usp. C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, I, str. 249.

²⁰ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, I, str. 178.

²¹ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, I, str. 249.

* *De sanctis titularibus ac patronatis civitatis et arcidieoecesis Jadrensis et manuscriptis et impressis operibus acurate diligenterque a excerpta et collecta cura et labore Joannis Antonij Gurato Arbi anno Salutis MDCCCXLVIII.*²²

* *Notizie circa la Chiesa di s. Simeone di Zara e Statuto di quella confraternita dell ss. Rosario.*²³

* *Notizie sulle Chiese di Borgo Erizzo s. Maria degli Ulivi s. Maria ecc. (in latino e italiano).*²⁴

* *Chiesa di s. Michele e confraternità della Misericordia in detta Chiesa di Zara.*²⁵

* *Notizie sulla Chiesa di Zara: S. Francesco, S. Maria di Melita, S. Grisogono, S. Giovanni Battista ecc. (in italiano e latino).*²⁶

* *Vescovi ed arcivescovi di Zara. Notizia estratta dal libro intitolato la Damma opera del Tanzlingher fu vicario generale della cattedrale di Zara. (in latino e italiano).*²⁷

* *Notizie circa la Chiesa metropolitana di Zara e Seminario illirico (in italiano e latino).*²⁸

* *Summario delle bergamine del ven. Capitolo della Metropolitana di Zara patto nell anno 1757 (in italiano e latino).*²⁹

* *Summario delle cose della città di Zara (1409–1598) (in italiano e latino).*³⁰

* *Chiesa illirica – Collegio illirico di Loreto (in italiano e latino).*³¹

2. Drugoj skupini spisa pripadaju ona djela koja obrađuju povijest crkava i crkvenih institucija izvan Zadra, dakle cijele Zadarske nadbiskupije, osobito Crkve na Pagu i povijesti ninske Crkve, koja je do 1828. godine bila samostalna biskupija:

* *Chiesa e vescovi di Nona – Un foglietto a stampa suffragi sanctorum ecclesiae Nonensis (in latino e italiano).*³²

* *Notizie sulla Chiesa di Nona. Ecclesia Nonensis sive Aenonensis.*³³

---

²² Djelo je napisano na latinskom i talijanskom jeziku te je danas pohranjeno u Znanstvenoj knjižnici u Zadru: sign. 15870, Ms 385; M. GRANIĆ, O kultu, str. 41, bilj. 32; S. ANTOLJAK, *Hrvatska historiografija*, str. 135, bilj. 662.

²³ Pohranjeno u Znanstvenoj knjižnici u Zadru: sign. 16520, Ms 449.

²⁴ Djelo je napisano na talijanskom i latinskom jeziku te je danas pohranjeno u Znanstvenoj knjižnici u Zadru: sign. 16521, Ms 450.

²⁵ Pohranjeno u Znanstvenoj knjižnici u Zadru: sign. 16516, Ms 445.

²⁶ Pohranjeno u Znanstvenoj knjižnici u Zadru: sign. 16522, Ms 451.

²⁷ Pohranjeno u Znanstvenoj knjižnici u Zadru: sign. 16517, Ms 446.

²⁸ Djelo je danas pohranjeno u Znanstvenoj knjižnici u Zadru: sign. 16523, Ms 452.

²⁹ Pohranjeno u Znanstvenoj knjižnici u Zadru: sign. 16524, Ms. 453.

³⁰ Pohranjeno u Znanstvenoj knjižnici u Zadru: sign. 16512, Ms 441.

³¹ Pohranjeno u Znanstvenoj knjižnici u Zadru: sign. 16525, Ms 454.

³² Pohranjeno u Znanstvenoj knjižnici u Zadru: sign. 16519, Ms 448.

³³ Djelo je napisano na talijanskom i na latinskom jeziku, te je danas pohranjeno u Znanstvenoj knjižnici u Zadru: sign. 16519, Ms 448.

* *Memorie de Pago-Constitutiones capituli et cleri insig. Colleg. Ecclesiae matricis s. Mariae Majoris Pagensis (1424–1773)*.³⁴

3. U treću skupinu spisa spadaju ona djela koja se odnose na povijest Crkve i crkvenih institucija na otoku Rabu. Za treći svezak *Manuale del Regno di Dalmazia per l'anno 1873*. Luigija Maschekova (†1887.) priredio je detaljan opis otoka Raba koji je tiskao V. M. Coronello 1873. godine.³⁵ Isto tako je sastavio popis rapskih knezova i kapetana 1874. godine.

2.3. Guratova prepisivačka djelatnost

U svojoj, ovdje već više puta spomenutoj studiji *Hrvatska historiografija* ukazao je Stjepan Antoljak da bi bilo prijeko potrebno ozbiljnije se pozabaviti i kolekcionarskim radom Ivana A. Gurata. Ugledni povjesničar poručuje mladoj generaciji: "Svakako je vrijedno da se taj Guratov kolekcionarski rad osvijetli kao i njegov dosad dosta nepoznati životopis i djelovanje na području istraživanja i prepisivanja izvorne građe, koja se pretežno odnosi na crkvenu povijest Zadra i njegove okolice."³⁶ Njegovom zovu nije se do danas nitko odazvao, jedino su Stjepan Antoljak, Miroslav Granić i s njime Mirisa Katić Piljušić ukazali posvema kratko na Guratovu prepisivačku djelatnost.³⁷

Kako bi današnji čovjek mogao imati barem kakav-takav uvid u kolekcionarski rad Ivana A. Gurata navodim samo neke prijepise. Na prvom mjestu je na 242 stranice prepisana *Historia guerra di Dalmazia fra i Veneziani e Turchi dall'anno 1645 fino alla pace* Franje Nikole Divnića (1607.–1672.). Ovaj rukopis je danas pohranjen u Znanstvenoj knjižnici u Zadru.³⁸ Zatim je prepisao prva dva sveska *Osservazioni Storiche sopra l'antico stato civile et ecclesiastici co della città et isola Pago o sia dell'antica Cessa. Estratte da diversi autori, diplomi privilegi, et altre carte si publice come private e scritte da Marco Lauro Ruich 1776*. Prepisao ga je na otoku Rabu te je danas pohranjen u Znanstvenoj knjižnici u Zadru; drugi volumen je bio pohranjen pod sig. XXII/8 u nekadašnjoj Knjižnici gimnazije u Zadru i zasad je još uvijek zagubljen.³⁹ Od istog autora je Ivan A. Gurato prepisao *Delle Riflessioni Storiche sopra l'antico stato civile, ecclesiastico della città et isola di Pago o sia dell'antica Cissa fatte da diversi autori, diplomi, privilegi et altre carte pubbliche e private raccolte da Marcolauo Ruich*,

---

³⁴ Pohranjeno u Znanstvenoj knjižnici u Zadru: sign. 16513, Ms 442.

³⁵ Zara, 1873.

³⁶ S. ANTOLJAK, *Hrvatska historiografija*, str. 135, bilj. 662.

³⁷ M. GRANIĆ, Pažanin, str. 313–315.

³⁸ I manoscritti della Biblioteca comunale "Paravia" di Zara, 162, 163; S. ANTOLJAK, *Hrvatska historiografija*, str. 135, bilj. 662.

³⁹ S. ANTOLJAK, *Hrvatska historiografija*, str. 303; ISTI, Pitanje autentičnosti paške isprave, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. 3, vol. 1, Zagreb, 1949., str. 115–142, ovdje str. 115, sada pretisak u ISTI, *Hrvati u prošlosti. Izabrani radovi*, izabrao i uredio Stijepo Obad, Split, 1992., str. 749–771, ovdje str. 749; M. GRANIĆ, Pažanin, str. 313, bilj. 63a.

Tomo primo 1779. Ovaj primjerak se isto tako danas čuva u Znanstvenoj knjižnici u Zadru.⁴⁰ Također je prepisao i *Blasone Genealogico di tutte famiglie nobili della città di Pago, con molte de' cittadini, che con esse si apparentarono, o dalle medesime ebero l' origine. Serie delle famiglie presenti et estinte, della successione de' Canonici, et altre dignità della chiesa di Pago e de' pubblici Rappresentanti 1784,*⁴¹ zatim *Legum, statutorum, privilegiorum, tum piscarum tum novarum sanctionum et rescriptorum Civitatis et Insulae Paghi in Venetorum Dominio feliciter degentis, amplissima Collectio, cura studio et opera Marci Lauri Ruich ad normam et usum civium et incolarum.*⁴² Još je prepisao *Frammenti storici ed altre memorie, discorsi, studi ecc. di Marco Lauro Ruich tratti dagli originali, con Indice in fine.*⁴³

Marljivi Ivan A. Gurato prepisao je još mnoga druga djela i ona su velikim dijelom pohranjena u kaptolskoj biblioteci u Zadru. Arhivar Zadarske nadbiskupije dr. sc. Pavao Kero mi je u jednom telefonskom razgovoru priopćio kako ne postoji popis Guratovih spisa, ali da u kaptolskoj biblioteci ima jako mnogo spisa koje je on vlastoručno prepisao. Njihov pregled zahtjeva jednu sveobuhvatnu studiju, koja bi ukazala najprije na same naslove prijepisa, a zatim i na drugu činjenicu, tj. iz kojih predložaka je autor prepisivao. Namjera ovog kratkog priloga je bila ukazati samo ukratko na važnost i značenje njegova kolekcionarsko-prepisiivačkog rada.

3. SERIJA NINSKIH BISKUPA U HISTORIOGRAFIJI

U starijoj katoličkoj historiografiji udomaćio se *series episcoporum ecclesiae N.* N., koji donosi u cjelini najkraće biografske podatke pojedinih biskupa. Uobičajeno se u takvim serijama bilježilo ime biskupa, porijeklo te kada i koliko je godina predvodio mjesnu Crkvu. Ako je biskup imao znatnog utjecaja na mjesnu Crkvu u kasnijim stoljećima, tada su se posvema pregnantno isticala njegova najvažnija djela i njegove zasluge. Takav sumarni redosljed imena biskupa nije donosio stvarnost biskupije jer su preostale strukture, kaptol, župske zajednice i župnici, monaštvo i redovništvo, bratovštine i vjerski život bile posve zapostavljene, gubio im se svaki trag. Tijekom srednjeg vijeka natjecale su se biskupije dokazati apostolsko podrijetlo, a ako se hipoteza

---

⁴⁰ Znanstvena knjižnica u Zadru, sig. Ms 926; M. GRANIĆ, Pažanin, str. 313, bilj. 64; S. ANTOLJAK, *Hrvatska historiografija*, str. 303, bilj. 1501.

⁴¹ V. A. Dujšin je pronašao 1938. godine Guratov prijepis ovog spisa kod dra Petra Galzigne na Rabu. Original prvog sveska je danas pohranjen u Državnom arhivu u Zadru pod signaturom, Ms I, G* 43; M. GRANIĆ, Pažanin, str. 314, bilj. 68 smatra da se radi o prijepisu Ivana A. Gurata. Granićevo mišljenje slijedi i S. ANTOLJAK, *Hrvatska historiografija*, str. 304.

⁴² Prijepis je pohranjen danas u Državnom arhivu u Zadru pod signaturom 6601, Rkp. 31 (stara signatura I. B: 14). S. ANTOLJAK, *Hrvatska historiografija*, str. 304, bilj. 1510; M. KATIĆ PILJUŠIĆ, str. 320; M. GRANIĆ, Pažanin, str. 314, bilj. 75.

⁴³ Prijepis je načinio Ivan A. Gurato 1862. godine na Rabu i danas je pohranjen u Znanstvenoj knjižnici u Zadru, pod signaturom 15877, Ms 392; S. ANTOLJAK, *Hrvatska historiografija*, str. 304; M. KATIĆ PILJUŠIĆ, str. 320.

nije uspjela razumnim i uvjerljivim argumentima obraniti, tada je barem utemeljitelj biskupije imao dodira s apostolima ili barem s prvim apostolskim učenicima. Ninska se crkva nije bitnije razlikovala od drugih biskupija u hrvatskim zemljama ili izvan njih, ona je isto tako posjedovala svoju kronotaksu koja je započinjala sa sv. Aselom (Anselmom), tobože jednim od sedamdeset dvojice Isusovih učenika. U njegovoj pratnji se nalazila rođakinja Marcela i đakon Ambroz. Promatrano, dakle, očima čovjeka 21. Stoljeća, ninska tradicija u svojoj biti niti malo ne zaostaje za Salonitansko-splitskom crkvom sa sv. Dujmom (tobožnjim učenikom sv. Petra apostola) ili jadertinskom crkvom s biskupom Donatom.

U Znanstvenoj knjižnici u Zadru pohranjen je kratki spis, naslovljen *Notizie sulla chiesa di Nona, Ecclesia Nonensis sive Aenonensis*, koji je bez ikakve sumnje vlastoručno napisao Ivan A. Gurato.⁴⁴ Sam naslov spisa ukazuje kako se ne radi o detaljnoj povijesti ninske Crkve ili crkvenih struktura Ninske biskupije, nego autor samo donosi raznovrsni materijal o njoj. Kada je, pak, autor započeo rad na djelu i koliko dugo je na njemu radio, ne može se detaljnije ustvrditi, nego se samo može prihvatiti činjenica da ga je interesirala povijest ninske Crkve i da je tijekom dugih godina prikupljao povijesne podatke.

Ivan A. Gurato je u svojoj *Notizie sulla chiesa di Nona* priredio kratku seriju ninskih biskupa koja će biti u ovom malom prilogu prvi put približena široj znanstvenoj javnosti. Ona predstavlja dugogodišnji rad marnog povjesnika što donosi imena samo onih biskupa o kojima je sačuvan povijesni materijal. Autor je pokušao pročititi kronotaksu ninskih prvosvećenika od nanosa srednjovjekovnih kronika i lokalnih legendarnih prepričavanja povijesne zbilje. Slijedeći utjecajnog Daniela Farlatija koji je nabrojio 54 imena ninskih biskupa smatrajući da je sv. Anselmo bio prvi ninski biskup,⁴⁵ predložio je novi pregled redoslijeda ninskih biskupa Pijo B. Gams (†1892.)⁴⁶ i na temelju arhivskog materijala u Vatikanu *Hierarchia catholica medii aevi*. U ovoj je seriji spomenut prvi ninski biskup Prodan, jer su priređivači započeli pregled biskupija i njihovih prvosvećenika u Katoličkoj crkvi s pontifikatom pape Inocenta III. (1198.–1216.).⁴⁷

---

⁴⁴ Znanstvena knjižnica u Zadru, Ms 448, p. 1–43.

⁴⁵ Što se pak tiče samog Anselma, nije bio Daniele Farlati baš posvema siguran da je ovaj stvarno vršio biskupsku službu u Ninu, stoga navodi kako u Ninu postoji samo lokalna tradicija koja se pak ne može dokazati nekim drugim vrelima. Daniele FARLATI, *Illyricum sacrum*, tom. IV, Venetiis, 1769., str. 206.

⁴⁶ P. B. GAMS, str. 411–412.

⁴⁷ *Hierarchia catholica medii aevi sive summorum pontificum S. R. E. cardinalium ecclesiarum series*, sv. I: *ab anno 1198 usque ad annum 1431 perducta*, priredio Conradus Eubel, Monasterii, 1913., str. 370; sv. II: *ab anno 1431 usque ad annum 1503 perducta*, priredio C. Eubel, Monasterii, 1914., str. 204–205; sv. III: *saeculum XVI ab anno 1503 complectens*, priredio Ludovicus Schmitz–Kallenberg, Monasterii, 1923., str. 260; sv. IV: *a pontificatu Clementis PP. VIII (1592) usque ad pontificatum Alexandri PP. VII (1667)*, priredio Patritius Gauchat, Monasterii, 1935., str. 261; sv. V: *a pontificatu Clementis PP. IX (1667) usque ad pontificatum Benedicti PP. XIII (1730)*, priredili Remigius Ritzler – Primus Sefrin, Patavii, 1952., str.

Josip Buturac – Antun Ivandija⁴⁸ od kojih su preuzeli redosljed: Mile Vidović,⁴⁹ *Opći šematizam*,⁵⁰ Stanko Bačić⁵¹ i sada najnoviji *Šematizam Zadarske nadbiskupije*,⁵² pokazuju kolika se važnost još uvijek pridaje kronotaksi ninskih prvosvećenika. Njihovo sabiranje, vremensko i historijsko redanje kompleksan je zahvat, koji od modernog povjesnika zahtijeva puno truda i napose objektivnosti svjesnog istraživača.

Utjecajnu je ulogu preuzeo zadarski arhidakon i crkveni povjesničar Carlo Federico Bianchi (1809.–1891.) koji je u drugom svesku svojeg opsežnog djela *Zara cristiana* donio najpotpuniji redosljed ninskih prvosvećenika otpočevši čak sa sv. Aselom (Anselmom) kao prvim biskupom grada Nina, te zaključujući svoj prikaz s posljednjim biskupom Josipom Žuvićem, koji je kao zagovornik francuske dominacije u Dalmaciji 1807. godine imenovan zadarskim nadbiskupom.⁵³ Carlo F. Bianchi se ipak u više navrata pokazao vjernim sljedbenikom ninske tradicije i zagovornikom srednjovjekovnih predaja pa je na više mjesta poput kroničara donio podatke o nekom biskupu, što ga današnja historiografija smatra legendarnom osobom. Zapravo sami, počeci ninske Crkve i njeno osnivanje s biskupom Aselom, koji bi bio jedan od sedamdeset dvojice učenika Isusovih (Lk 10, 1–12), pripada krugu legendarnih prepričavanja, nastalim tijekom srednjeg vijeka i nemaju veliko povijesno značenje. Isto tako legendarno prepričavanje povijesne zbilje donosi vijesti o svetom Ambrozu i Marceli, rođakinji biskupa Asela.⁵⁴ Ove predaje samo na sebi svojstven način prikazuju opstojnost ninske Crkve, pokazuju njen kontinuitet i kontinuitet njenih institucija, a da pri tom ne donose posvema dokazanu historijsku istinu, koju traži moderni čovjek. Za srednjovjekovnog čovjeka je "historijska istina" podložna i podređena istini vjere i kao takva je ostala kroz duga stoljeća dio vjerničke duše. Još je zadarski nadbiskup i metropolit Dalmacije Petar Dujam Aleksandar Maupas (1862.–1891.) u govoru 23. lipnja 1870. godine na sjednici Prvog vatikanskog sabora ukazao na ninsku tradiciju tvrdeći da je u Dalmaciji djelovao Anselmo, jedan od 72. učenika Kristova.⁵⁵

292; sv. VI: *a pontificatu Clementis PP. XII (1730) usque ad pontificatum Pii PP. (1799)*, priredili R. Ritzler–P. Sefrin, Patavii, 1957., str. 313–314.

⁴⁸ Josip BUTURAC – Antun IVANDIJA, *Povijest Katoličke Crkve među Hrvatima*, Zagreb, 1973., str. 344.

⁴⁹ Mile VIDOVIĆ, *Povijest Crkve u Hrvata*, Split, 1995., str. 537–538.

⁵⁰ *Opći šematizam Katoličke Crkve u Jugoslaviji*, 1974., Zagreb, 1975., str. 308.

⁵¹ Stanko BAČIĆ, *Franjevci u Zadarskoj nadbiskupiji i Ninskoj biskupiji*, Šibenik, 1995., str. 263–264.

⁵² *Šematizam Zadarske nadbiskupije*, priredila Zadarska nadbiskupija, Zadar, 2005., str. 51–52.

⁵³ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 197–235.

⁵⁴ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 197–198; Marijan GRGIĆ, *Kalendar zadarske stolne Crkve iz 15. stoljeća*, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 20, Zadar, 1973., str. 119–174, ovdje str. 162, 166; ISTI, Art.: Anzelmo (Asel) Ninski i Art.: Marcela, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, uredio Anđelko Badurina, Zagreb, 1985., str. 120, 393.

⁵⁵ Nadbiskupov govor je objavljen u Mansijevoj ediciji vol. LII, priredio Ludovicus Petit et Ioannes Baptista Martin, Arnheim – Leipzig, 1926., str. 832–840, ovdje str. 833. Doduše ne spominje zadarski nadbiskup Maupas izričito Nin ali je tradicija o svetom Aselu (Anselmu) bila posebno čuvana, njegovana i

3. 1. Kronotaksa Daniela Farlatija⁵⁶

- I. Anselmus
- II. Theodosius anno 879.
- III. Alfreda anno circ. 890.
- IV. Gregorius an. circ. 900.
- Interregnum episcopale
- V. Andreas an. circ. 1050.
- VI. Forminus an. circ. 1074.
- VII. Gregorius II. an. circ. 1104.
- VIII. Rodanus an. 1163.
- IX. Matthaesus an. circ. 1170.
- X. Prodanus an. circ. 1195.
- XI. Joannes an. circ. 1206.
- XII. Grubcius an. circ. 1214.
- XIII. B.... an. 1221.
- XIV. Sanson, sive Janson an. circ. 1230.
- XV. Joannes II. an. circ. 1250.
- XVI. Stephanus an. circ. 1270.
- XVII. Marcellus an. circ. 1281.
- XVIII. Marcus an. 1290.
- XIX. Joannes III. an. circ. 1318.
- XX. Natalis an. circ. 1328.
- XXI. Nicolaus an. circ. 1330.
- XXII. Joannes IV. an. circ. 1340.
- XXIII. Demetrius an. 1353.
- XXIV. Joannes V. an. 1388.

---

prepričavana u Ninu i Ninskoj biskupiji. U samom se Zadru isto tako svečano slavila svetkovina sv. Marcele (23. kolovoza) i sv. Anselma (26. kolovoza). M. GRGIĆ, Kalendar, str. 162–167. Prvi vatikanski sabor 1869–1870. je u crkvenoj historiografiji osporavan. Dok jedna struja u njemu promatra vrhunac teološke misli, smatra druga grupa kako se danas ne bi smjelo ovom saboru pridjevati epitet ekumenskog, odnosno sveopćeg sabora. R. AUBERT, *Vatikanum I*, Geschichte der ökumenischen Konzilien, 12, Mainz, 1965., str. 47–296; Hermann Josef POTTMEYER, *Unfehlbarkeit und Souveränität. Die päpstliche Unfehlbarkeit im System der ultramontanen Ekklesiologie des 19. Jahrhunderts*, Tübinger Theologische Studien, 5, Mainz, 1975., str. 21 i d.; August Bernhard HASLER, *Pius IX. (1846–1878), päpstliche Unfehlbarkeit und 1. Vatikanisches Konzil. Dogmatisierung und Durchsetzung einer Ideologie*, Päpste und Papsttum, 12/I–II, Stuttgart, 1977.; Giuseppe ALBERIGO, *Das Erste Vatikanische Konzil (1869–1870), Geschichte der Konzilien. Vom Nicaenum bis zum Vaticanum II*, priredio Giuseppe Alberigo, Düsseldorf, 1993. (pretisak Wiesbaden, 1998.), str. 385–412; Klaus SCHATZ, *Vaticanum I 1869–1870*, 3 sveska, Konziliengeschichte, Reihe A: Darstellungen, Paderborn – München – Wien – Zürich, 1992–1994.

⁵⁶ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 206. Autor je kod biskupa Bernarda, Andrije i Jeronima (redni broj 49–51) ostavio upražnjeno mjesto, jer mu najvjerojatnije nije bila poznata točna godina njihova imenovanja.

Interregnum episcopale

- XXV. Nicolaus II. an. 1410.
XXVI. Ludovicus an. 1424.
XXVII. Natalis II. an. circ. 1440.
XXVIII. Jacobus an. 1463.
XXIX. Georgius an. 1475.
XXX. Jacobus II. an. 1530.
XXXI. Marcus II. an. 1557.
XXXII. Petrus an. 1577.
XXXIII. Hieronymus an. 1581.
XXXIV. Angelus an. 1588.
XXXV. Horatius an. 1592.
XXXVI. Blasius an. 1602.
XXXVII. Hippolytus an. 1624.
XXXVIII. Simeon an. 1646.
XXXIX. Georgius II. An. 1649.
XL. Franciscus an. 1653.
XLI. Franciscus II. an. 1667.
XLII. Joannes VI. an. 1677.
XLIII. Joannes VII. an. 1688.
XLIV. Georgius III. an. 1690.
XLV. Martinus an. 1703.
XLVI. Joannes VIII. an. 1709.
XLVII. Antonius an. 1713.
XLVIII. Nicolaus III. an. 1716.
XLIX. Bernardinus Dominicus an. 17...
L. Andreas II. an. 17...
LI. Hieronymus II. an. 17....
LII. Joannes Fridericus an. 1738.
LIII. Thomas an. 1743.
LIV. Antonius II. an. 1754.

3. 2. *Kronotaksa Pia B. Gamsa*⁵⁷

- Theodosius 879.
Alfreda c. 890.
Gregorius c. 900.–929.
Andreas c. 1050.–1072.
Forminus 1075.

---

⁵⁷ P. B. GAMS, str. 411–412.

Gregorius II. 1104.
Rodanus 1163.
Matthaeus 1170.–1194.
Prodanus c. 1195.–96.
Joannes c. 1206.–1217.?
Grubcius 1214.–1220.
B. 1229.
S. (J)anson 1230.–1241.
Joannes 1253.–1268.
Stephanus 1272.–1280.
Marcellus 1288.
Marcus 1291.–1302.
Joannes 1318.?–1327.
Natalis, Georgius 1328.
Nicolaus de Matafaris 1330.–1333.
Joannes IV. 1342.–1353.
Demetrius de Matafaris 1354.–1387.
Joannes V. 1388.–1400.
Nicolaus de Treviso 1400.–1424.
Ludovicus 1424.–1440.
Natalis II. 1459.–1463.–1462.
Jacobus Bragadeno 1463.–1474.
Gregorius Diphnicus c. 1475.–1525.
Jacobus Diphnicus 1523.–1556.
Marcus Lauretani 1557.–20. VI. 1577.
Petrus Cedulini 30 VII. 1577.–20. II. 1581.
Hieronymus Mazzarelli 10. VII. 1581.–20. I. 1588.
Angelo de Gradibus 18. X. 1588.–1592.
Horatius Bellotti 8. IV. 1592.–1602.
Blasius Mandevi 26. VIII. 1602.–1645.
Hyppolitus de Hyppolitis 7. X. 1624.–1646.
Simeon Diphnicus 25. VI. 1646.–10. V. 1649.
Georgius Georgicei 21. VI. 1649.–22. IX. 1653.
Franciscus de Andreis 24. XI. 1653.–1666.
Franciscus II. Grassi 3. X. 1667.–1676.
Joannes VI. Burgoforti 22. XI. 1677.–1687.
Joannes VII. Vassii 14. VI. 1688.–1688.
Georgius Parchich 8. V. 1690.–1703.
Martinus Dragoli 16. VII. 1703.–1709.
Joannes VIII. Manola 19. VI. 1709.–25. IX. 1711.
Antonius Rosignoli 27. XI. 1713.–21. VI. 1715.

Nicolaus Drasich 1. VIII. 1716.–1720.
Bernardinus Dominicus Leoni
Andreas Balbi 10. III. 1724.–21. VII. 1732.
Hieronymus Fondi 19. I. 1732.–5. V. 1738.
Joannes Fridericus Orsini Rosa 19. XII. 1738.–7. IX. 1742.
Thomas Nechich 28. I. 1743.–1754. (al. 53).
Antonius Tripcovich 22. VII. 1754.
Joannes Baptista Jurileo 29. VII. 1771.
Joseph Gregorius Scotti 14. XII. 1789.–1806. S. Aselo (Anselmo)

3. 3. *Kronotaksa Carla F. Bianchia*⁵⁸

Massimo a. 380.
Giovanni a. 530.
Costantino a. 539.
Teodorico a. 686.
Patrizio a. 699.
Mauro a. 714.
Anastasio a. 756.
Paolo a. 787.
Marino a. 812.
Teodosio a. 879.
Jacopo a. 890.
Alfreda a. 890.
Gregorio a. 900.
Pietro a. 956.
Marco a. 1008.
Andrea a. 1050.
Stefano a. 1073.
Formino a. 1074.
A.... a. 1094.
Gregorio a. 1100.
Rodano a. 1166.
Matteo a. 1170.
Prodano a. 1196.
Sansone I a. 1205.
Giovanni a. 1206.
Grubcio a. 1214.
B.... a. 1229.

---

⁵⁸ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 197–235.

Sansone II a. 1241.
Giovanni II a. 1253.
Stefano a. 1272.
Agostino 1281.
Marcello a. 1284.
Marco a. 1291.
Giovanni III a. 1318.
Natale Zorzi a. 1328.
Nicolò de Matafari a. 1330.
Ferdinando a. 1336.
Giovanni IV de Matafari a. 1342.
Demetrio de Matafari a. 1353.
Lodovico de Matafari a. 1373.
Demetrio de Matafari a. 1377.
Giovanni V a. 1388.
Nicolò Trevisan a. 1410.
Lodovico a. 1424.
Natale II a. 1440.
Jacopo I Bragadin a. 1463.
Giorgio Difnico a. 1475.
Jacopo II Difnico a. 1530.
Marco Loredan a. 1557.
Pietro de Cedolini a. 1577.
Girolamo Mazzarello a. 1581.
Angelo Gradi a. 1588.
Orazio Bellotti a. 1592.
Biagio Mandevio a. 1602.
Ippolito del' Ippoliti a. 1624.
Simeone Difnico a. 1646.
Giorgio Giorgiceo a. 1649.
Francesco Andronico a. 1653.
Francesco de Grassi a. 1667.
Giovanni VI Borgoforte a. 1677.
Giovanni VII Vusio a. 1688.
Giorgio III Parcich a. 1690.
Martino Dragolio a. 1703.
Giovanni VIII Manola a. 1709.
Antonio Rosignoli a. 1713.
Nicolò Drasich a. 1716.
Bernardo Domenico Leoni a. 1722.
Andrea II Balbi a. 1727.

Girolamo Fonda a. 1732.
Giovanni Federico Rosa a. 1738.
Tommaso Nechich a. 1743.
Antonio II. Tripcovich a. 1754.
Giovanni Battista Giurileo a. 1771.
Giuseppe-Gregorio Scotti a. 1789. Ioannes c.1206., Grubcius

3. 4. *Kronotaksa prema Hierarchia catholica medii aevi*⁵⁹

B. 1229. S. Janson 1230., 1241.
Joannes 1253., 1258., Stephanus 1272.
Marcellus 1288., Marcus 1291.
Joannes 1318.?, Natalis 1328.
Georgius, Joannes 1342.
Demetrius de Matafaris 22. Febr. 1354.
Antonius Chernota 17. Aug. 1387.
Joannes 31. Julii 1394.
Franciscus Petri 30. Aug. 1402.
Joannes 7. Oct. 1409.
Nicolaus Trevisanus 11. Aug. 1410.
Ludovicus 13. Oct. 1424.
Natalis de Venetiis 6. Febr. 1436.
Jacobus Bragadeno 5. Mart. 1462.
Gregorius Diphnicus 19. Mart. 1479.
Jacobus Diphnicus 26. Sept. 1523.
Marcus Lauredanus 19. Nov. 1554.
Petrus Cedolini 19. Iul. 1577.
Hieronymus Mazzarelli 10. Jul. 1581.
Angelus de Gradibus 17. Oct. 1588.
Horatius Bellotti O. M. Conv. 8. Apr. 1592.
Blasius Mandevius 26. Jul. 1602.
Hyppolytus Maria de Hyppolytis 7. Oct. 1624.
Simeon Diphnicus (Difnico) 25. Iun. 1646.
Georgius Georgiceo 21. Iun. 1649.
Franciscus Andronicus al de Andreis 23. Nov. 1653.
Franciscus de Grassis 3. Oct. 1667.
Ioannes Burgofortis (Borgoforte) 22. Nov. 1677.
Ioannes Vusius (Vusich) 14. Iun. 1688.
Georgius Parchich 8. Maii 1690.

---

⁵⁹ Usp. ovdje bilj. 48.

Martinus Dragolius (Dragolovich al. Dragolio) 16. Jul. 1703.

Ioannes Manola 19. Iun. 1709.

Antonius Rosignoli 27. Nov. 1713.

Nicolaus Drasich 1. Iul. 1716.

Bernardus Dominicus Leoni 14. Ian. 1722.

Ioannes Andreas Balbi 14. Iun. 1728.

Hieronymus Fonda 19. Ian. 1733.

Ioannes Fridericus Orsini Rosa 19. Dec. 1738.

Thomas Nechich 28. Ian. 1743.

Antonius Tripcovich 1754.–1771.

Ioannes Baptista Jurileo 1771.

Joseph Gregorius Scotti 14. Dec. 1789. Theodosius 879.

3. 5. *Kronika Josipa Buturca i Antuna Ivandije*⁶⁰

Alfredus oko 890.

Gregorius oko 900.–929.

Andreas oko 1050.–1072.

Forminus 1075.

Gregorius 1104.

Rodanus 1163.

Matthaeus 1170.–1194.

Ioannes oko 1206.

B. 1229.

S. Janson 1230., 1241.

Ioannes 1253, 1258.

Stephanus 1272.

Marcellus 1288.

Marcus 1291.

Ioannes 1318?

Natalis 1328.

Georgius

Ioannes 1342.

Demetrius de Matafaris 1354.

Antonius Chernota 1387.

Ioannes 1394.

Francisus Petri 1402.

Ioannes 1409.

Nicolaus Trevisanus O. M. 1410.

---

⁶⁰ J. BUTURAC–A. IVANDIJA, str. 344–345; njihovu kronotaksu je doslovno preuzeo M. VIDOVIĆ, str. 537–538.

Ludovicus O. Clun. 1424.
Natalis de Venetiis O. Carm. 1436.–1462.
Iacobus Bragadeno 1462.–1474.
Georgius Diphnichii 1479.
Iacobus Diphnicus 1523.–1554.
Marcus Laurendanus 1554.–1577.
Petrus Cedulini 1577.–1581.
Hieronymus Mazzarelli 1581.–1588.
Angelus de Gradibus O. M. Conv. 1588.–1592.
Horatius Bellotti Venetus O. M. Conv. 1592.–1602.
Blasius Mandevius 1602.–1645.
Simeon Diphnicus 1646.–1649.
Georgius Georgiceo 1649.–1653.
Franciscus Andronicus 1653.–1666.
Franciscus Grassi 1667.–1677.
Ioannes Burgofortis 1677.–1687.
Ioannes Vusius (Vusich) 1688.–1689.
Georgius Parchich (1690.–1703.
Martinus Dragolius (Dragolovich) 1703.–1708.
Ioannes Manola 1709.–1711.
Antonius Rosignoli 1713.–1715.
Nicolaus Drasich 1716.–1720.
Bernardinus Dominicus Leoni 1722.–1727.
Ioannes Andreas Balbi 1728.–1732.
Hieronymus Fonda 1733.–1738.
Ioannes Fridericus Orsini Rosa 1738.–1742.
Thomas Nechich 1743.–1754.
Antonius Tripcovich 1754.–1771.
Ioannes Baptista Jurileo 1771.
Ioseph Gregorius Scotti 1789.–1806.

3. 6. *Kronotaksa općeg šematizma*⁶¹

1. sv. Anselmo (?)
2. Maksim (380.)
3. Ivan (530.)
4. Konstantin (539.)

---

⁶¹ *Opći šematizam*, str. 308. U popratnoj bilješci su priređivači naveli sljedeću primjedbu: "Svi biskupi sa znakom (?) su historijski nepotvrđeni, dok biskupe prije Teodozija (br. 1–10) ubrajamo u osobe iz legende." Ovaj prijepis ninskih prvovećenika, otpočevši s biskupom Jakovom II. Divnićem, preuzeo je doslovno S. BAČIĆ, 263–264.

5. Teodorik (686.)
6. Patricije (699.)
7. Maur (714.)
8. Anastazije (756.)
9. Pavao (787.)
10. Marin (812.)
11. Teodozij (879.)
12. Jakob (oko 890.)
13. Alfreda (o. 890.)
14. Grgur I. (Ninski) (900.–925.)
15. Petar (?) (956.)
16. Marko I. (?) (1008.)
17. Andrija (o. 1050.–1072.)
18. Stjepan? (1073.)
19. Firmin (o. 1075.)
20. A.....? (1094.)
21. Grgur II. (o. 1104.)
22. Rodan (o. 1163.)
23. Matija (1170.–1194.)
24. Prodan? (1195.)
25. Sanson? (1205.)
26. Ivan I. (o. 1206.)
27. Grupcius? (1214.)
28. B. (o. 1229.)
29. Sanson II. (S. Janson?) (o. 1230.–1241.)
30. Ivan II. (o. 1253.–1268.)
31. Stjepan (o. 1272.)
32. Augustin? (1281.)
33. Marčelo de Candis (o. 1288.)
34. Marko II. (o. 1291.)
35. Ivan III. (o. 1318.)
36. Natalis I. (o. 1328.)
37. Nikola de Matapharis? (1330.)
38. Ferdinand? (1336.)
39. Ivan IV. de Matapharis (1342.)
40. Dimitrije de Matapharis (o. 1354.)
41. Ludovicus? (1373.)
42. Antun Črnota (Chernota) (o. 1387.)
43. Ivan V. (1388.)
44. Frano Petri (o. 1402.)
45. Ivan VI. (1409.)

46. Nikola II. iz Trevisa (o. 1410.)
47. Ludovik, benedikt. (o. 1424.)
48. Natalis II., karmelićanin (1436.–1462.)
49. Jakov I. Bragadin (1462.–1474.)
50. Juraj Divnić (Difnico) (o. 1479.)
51. Jakov II. Divinić (Difnico) (1523.–1554.)
52. Marko III. Loredano (1554.–1577.)
53. Petar II. Cedolini (1577.–1581.)
54. Jeronim Mazzarelli (1581.–1588.)
55. Anđelo de Gradii (1588.–1592.)
56. Horacije Bellotti konv. iz Mletaka (1592.–1602.)
57. Blaž Mandevius (1602.–1645.)
58. Šimun Divnić (Difnico) (1645.–1649.)
59. Juraj II. Giorgiceo (Juričević) (1649.–1653.)
60. Franjo I. de Andreis (1653.–1666.)
61. Franjo II. Grassi (1667.–1677.)
62. Ivan VII. Borgoforte (1677.–1687.)
63. Ivan VIII. Vušić (Vusius) (1688.–1689.)
64. Juraj III. Parčić (1690.–1703.)
65. Martin Dragolović (Dragolius) (1703.–1708.)
66. Ivan IX. Manola (1709.–1711.)
67. Antun Rossignoli (1713.–1715.)
68. Nikola III. Drašić (1716.–1720.)
69. Bernard Dominik Leoni (1722.–1727.)
70. Ivan Andrija Balbi (1728.–1732.)
71. Jeronim III. Fonda (1733.–1738.)
72. Ivan Friderik Orsini Rosa (1738.–1742.)
73. Toma Nekić (1742.–1754.)
74. Antun II. Tripković (1754.–1771.)
75. Ivan Krst. Jurileo (1771.)
76. Josip Juraj Scotti (1789.–1806.)

3. 7. *Kronotaksa šematizma Zadarske nadbiskupije*⁶²

1. sv. Anselmo (?)
2. Maksim (380.)
3. Ivan (530.)
4. Konstantin (539.)
5. Teodorik (686.)

---

⁶² *Šematizam Zadarske nadbiskupije*, str. 51–52; Priređivači su neujednačeno naveli prezime Matafari ili Matapharis pa sam ga doslovno preuzeo.

6. Patricije (699.)
7. Maur (714.)
8. Anastazije (756.)
9. Pavao (787.)
10. Marin (812.)
11. Teodozij (879.)
12. Jakob (oko 890.)
13. Alfreda (o. 890.)
14. Grgur I. (Ninski) (900.–925.)
15. Petar (?) (956.)
16. Marko I. (?) (1008.)
17. Andrija (oko 1050.–1072.)
18. Stjepan? (1073.)
19. Formin (oko 1075.)
20. A.....? (1094.)
21. Grgur II. (oko 1104.)
22. Rodan (oko 1163.)
23. Matija (1170 –1194.)
24. Prodan? (1195.)
25. Sanson? (1205.)
26. Ivan I. (oko 1206.)
27. Grupcius? (1214.)
28. B. (o. 1229.)
29. Sanson II. (S. Sanson?) (oko 1230.–1241.)
30. Ivan II. (oko 1253.–1268.)
31. Stjepan (oko 1272.)
32. Augustin? (1281.)
33. Marcelo de Candis (oko 1288.)
34. Marko II. (oko 1291.)
35. Ivan III. (oko 1318.)
36. Natalis I. (oko 1328.)
37. Nikola de Matafaris (1354.)
38. Ferdinand? (1336.)
39. Ivan IV. de Matapharis (1342.)
40. Dimitrije de Matapharis (oko 1354.)
41. Ludovik de Matafari (1373.)
42. Dimitrije de Matafari (1377.)
43. Antonius Chernota (1387.)
44. Ivan V. (1397.)
45. Frano Petri (o. 1402.)
46. Ivan VI. (1409.)

47. Nikola Trevisanus (1410.)
48. Ludovik, O. Clun. (1424.)
49. Natalis II. de Venetiis O. Carm. (1436.–1462.)
50. Jakov I. Bragadin (1462.–1474.)
51. Grgur Difnico (1475.)
52. Jakov II. Difnico (1523.–1554.)
53. Marko Loredano (1554.–1577.)
54. Petar de Cedolini (1577.–1581.)
55. Jeronim Mazzarello (1581.–1588.)
56. Angelus de Gradibus O. M. Conv. (1588 –1592.)
57. Horacije Bellotti Venetus O. M. Conv. (1592.–1602.)
58. Blaž Mandevio (1602.–1643.)
59. Hipolit de Hipoliti (1643.–1646.)
60. Šimun Difnico (1646.–1649.)
61. Juraj Georgiceo (1649.–1653.)
62. Franjo Andronik de Andreis (1653.–1666.)
63. Franjo de Grassi (1667.–1677.)
64. Ivan VII. Borgoforte (1677.–1687.)
65. Ivan VIII. Vusić (1688.–1689.)
66. Grgur III. Parčić (1690.–1703.)
67. Martin Dragolović (1703.–1708.)
68. Ivan VIII. Manola (1709.–1711.)
69. Antun Rosignoli (1713.–1715.)
70. Nikola Dražić (1716.–1720.)
71. Bernard Dominik Leoni (1722.–1727.)
72. Ivan Andrija II. Balbi (1728.–1732.)
73. Jeronim Fonda (1733.–1738.)
74. Ivan Fridrih Orsini Rosa (1738.–1742.)
75. Toma Nekić (1743.–1754.)
76. Antun II. Tripković (1754.–1771.)
77. Ivan Krstitelj Jurilić (1771.)
78. Josip Grgur Scotti (1789.–1806.)

4. OSNOVE EDICIJE

Ova edicija preuzima tekst, kako je to već spomenuto, iz Znanstvene knjižnice u Zadru (današnja signatura glasi: Ms 448, pag. 33–43 i 17–18).⁶³ Budući da se radi o autografskom spisu, nisu kod edicije unesene u tekst nikakve leksikografske promjene niti korekture. Tekst je podijeljen onako kako je to već prije učinio autor. Imena biskupa

---

⁶³ Usp. ovdje bilj. 45.

prepisana su doslovno, bez korektura, ali su radi lakšeg pregleda otisnuta masnim slovima. Autor je uz imena biskupa naveo godine početka njihove službe i mi smo ih, također radi preglednosti, stavili u zagrade ( ). Skraćenica J. V. D. nije napisana kao "iuris ustriusque doctor", nego je namjerno ostavljena u izvornom značenju. Bilješke od 64 do 76, s izuzetkom bilješke 74, naveo je autor vlastoručno. Precrtane riječi koje je autor želio ispustiti, naznačene su kurzivno u bilješkama. Ako je ponešto uneseno u originalni tekst da bi ga današnji čitatelj mogao bolje razumijeti, tada je to naznačeno odgovarajućim zagradama <>.

5. EDICIJA TEKSTA

<pag. 33> Nonensis episcopatus exordia iacent incomperta;⁶⁴ haud tamen temere coniectari illum esse antiquissimum, et ante irruptionem sclavorum in Damatiam (qua contigit circa annum 600) iam fuisse institutum, qui cum essent idololatrae, agnita Christi fide, receptoque baptismo episcopus Nonensis illorum curam spiritualem primus sucepit.⁶⁵ Verum indito Croatiae nomine, Dalmatiae occidentali a sclavis occupatae, episcopus Nonensis titulo episcopi Croatini auctus fuit.⁶⁶ Propagata postmodum inter eos christianitate eius iurisdictionis usque ad flumen Dravum dilatata est,⁶⁷ et unicus in tota Croatia episcopus extitit. Usi sunt episcopi Nonenses titulo Croatiae, donec duces eorum, qui Nonae residebant,⁶⁸ Caroloque Magno imperatori parebant,⁶⁹ assumpto regis titulo episcopum proprium⁷⁰ a Nonensi distinctum sibi dari postulavere, in quorum gratiam circa annum 1000.⁷¹ Episcopatus Tiniensis erectus fuit,⁷² qui episcopus Croatiae appellatus, cancellariae etiam regiae munere fungebatur, curiamque regiam sequebatur, quae ut plurimum in agro, vel in castris celebratur constitutis postmodum aliis per Croatiam episcopis, <pag. 34> Nonensis nihilominus apud reges regulosque croatorum semper prae caeteris maiori in praetio habitus fuit, eo quod in civitate Nonae sedis regia existeret eiusque episcopus ius creandi zupanos haberet,⁷³ qui Nonae iurisdictionem exercebant. Nec lene fuit existimationis argumentum donatio facta a rege Cresimiro⁷⁴

---

⁶⁴ J. LUCIUS, *De regno Dalmatiae et Croatiae*, pag. 63.

⁶⁵ IDEM, pag. 93.

⁶⁶ IDEM, pag. 63.

⁶⁷ IDEM, pag. 95.

⁶⁸ IDEM, pag. 96.

⁶⁹ IDEM, pag. 60.

⁷⁰ IDEM, pag. 95.

⁷¹ IDEM, pag. 85.

⁷² IDEM, pag. 95.

⁷³ IDEM, pag. 271.

⁷⁴ Kralj Petar Krešimir IV. (1058–1074.) je tobožnjom darovnicom od 8. srpnja 1071. Godine, izdanom u stolnom Biogradu, točno odredio na otoku Pagu granice Rapske i Ninske biskupije. *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. I: *listine godine 743–110.*, sabrali i obradili Jakov STIPIŠIĆ –

episcopo Nonesi medietatis insulae Kessae,⁷⁵ quae nunc Pagus dicitur, nempe a villa Pago (quae postea in oppidum excrescit) usque ad Vulassichium; sed occupata a Venetis eadem insula episcopus quoque Nonensis iura quae in ea habebat amisit. Porro concilium provinciale Spalati celebratum anno 1185⁷⁶ (sic annuente summo pontifice pro bono pacis) hanc iacturam reparavit, nam singulis episcopis suffraganeis, tunc designati fuerunt fines suarum dioesium, et inter caeteros Nonensi episcopo tributa fuit tota Luca et medietas Licae (quae adempta fuit integra Arbensi episcopo) in compensationem medietatis insulae Pagi a Venetis possessae.⁷⁷ Altera vero medietas Licae data fuit episcopo Corbaviensi tunc primum instituto una cum Novigrad, Dresnich, Plis, et Modrussa.⁷⁸ Tractu vero temporis ingravescente <pag. 35> Turcarum tiranide, ac potentia Corbavia a Turcis populata, ac desolata, eius episcopatus Modrussiensi episcopatu subinde instituto unitus fuit.⁷⁹ Caeterum episcopatus Nonensis praeterea, quae inditione Venetorum et Turcarum possidet, retinet etiam iura in ea parte Licae mentanae, quae est iuris Ungarici, hosque episcopatus conterminos habet, videlicet: ab oriente Scardonensem, a septentrione Tiniensem, ab occasu Corbaviensem, nunc Modrussiensem, et a meridie archiepiscopatum Jadrensem.

Ista praeoscere non erit inutile, ut prisca dignitas et amplitudo episcopatus Nonensis melius dignoscatur, antequam ad seriem episcoporum accedamus, quae excerpta et collecta fuit ex archiviis capituli Jadrensis, monasterii sancti Chrisogoni, monialium sanctae Mariae de Jadra, monasterii sanctissimi Cosmae et Damiani de Monte Tconi, capituli Spalatensis, sanctuarii Arbensis, necnon ex regestis Vaticanis et consistorialibus, ac praecipue ex opere Joannis Lucii *De regno Dalmatiae et Croatiae* eximii indagatoris antiquitatum Dalmatarum.

<pag. 35> Inter antiquiores episcopos Nonensis primus innotuit:

Miljen ŠAMŠALOVIĆ, uredio Marko Kostrenčić, Zagreb, 1967., str. 124, n. 91. U daljnjem tekstu će biti navedena skraćena CD. Isto tako i kod sljedećih svezaka, samo što će biti naveden puni naslov svakog pojedinog sveska, kada se po prvi put spominje.

⁷⁵ IDEM, pag. 142. (odnosi se na *De regno Dalmatiae et Croatiae* Ivana Luciusa).

⁷⁶ IDEM, pag. 48; *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol. II: *Diplomata saeculi XII. continens*, collegit et digessit Tadija SMIČIKLAS, Zagrabiae, 1904., str. 192–194, n. 189.

⁷⁷ „Scardonensis episcopus habeat has parochias: Scardonam, Brebir, Belgrad cum tota Sidraga. Nonensis episcopus habeat has parochias: Nonam, totam Lucam et medietatem Lice. Signiensis episcopus habeat sedem suam in Signa et habeat has parochias: Signia, Valleam vineariam. Gezcam et Busan. CD, II, str. 193, n. 189; Miho BARADA, Hrvatski vlasteoski feudalizam po Vinodolskom zakonu, *Djela JA*, 44, Zagreb, 1952., str. 17; Mile BOGOVIĆ, Pomicanje sjedišta Krbavske biskupije od Mateja Maute do Šimuna Kozičića Benje (Pregled povijesti Krbavske ili Modruške biskupije), *Krbavska biskupija u srednjem vijeku*. Zbornik radova znanstvenog simpozija u povodu 800. Obljetnice osnutka Krbavske biskupije, održanom u Rijeci 23–24. travnja 1986. godine, uredio Mile Bogović, Rijeka – Zagreb, 1988., str. 41–82, ovdje, str. 46 i d.

⁷⁸ „Corbaviensis episcopus habeat sedem suam in Corbavia et habeat has parochias: Corbavam, medietatem Lice, Novigrad, Dresnic et Modrusam”, CD, II, str. 193, n. 189.

⁷⁹ M. BOGOVIĆ, Pomicanje, str. 64–72.

(879) **Theodosius** cui Joannes papa VIII⁸⁰ scripsit dum Branimirus rex croatorum⁸¹, qui erat schismaticus, rediit ad gremium ecclesiae catholicae, quae epistola 183 incipit: „Theodosio venerabili diacono, et electo sanctae ecclesiae Nonensis.”⁸² De eodem clarior mentio habetur in epistola 284 eiusdem pontificis ad praefatum Branimirus, cuius epistolae initium tale est: „Excellenti viro Branimiro, glorioso comiti et dilecto filio nostro, atque omnibus religiosi sacerdotibus et honorabilibus iudicibus, cunctoque populo, pax et gratia a domino Jesu Christo. Audita per Theodosium, venerabilem episcopum vestrum, fide....”⁸³ Ex quibus constat episcopum Nonensem totius Croatiae tunc fuisse episcopum.

(892) **Aldefreda**. Hic graves et diuturnas habuit contentiones cum archiepiscopo Spalatensi pro ecclesia sancti Gregorii in Petalio, quas Munimirus rex⁸⁴ anno 892 brevi ac regia manu composuit, ecclesiamque sancti Gregorii archiepiscopo Spalatensi adiudicavit; quam sen- <pag. 37> -tentiam refert Lucius integram *De regno Dalmatiae et Croatiae* lib. 3. cap. 2. pag. 65, col^a r.^a⁸⁵

(914) **Gregorius**, qui aemulatus est archiepiscopo Spalatensi, eiusque oboedientiam detrectavit⁸⁶ sibi novam provinciam meditari ac moliri coepit. Sed postea tempore Firmini episcopi Nonensis episcopatus restitutus fuit metropoli Salonitanae in synodo provinciali celebrata Salonae praesidente Girardo Sipontino

---

⁸⁰ Papa Ivan VIII. (872.–882.). *Liber pontificalis*, vol. II, priredio Louis Duchesne, Paris, 1892., str. 221–223; Erich CASPAR, *Geschichte des Papsttums*, vol. II, Tübingen, 1933., str. 365–368; Luigi A. BERTO, Art.: Giovanni IV, *Enciclopedia dei papi*, Roma, 2000., str. 592–594.

⁸¹ Hrvatski knez Branimir (879.–892.). Ferdo ŠIŠIĆ, *Poviest Hrvata za vrijeme narodnih vladara*, Zagreb, 1925. (pretisak Zagreb, 1990.), str. 376–384; Josip LUČIĆ, Crkvene prilike u Hrvatskoj za kneza Branimira (879.–892.), *Croatica Christiana Periodica*, 10, Zagreb, 1986., str. 1–16; *Hrvatska u doba kneza Branimira*. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanoga u Benkovcu 12. lipnja 1998. godine, priredio Šime Batović, Zadar, 2002.

⁸² Pismo je datirano 7. lipnja 879. godine. F. ŠIŠIĆ, *Priručnik izvora*, str. 204; CD, I, str. 13, n. 10; *Branimirova godina od Rima do Nina*, Zadar – Zagreb, 1980., str. 17–18; Mirjana MATIJEVIĆ SOKOL – Mate ZEKAN, *Branimirova Hrvatska u pismima Ivana VIII.*, Split, 1990., str. 62–63; M. MATIJEVIĆ SOKOL, Pisana povijesna svjedočanstva o knezu Branimiru, *Hrvatska u doba kneza Branimira*, str. 23–41, ovdje str. 26–27.

⁸³ Pismo uobičajeno datira hrvatska historiografija između 881. i 882. godine. F. ŠIŠIĆ, *Priručnik izvora*, str. 207; CD, I, str. 18–19, n. 14; M. MATIJEVIĆ SOKOL – M. ZEKAN, str. 76–77; M. MATIJEVIĆ SOKOL, Pisana povijesna svjedočanstva, str. 27–28; M. MATIJEVIĆ SOKOL – Vladimir SOKOL, Hrvatska i Nin u doba kneza Branimira, *Studia Croatica*, Knjiga 1, Zagreb, 2005., str. 53–57 (latinski original s hrvatskim prijevodom).

⁸⁴ Hrvatski knez Muncimir (892.–910.). V. KLAJČIĆ, I, str. 93–97; F. ŠIŠIĆ, *Poviest Hrvata*, str. 394–398.

⁸⁵ Presuda je prema danas dostupnom prijepisu iz 1568. godine datirana 29. rujna 892. godine. F. ŠIŠIĆ, *Priručnik izvora*, str. 195; CD, I, str. 23–24, n. 20; Josip LUČIĆ, Art.: Aldefred (Adelfreda), *Hrvatski biografski leksikon*, 1 (A–Bi), Zagreb, 1983., str. 69; Art.: Adelfreda, *Hrvatska enciklopedija*, 1 (A–Bd), Zagreb, 1999., str. 31.

⁸⁶ *in margine*: amplitudine dioecesis elatus.

archiepiscopo legato Gregorii papae VII,⁸⁷ de quo Thomas archidiaconus in *Historia Salonitana* cap. 16 circa haec tempora celebrata fuit synodus provincialis Nonae praesente Joanne cardinali apostolicae sedis legato, ubi Laurentius archiepiscopus Spalatensis⁸⁸ promulgavit restitutionem sibi factam a Suinimiri rege⁸⁹ Croatiae ecclesiarum s<anc>ti Stephani et s<anct>ae Mariae in Salona.⁹⁰

(1059) **Rainerius**; hic fuit ultimus episcopus croatinus.⁹¹

(1073) **Stephanus**.

(1076) **Firminus** et 87.⁹²

(1094) A.....⁹³

(1185) **Matthaeus** et 94.⁹⁴

(1205) **Sanson** et 1208.⁹⁵

<pag. 38>

(1317)⁹⁶ **Joannes** repudiatus.⁹⁷

---

⁸⁷ Papa Grgur VII. (1073.–1085). W. MARTENS, *Gregor VII., sein Leben und sein Wirken*, sv. I, Leipzig, 1894; Johann ENGELBERGER, *Gregor VII. und die Investiturfrage. Quellenkritische Studien zum angeblichen Investiturverbot*, Köln – Weimar – Wien, 1996.; Herbert E. J. COWDREY, *Pope Gregory VII 1073–1085*, Oxford, 1998.

⁸⁸ Splitski nadbiskup Lovre (1059.–1099.). Lujo MARGETIĆ, Bilješke o međunarodnom položaju Zvonimirove Hrvatske, *Zvonimir, kralj hrvatski*. Zbornik radova, priredio I. GOLDSTEIN, Zagreb, 1997., str. 11–26, ovdje str. 21–22; P. B. GAMS, str. 420; J. BUTURAC – A. IVANDIJA, str. 348; M. VIDOVIĆ, str. 547.

⁸⁹ Hrvatski kralj Zvonimir (1075.–1089.). V. KLAJČIĆ, I, str. 137–144; F. ŠIŠIĆ, *Poviest Hrvata*, str. 527 i d; *Zvonimir, kralj hrvatski*. Zbornik radova priredio Ivo Goldstein, Zagreb, 1997.

⁹⁰ „His temporibus celebrata fuit synodus in civitate Nonensi sub Iohanne cardinali apostolice sedis legato, ubi proclamationem faciente Laurentio archiepiscopo, illustris vir Demetrius cognominato Svinimir rex Chroatorum restituit ecclesiae sanctorum Domnii et Anastasii ecclesias sancti Stephani et sanctae Mariae in Salona cum omnibus earum bonis.“ THOMAS ARCHIDIACONUS, *Historia Salonitana*, str. 55, hrvatski prijevod Vladimir RISONDO, Toma Arhidakon, *Kronika*, Split, 1977., str. 54; F. RAČKI, *Documenta*, str. 213; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 206; C. J. HEFELE, V/1, str. 124; Athanasius MATANIĆ, *De origine tituli "Dalmatiae et totius Croatiae primas"*. *Studium historico-criticum*, Roma, 1952., str. 47–48; Hermann Josef SIEBEN, *Die Partikularsynode. Studien zur Geschichte der Konzilsidee*, Farnkfurter Theologische Studien, 37, Frankfurt/M, 1990., str. 237.

⁹¹ „Rainerio Chroatino episcopo“. F. RAČKI, *Documenta*, str. 65; CD, I, str. 91, n. 64; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 204; K. ŠEGVIĆ, *Hrvatsko bogoslužje*, str. 213.

⁹² D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 215; P. B. GAMS, str. 411; Lovorka ČORALIĆ, Art.: Formin, *Hrvatski biografski leksikon*, 4 (E–Gm), Zagreb, 1998., str. 339–340.

⁹³ Autor je u originalu ostavio upražnjeno mjesto navodeći samo skraćenicu A.

⁹⁴ P. B. GAMS, str. 411; Franjo ŠANJEK, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata. Srednji vijek*, Zagreb, 1988., str. 378, 465.

⁹⁵ „Sanson episcopus Nonae subscripsit die 4 Aprilis 1205“. C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 207.

⁹⁶ Navedena je godina pogrešna, autor je najvjerojatnije mislio spomenuti godinu 1217. U *Diplomatičkom zborniku* se pribilježeno uz godinu 1217. „... furono presenti Giovanni vescovo di Nona...“ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol. III: *Diplomata annorum 1201–1235. continens, collegit et digessit Tadija SMIČIKLAS*, Zagrabiae, 1905., str. 166, n. 139.

⁹⁷ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 217.

- (1217) **Grubcius**.⁹⁸
(1229) **B** <artholomaeus>.⁹⁹
(1253) **Sanson** Ungarus.¹⁰⁰
(1272) **Stephanus** et 80.¹⁰¹
(1285) **Augustinus**.
(1289) **Marcellus**.
(1302) **Marcus**.
(1318) **Joannes** et 25; 27 /
(1636)¹⁰² **Ferdinandus**.
(1356) **Demetrius de Mattapharis** Jadrensis et 60; 70.
(1373) **Ludovicus de Mattapharis** Jadrensis.
(1377) **Demetrius de Mattapharis** Jadrensis et 83; 84.
(1393) **Joannes**.¹⁰³
(1419) **Nicolaus Trevisano**. In quam sententia clarissimi Antonni de A.¹⁰⁴
(1455) **Natalis de Venetiis**.¹⁰⁵
(1466) **Jacobus Bragadenus** ex episcopo Scardonensi, obiit Nonae 1474.¹⁰⁶
(1529) **Georgius Difnicus** Sibenicensis obiit 1529.¹⁰⁷
<pag. 39> Episcopi Nonensis ex regestis Vaticanis et consistorialibus:
(1521) **Jacobus Difnicus** 10. Maii Sibenicensis, Georgii nepos, vacabet ecclesia per cessionem eiusdem Georgii–obiit 8. Augusti 1529, et sepultus fuit in sacristia cathedralis Nonensis.¹⁰⁸
(1554) **Marcus Lauredanus** Venetus, 19. Novembris sanctissimi domini papae familiaris vacabat ecclesia per obitum Jacobi. Hic fuit administrator ecclesiae Jadrensis ac locum tenens generalis Andreae Minutii archiepiscopi Jadrensis, perrexitque in eadem administratione per breve Gregorii XIII – die 19. Novembris 1573 – obiit in eodem

---

⁹⁸ D. FARLATI *Illyricum sacrum*, IV, str. 217–218; P. B. GAMS, str. 411; *Hierarchia catholica*, I, str. 370; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 208; E. PERIČIĆ, Nin u doba hrvatskih narodnih vladara, str. 131.

⁹⁹ Čini mi se da na ovom mjestu Ivan A. Gurato samo slijedi Daniela Farlatija koji je naveo istu skraćenicu. D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 218.

¹⁰⁰ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 218; P. B. GAMS, str. 411; *Hierarchia catholica*, I, str. 370; E. PERIČIĆ, Nin u doba hrvatskih narodnih vladara, str. 132.

¹⁰¹ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 218–219.

¹⁰² Na ovom mjestu se autoru najvjerojatnije potkrala pisarska pogreška.

¹⁰³ E. PERIČIĆ, Nin u doba hrvatskih narodnih vladara, str. 142–143.

¹⁰⁴ P. B. GAMS, str. 411; *Hierarchia catholica*, I, str. 370.

¹⁰⁵ P. B. GAMS, str. 411; *Hierarchia catholica*, II, str. 204.

¹⁰⁶ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 222–223; P. B. GAMS, str. 411; *Hierarchia catholica*, II, str. 204.

¹⁰⁷ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 223–225.

¹⁰⁸ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 225–226; Lovorka ČORALIĆ, Art.: Divnić Juraj, *Hrvatski biografski leksikon*, 3 (Č–Đ), Zagreb, 1993., str. 414–415; Franjo DUJMOVIĆ, Nin i Šibenik, *Povijest grada Nina*, priredili Grga Novak – Vjekoslav Maštrović, Zadar, 1969., str. 615–629, ovdje str. 623, 625–626.

officio anno 1577, die 25. Juni.¹⁰⁹ Vir fuit non vulgaris eruditionis scriptisque de vera felicitate, pluraque pro disciplina ecclesiastica, cultuque ecclesiae soluberime constituit. Vid. pag.¹¹⁰

(1577) **Petrus Cedulinus**, canonicus Jadrensis, decretorum doctor, 19. Julii – vacabat ecclesia per obitum Marci.¹¹¹

(1581) **Hieronimus Mazarellus**, canonicus <pag. 40> Jadrensis, prothonotarius apostolicus – 10. Julii – vacabat ecclesia per translationem Petri ad ecclesiam Pharensensem.¹¹²

(1588) **Angelus de Gradibus**, Ordinis minorum conventualium, theologiae professor ac verbi Dei concionator – 17. Octobris – vacabat ecclesia per obitum Hieronymi.¹¹³

(1592) **Horatius Bellotus**, Ordinis minorum conventualium, theologiae professor – die 8. Aprilis – vacabat ecclesia per cessionem factam ab Angelo in manibus sanctissimi – obiit Horatus Jadrae, sepultusque fuit in ecclesia Sancti Francisci minorum de observantia.¹¹⁴

(1602) **Blasius Mandevius** Jadrensis, artium et theologiae magister – 26. Augusti, vacabat ecclesia per obitum Horatii – obiit Jadrae 16<45> jussitque sepelli in ecclesia cathedrali Nonensi.¹¹⁵

(1646) **Simeon Dificus** Sibenicensis, J. V. D., – 25. Junii – vacabat ecclesia per obitum Blasii. Hic translatus fuit ad ecclesiam Feltrensem.¹¹⁶

(1646) **Georgius Georgiceus** Spalatensis, J. V. D., 21. Junii – vacabat ecclesia per translationem Simeonis, ut supra.

<pag. 41> (1659) **Franciscus Andronicus**, archidiaconus Traguriensis, J. V. D., vacabat ecclesia per translationem Georgii ad ecclesiam Veglensem die 24. Novembris.¹¹⁷

---

¹⁰⁹ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 220; Josip KOLANOVIĆ, Zbornik ninskih isprava od 13. do 17. stoljeća, *Povijest grada Nina*, str. 485–528, ovdje str. 511.

¹¹⁰ Odnosi se na pag. 43. gdje je Ivan A. Gurato o biskupu Marku Loredanu napisao slijedeći tekst: "Marcus Lauredanus, qui episcopus Nonensis fuit etiam plebanus principalis s<ancti> Simeonis, electus archidiaconus Jadrensis 3. Septembris 1556. litteris patent a canonico Jo<anne> Donato Begnio illustrisimi ac reverendissimi DD. Aloysii Cornelio S. R. E. diaconi cardinali tituli sancti Theodori, perpetui administratoris ecclesiae metropolitanae Jadrensis, vicario generali in spiritu et temporibus relaxatis."

¹¹¹ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 227; Tatjana RADUŠ, Art.: Cedulini, Petar, *Hrvatski biografski leksikon*, 2 (Bj–C), Zagreb, 1989., str. 613; L. ČORALIĆ, Prilog poznavanju života hvarskog biskupa Petra Cedulina, *Croatica Christiana Periodica*, 15, Zagreb, 1991., str. 129–135.

¹¹² D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 227–228; P. B. GAMS, str. 411; *Hierarchia catholica*, III, str. 260.

¹¹³ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 229–230.

¹¹⁴ L. ČORALIĆ, Prilozi za poznavanje života ninskih biskupa Horacija Bellottia (1592.–1602.) i Blaža Mandevia (1602.–1624.), *Croatica Christiana Periodica*, 16, Zagreb, 1992., str. 95–103, ovdje str. 96.

¹¹⁵ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, I, str. 211; II, str. 223; L. ČORALIĆ, Prilozi za poznavanje života, str. 98–99.

¹¹⁶ Prema *Hierarchia catholica* bio je biskup Divnić premješten 10. svibnja 1649. godine. *Hierarchia catholica*, IV, str. 185.

(16<67>)¹¹⁸ **Franciscus de Grassis** ecclesiae Clodiensis archipresbyter, J. V. D., vacabat ecclesia per obitum Francisci Andronici ut supra.

<1677> **Joannes Burgofortis** Traguriensis, J. V. D., vacabat ecclesia per obitum Francisci ut supra.

<1688> **Johannes Vuscius** Bractiensis, J. V. D., vacabat ecclesia per obitum supradicti Burgofortis.

<1690> **Georgius Parchijch** Sibenicensis, philosophiae ac sacrae theologiae doctor et professor, primicerius et canonicus Sibenicensis.

Redosljed ninskih prvosvećenika nije bio s biskupom Parčićem dovršen, nego je Ivan A. Gurato na već prije napisanim stranicama donio kratke podatke o dvojici biskupa, koje radi potpune liste ninskih biskupa ovdje donosimo. To su bili biskup Ivan IX. Krstitelj te posljednji ninski biskup Josip Grgur Scotti (Žuvić).

<pag. 17> Ad episcopum Tripcovich anno 1760 clarissimus Farlati scripsit rogans et petens aliquas notiones de ecclesia vel ecclesis rebus Nonensis.¹¹⁹ Est cum per integrum annum non accepisset responsum, iterum anno 1761 postulationes ad Tripcovich humiliavit litterae Farlatianae apud me servantur.¹²⁰ Utrum autem Tripcovich votis Farlati scitisfecerit, ignoro.

---

¹¹⁷ *Hierarchia catholica*, IV, str. 361.

¹¹⁸ U popratnoj bilješci je napisao Ivan A. Gurato sljedeću opasku: Qui ab hoc episcopo incipiendo annotati sequuntur alia manu exati et annoti apparent; ideoque fas est suppenere praesentem relationem tempore Francisci Andronici fuisse redactam.

¹¹⁹ Zbog važnosti Farlatijevog pisma donosim ga ovdje iz prijepisa Ivana A. Gurata. Postoji li još neki prijepis, nije mi poznato, jer nisam detaljnije istraživao Farlatijeve pokušaje da dođe do izvora o ninskoj Crkvi. <pag. 5> "Illustrissimo e Reverendissimo Signor, Signor Pron. Colendissimo. Nel distendere la Istoria della Chiesa e de' vescovi di Nona, mi sono occorsi alcuni dubbi, e mi sono trovato all' oscuro di certe notizie, che mi sembrano necessarie, o almeno opportune. E però benchè non abbia verun merito con Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima, nè l' onore <pag. 6> di essere da lui conosciuto; confidato nella sua degnazione e bontà, a lei ricorro per esserne illuminato ed informato. Nel foglio accluso vedrà quali siano le mie ricerche; e umilmente la supplico a compiacersi di farmi avere con suo comodo le risposte a ciascuna di esse corrispondenti; le quali veniranno a rendere più chiare e sicure le memorie di cotesta antichissima, e nobilissima Chiesa, della quale ella degnamente porta il titolo, e con tanto zelo e vigilanza sostiene il governo. Intanto io ascrivo a mia gran fortuna l' avere avuta questa occasione di dedicare a Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima la mia divotissima servitù, e di pregarla di ammettermi nel numero de' suoi più ossequiosi e sinceri servitori. E però offerendomi ad ogni suo pregiatissimo comando, col bacciarle riverentemente le Sacre Vesti, mi dò l' onore di essere e dichiararmi. Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima. Padova 12. Luglio 1760. Devotissimo Obbligatissimo Umilissimo Servitore Daniele Farlati, da Compagnia di Gesù."

¹²⁰ Na pag. 10 i 11 donosi Ivan A. Gurato pismo Daniela Farlatija upućeno biskupu Tripkoviću 16. rujna 1761. godine. Prije prijepisa pisma donosi Ivan A. Gurato sljedeći tekst: "Responsum informativum desuper clarissimo Farlati ab episcopo Nonesi datum videtur ad manus Farlati non pervenisse; dum ille anno sequenti, id est 1761 ad praefatum episcopum iterum suas preces humiliavit, sequenti epistola: Illustrissimo e Reverendissimo Signor, Signor Padre Colendissimo. L' anno decorso feci un ricorso supplichevole a Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima, per avere alcune notizie appartenenti a cotesta sua

Joannes IX. Baptista, episcopus Nonensis LV. Natus Tragurii, cognomine Jurileo, anno 1711, ab ecclesia Arbensi, cui primum praeerat,¹²¹ ad Nonensem translatus est anno 1771.¹²² Hic episcopus statim ac regimen huius ecclesiae suscepit, de transferendis ad suam cathedralem sanctorum reliquiis, quae asservantur iam ab anno circa 1500 in ecclesia <anc>tae Marcellae civitati Jadrensis cogitavit, quae reliquiae quidem visitantur ab episcopo Nonensi, moniales vero, etsi Nona Jadrem appullae, sub iurisdictione archiepiscopi Jadrensis manebant. Jurilaeus itaque anno 1782 solemnissimo apparatu et maxima pompa translationem effecit, simulque suis canonicis capitularibus usum crucis pectoralis, mecheti et cappae magnae quem iam ad instar canonicorum Spalatensium ab antiquissimis temporibus habebant concessum restituit.¹²³ Quae omnia leguntur in fine voluminis manuscripti, de rebus et iuribus ecclesiae Nonen <pag. 18> – sis cura, studio et maximo labore bene merito nonensi episcopo Francisco de Grassi procurati.¹²⁴

---

nobilissima Chiesa, e specialmente agli ultimi Vescovi del secolo presente; ma convien dire, che la risposta, di cui ella mi ha favorito, siasi per istrada smarita, perchè non è mai pervenuta alle mie mani. E però sono in necessità di ricorrere a lei novamente, e supplicarla di pigliarsi di nuovo l' incomodo di farmi avere le risposte relative alle ricerche, che lo disteso nell' annesso foglio. È innata sua gentilezza e bontà mi fa sperare, ch' ella si piglierà il pensiero di farmi <pag. 11> avere le notizie ricercate, che devono servire ad illustrare compire la storia di quella Chiesa, a cui ella degnamente presiede. Questa è distesa sino al Vescovato di Mosignor Giovanni Manola, nè si è potuto portarla più avanti, perchè mi mancano le notizie de' Vescovi susseguenti. Sono pure terminate le istorie di tutte le altre suffraganee di Spalato, che devono formare il 4. tomo dell' Illirico Sacro. Ma che? tanto questo, quanto quello della Metropoli Spalatese convien che aspetti il comodo, e l' opportunità dello Stampatore, il quale facendone la stampa a sue spese, pretende altresì, che a lui si aspetti l' arbitrio di ripigliarla o proseguirla, quando a lui piaccia e più conferisca al suo interesse; e frattanto intraprende la ristampa di altri libri, de' quali spera l' esito più pronto e sicuro. Starò dunque attendendo le sue grazie; e rinnovando gli attestati della stima e venerazione, che professo per la sua Degnissima Persona, col baciarle riverentemente le Sacre Vesti, mi do l' onore di essere e dichiararmi. Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima. Padova, 16. Settembre 1761. Devotissimo Obbligatissimo Umilissimo Servitore Daniele Farlati, da Compagnia di Gesù." Poslije Falatijeva pisma donosi Ivan A. Gurato na slijedećoj stranici kratko objašnjenje: <pag 12> "Quid post hanc secundam Farlati petitionem acciderit, utrum Nonensis episcopus responsum dederit vel non, penitus ignoro. Hoc atem unum scio, et patet ex opere impresso, clarissimum Farlati nichil potuisse rescire eius postulata, ut ipse palam conuenerit; et vix aliquid praeter nomina successorum in episcopatu Nonesi Joanni Manola usque ad Antonium Tripovich tunc temporis ecclesiam Nonensem regentem indicare potuisse. Quae autem hin inde mihi colligere licebit, adnotabo diligenter. Sic me sors adiuuat."

¹²¹ *Hierarchia catholica*, VI, str. 95 donosi podatak da je Ivan imenovan biskupom 9. prosinca 1765. godine. Suprotno ovome navoda smatrao je C. F. Bianchi da je Ivan imenovan rapskim biskupom 22. travnja 1765. godine. C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 235.

¹²² Usp. ovdje navedenu kronotaksu pod broj 3.4.

¹²³ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 235.

¹²⁴ Odnosi se na *Monumenta ecclesiae cathedralis Nonae* ex antiquis et recentioribus etiam scripturis et documentis economice et in forma probanti decreta ab illustrissimo et reverendissimo domino Francisco de Grassis eiusdem cathedralis episcopi. Anno Domini MDCLXXV, koji je danas pohranjen u Arhivu Zadarske nadbiskupije. Detaljni pregled ovog iznimno važnog spisa za povijest Ninske biskupije i šire

Josephus – Gregorius, episcopus Nonensis LVI. Natus in castro Veteri Traguriensis tunc dioecesis die 19. Martii 1732 per omnes ecclesiae gradus, ultimo vero ab archidiaconatu ecclesiae tunc cathedralis Scardonensis, ad episcopatu pervenit, a Pio VI Ponti. Max. die 14. Decembris anno 1789. – cognominato Scotti – vigilans episcopus, et suae tenuitatis conscius, negotia magni momenti per expertos ecclesiasticos viros suae vel alienae dioecesis tractabat, et ipsamet ego collector, possidio plura scripta a nostro Giurovich in negotiis et causis episcopi Nonensis Scotti quem morem ille adhibuit etiam ad archiepiscopum Jadrensem erectus, ut videre est in ecclesia Jadrensis.¹²⁵

Post dictam translationem, quae locum habuit anno 1807 ecclesia Nonensis vacavit, usque dum cathedra episcopalis, capitulum, dioecesis suppressae fuit per bullam Leonis XII *Locum beati Petri*.¹²⁶

6. OSNUTAK ILI OBNOVA NINSKE BISKUPIJE?

Kritički pristup seriji ninskih biskupa, koju je predložio Ivan A. Gurato, i te kako je složen pothvat što zahtjeva objektivni sud modernog povjesnika. Podrazumijeva se poznavanje ne samo materije o ninskoj Crkvi, nego i razvoja crkvenih struktura na širem području, rimske provincije Dalmacije, dolaska i nastanjanja Hrvata po teritoriju enonskog agera te razvoja crkvenih struktura tijekom ranog srednjeg vijeka. Samim time se dodiruje pitanje kristijanizacije Hrvata i njihova ulaska u kulturnu zajednicu europskih naroda. Ukoliko se danas želi bar približno pokazati imena ninskih prvosvećenika, nameće se osnovno pitanje, kada je Nin postao kršćansko središte Hrvata i kada je osnovana biskupija sa sjedištem u Ninu? Je li Nin bio sjedište biskupa prije nego li su Hrvati prihvatili kršćansku vjeru? Je li s biskupom Teodozijem 879. godine ili pak s njegovim prethodnikom bila ustanovljena biskupija ili je tada bila samo obnovljena? Kojem patrijarhatu je dodijeljena Ninska biskupija¹²⁷ drugo je pitanje na koje se može

---

donosi Josip KOLANOVIĆ, Zbornik ninskih isprava od 13. do 17. stoljeća, *Povijest grada Nina*, str. 485–528.

¹²⁵ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, I, str. 78, II, str. 235.

¹²⁶ Usp. ovdje bilj. 11.

¹²⁷ Crkva je u Dalmaciji priznavala carigradskog patrijarha tek pošto je car Leon III. Izaurijac 732. godine podredio svom patrijarhu sve biskupije u granicama Carstva. Na temelju ovog navoda je smatrao Ferdo Šišić da je Crkva u Dalmaciji formalno tek poslije Aachenskog mira 812. godine priznavala jurisdikciju patrijarha u Carigradu. I Antun Dabinović se priklanjao tom mišljenju. Nasuprot njemu Miho Barada je zastupao tezu da je Crkva u Dalmaciji poslije 751. godine, dakle pošto su Langobardi zauzeli Raveno, potpala pod jurisdikciju carigradskog patrijarha. Nada Klaić pošla je originalnim putem smatrajući da još od Justinijanove vladavine je carigradski patrijarh imao prvenstvo nad dalmatinskom Crkvom. Budući da se Hrvatska kneževina nije nalazila u sklopu Bizantskog carstva i nije priznavala vrhovnu vlast cara na Bosporu (osim možda kratko vrijeme za vladavine Zdeslava 878.–879.), nije mogao, dakle, imati carigradski patrijarh jurisdikciju nad ninskom Crkvom, nego ju je vršio neki drugi patrijarh. To je mogao biti samo rimski ili pak akvilejski patrijarh; Antun DABINOVIĆ, *Kada je Dalmacija pala pod jurisdikciju carigradske patrijaršije?*, *Rad JAZU*, 239, Zagreb, 1930., str. 151–244, ovdje str. 242; M. BARADA, *Episcopus Croatiaensis*, str. 166; Nada KLAJĆ, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, drugo izdanje,

odgovoriti tek pošto se pregleda odnos Hrvata i Franaka. Istovjetno, takva i slična pitanja uvode u problematiku kristijanizacije Hrvata i njihova ulaska u zajednicu kršćanskih naroda tadašnje Europe.

Odgovor sažima ninska tradicija o sv. Aselu, Ambrozu i Marceli koja je, kao i druge dalmatinske tradicije, npr. splitska sa sv. Dujmom¹²⁸ ili zadarska s biskupom Donatom I.¹²⁹ pokušavala začetke ninske Crkve prenijeti u apostolsko doba: Asel (Anselmo) je bio jedan od sedamdeset dvojice učenika Isusovih. On je propovijedao poslije uskrsnuća u Ninu, osnovao je prvu kršćansku zajednicu, sagradio Crkvu i posvetio je Presvetom Trojstvu. Njegov rad su podupirali rođakinja Marcela i đakon Ambroz.¹³⁰ Samim time je predaja ninske Crkve posvema jasno izražena naglašavajući da je biskupija sa sjedištem u Ninu postojala još prije pokrštenja Hrvata. Danas ipak nije tako jednostavno dokazati iznesenu tvrdnju jer izvori su nestali i sačuvana su samo vrela o ninskoj Crkvi poslije dolaska Hrvata. Prvi i najvažniji izvor za povijest Ninske biskupije poslije dolaska Hrvata je pismo pape Nikole I. (858.–867.), koje u hrvatskom prijevodu glasi: "Papa Nikola kleru i narodu ninske Crkve. Crkva, a to je zbor katolika, kako bi se mogla osnovati bez odobrenja Apostolske stolice, kad se prema svetim odredbama ne smije bez papina naputka niti nanovo sagraditi bazilika, za koju se zna da u sebi obuhvaća mnoštvo katolika."¹³¹ Na temelju spomenutog izvora i iznošenja općih prilika

---

Zagreb, 1975., str. 125; Vladimir KOŠČAK, Pripadnost istočne obale Jadrana do splitskih sabora (925.–928.), *Historijski zbornik*, 33–34, Zagreb, 1980.–81., str. 291–355; Lujo MARGETIĆ, Marginalije uz rad V. Koščaka 'Pripadnost istočne obale Jadrana do splitskih sabora (925.–928.)', *Historijski zbornik*, 36, Zagreb, 1983., str. 255–286.

¹²⁸ Najvažnije podatke s literaturom donosi Frane BULIĆ,–Josip BERVALDI, Kronotaksa solinskih biskupa uz dodatak Kronotaksa splitskih nadbiskupa (od razorenja Solina do polovice XI. v.), *Bogoslovska Smotra*, Zagreb, 1912–1913., sada pretisak u *Prilog Bulletino di Archeologia e Storia Dalmata*, 1912–1913., str. 6–15; Ante M. STRGAČIĆ, *Kršćanstvo u rimskoj provinciji Dalmaciji do Milanskog edikta 313*, Šibenik, 1941., str. 5–39; Mirja JARAK, O porijeklu salonitanskog biskupa i mučenika Dujma, *Radovi Filozofskog Fakulteta u Zadru*, 37(24), Zadar, 1998., str. 41–50.

¹²⁹ Predaju donosi C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, I, str. 38–39; Vitaliano BRUNELLI, *Storia della città di Zara*, Venezia, 1913. (pretisak Trieste, 1974.), str. 145; Zvezdan STRIKA, "Catalogus episcoporum et archiepiscoporum urbis Jadertinae" arhidakona Valerija Ponteata, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 48, Zagreb – Zadar, 2006., str. 81–185, ovdje str. 121.

¹³⁰ Ninsku tradiciju je prikupio C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 191–198; Daniele Farlati donosi slijedeći izvještaj: "Nonenses christianae fidei rudimenta temporibus ac viris apostolicis accepta ferunt. Tenet siquidem apud eos fama, nullis quidem antiquis monumentis consignata, nam si quae olim erant, urbe saepius capta et cum tabulario incensa interiere; sed a maioribus velut per manus accepta, et multarum aetatum consensu firmata, Anselmum unum de septuaginta duobus Christi discipulis, ut aiunt, in hanc urbem venisse, et multis ad rectam in deum fidem christianamque religionem ab ethnicorum fabulis et impura superstitione tractatis, ecclesiam inibi fundasse, cuius ipse primus fuerit episcopus; huic vero diaconum et evangelici ministerii adiutorem quemdam, cui nomen erat Ambrosio, ipsum quoque e schola ac disciplina Christi Domini, vel unum ex illis civibus atque indigenis, quos Anselmus per evangelium Christo genuerat." D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 204.

¹³¹ "Nicolaus papa clero et plebi Nonensis ecclesiae. Ecclesia, id est catholicorum collectio, quomodo sine apostolicae sedis instituetur nutu, quando iuxta sacra decreta nec ipsa debet absque praeceptione papae

prve polovice 9. stoljeća sustavnije se samim problemom pozabavila plejada iskusnih historičara te su oni, s više ili manje uspjeha, donosili i još uvijek iznose posve oprečna mišljenja. Starija hrvatska historiografija, predvođena Franjom Račkim¹³² i Mihom Baradom, priklanja se mišljenju da je biskupija u Ninu osnovana tek pošto su Hrvati postali kršćanski narod. Za njih je papa Nikola I. (858.–867.) uredio jednu biskupiju jer su biskupi po dalmatinskim gradovima, kao podanici bizantskog cara, pristajali uz patrijarha Focija.¹³³ Autori na temelju dostupnog izvještaja ne ističu, doduše, istu godinu, nego se razlikuju tek neznatno u nekoliko godina ili pak desetljeća.¹³⁴ U novijoj katoličkoj historiografiji priklanja se Baradinom mišljenju Franjo Šanjek koji zaključuje kako se osnutak Ninske biskupije zbog negdje oko 860. godine.¹³⁵ Slijedeći Ferdu Šišića, određuje Milko Brković osnutak Ninske biskupije za pontifikata prethodnika pape Nikole I.¹³⁶ Nada Klaić se usprotivila takvoj interpretaciji smatrajući da je Ninsku biskupiju osnovao knez Trpimir (845.–864.), jer "snazi Trpimirove političke vlasti odgovara i nova ideja o samostalnoj hrvatskoj Crkvi... Za samostalnom Crkvom teži samo politički sređena država."¹³⁷

Povijesni okvir može se ukratko opisati. Prvi kršteni knez dalmatinskih Hrvata je bio najvjerojatnije Višeslav (oko 800. godine), koji je imao sjedište u Ninu, priznajući poslije 803. godine vrhovnu vlast franačko-rimskog cara Karla (768.–814.). To je bila samo posljedica ratnih operacija jer se prvi sukob Hrvata i Franaka zbog 799. godine, i to u okolici Rijeke (moguće Lukorana). Poslije 803. godine Hrvati priznaju franački dominij do kneza Zdeslava 878. godine, koji je došao na kneževsko prijestolje potporom Bizanta. Njega je svrgnuo dobro poznati Branimir 879. godine okrećući se prema Zapadu, i to prema rimskom biskupu. U tom periodu uređenje vlasti pratilo je i sređivanje crkvenih prilika, kako je to pretpostavljao Ferdo Šišić, pa je moguće pretpostaviti da se uspostava biskupije u Ninu zbila već za vladavine Karla Velikog ili najkasnije za njegova nasljednika Ludovika Pobožnoga (814.–840.).¹³⁸

---

basilica noviter construi, quae ipsam catholicorum intra semet amplecti catervam dinoscitur?" Tekst je bio već prije više puta objavljen, pa navodim samo F. RAČKI, *Documenta*, str. 186; F. ŠIŠIĆ, *Priručnik izvora*, str. 199–200; CD, I, str. 8, n. 4, hrvatski prijevod donosi Radoslav KATIČIĆ, *Litterarum studia. Književnost i naobrazba ranoga hrvatskog srednjovjekovlja*, Zagreb, 1998., str. 357.

¹³² Franjo RAČKI, Nutarnje stanje Hrvatske prije XII stoljeća, *Rad JAZU*, 87, Zagreb, 1894., str. 41–42, *Rad JAZU*, 79, Zagreb, 1886., str. 138; ISTI, *Viek i djelovanje sv. Cyrila i Methoda slovjenskih apoštolor*, vol. II, Zagreb, 1859., str. 406–407.

¹³³ M. BARADA, *Episcopus Chroatensis*, str. 185–186.

¹³⁴ Pregled raznih mišljenja donosi Neven BUDAK, *Prva stoljeća Hrvatske*, Zagreb, 1994., str. 92–96.

¹³⁵ F. ŠANJEK, *Crkva i kršćanstvo*, str. 49.

¹³⁶ Milko BRKOVIĆ, Diplomatička analiza papinskih pisama druge polovice IX. stoljeća destinatarima u Hrvatskoj, *Radovi Zavoda HAZU u Zadru*, 43, Zagreb-Zadar, 2001., str. 29–44, ovdje str. 38, sada dostupan pretpisak naslovljen "Papinska pisma druge polovice IX. stoljeća destinatarima u Hrvatskoj", *Hrvatska u doba kneta Branimira*, str. 69–85, ovdje str. 79.

¹³⁷ Nada KLAJĆ, *Povijest Hrvata u srednjem vijeku*, Zagreb, 1990., str. 60 (kurziv u citatu je navela sama autorica, odnosno priređivači).

¹³⁸ F. ŠIŠIĆ, *Poviest Hrvata*, str. 309. Na više mjesta je Ferdo Šišić dodirnuo pitanje osnutka Ninske biskupije priklanjajući se mišljenju da je ona osnovana svakako prije 852. godine; Ferdo ŠIŠIĆ, *Genealoški priloz* i o

Slijedeći srednjovjekovne predaje i stariju literaturu, osobito utjecajnog Cesara Baronija, prati Carlo F. Bianchi ninsku tradiciju, koja nakon Anselma spominje i oko 380. godine biskupa Maksima, koji bi skupa sa zadarskim biskupom Felikson sudjelovao na sinodima u Akvileji i Milanu.¹³⁹ Poslije njega nije lokalna tradicija sačuvala nikakve podatke sve do salonitanske sinode 530. godine, na kojoj bi biskup Ivan uz salonitanskog nadbiskupa Honorija i zadarskog biskupa Andriju sudjelovao na sjednicama sinoda 530. i 533. godine.¹⁴⁰ U dostupnim sinodalnim aktima, već više puta publiciranima, ne spominje se nigdje ninski biskup Ivan, nego se uz salonitanskog nadbiskupa spominje zadarski biskup Andrija koji je odmah poslije metropolita potpisao sinodalne zaključke.¹⁴¹ Već 539. godine spominje lokalna ninska tradicija ime biskupa Konatantina.¹⁴² U drugoj polovici 6. i prvoj polovici 7. stoljeća ne poznaje ninska tradicija ime niti jednog jedinog biskupa sve do 686. godine, uz koju se povezuje ime biskupa Teodorika. Njega je navodno posvetio biskup Ivan Ravenjanin, što je poslije velike seobe naroda uredio crkvene strukture u Dalmaciji obnavljajući Salonitansku metropoliju sa sjedištem u Splitu.¹⁴³ Njegov nasljednik Patricije obnašao je u Ninu biskupsku službu 699. godine, a 714. godine spominje se ime biskupa Maura. Nakon njih slijede još trojica biskupa u užem vremenskom periodu: 756. godine Anastazije, 787. godine Pavao i 812. godine Marin.¹⁴⁴

Sprovedena arheološka istraživanja posljednjih stotinjak godina iznijela su na vidjelo mnoge detalje pa se i sam razvoj kršćanskih struktura u Ninu, Zadru i cijeloj Dalmaciji promatra u posve drugom svjetlu. Kršćanska sljedba je već zarana imala svojih pristaša, i to upravo u samom Ninu i obližnjem području. Velik broj otkrivenih

---

hrvatskoj narodnoj dinastiji, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 13, Zagreb, 1913.–14., str. 1–93, ovdje str. 43–46; ISTI, *Priručnik izvora*, str. 190–191.

¹³⁹ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 198. Dostupni izvori o tim saborima ne spominju ime nekog ninskog biskupa Maksima, nego samo zadarskog biskupa Feliksa. D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, V, str. 24; R. ROGOŠIĆ, Veliki Ilirik (285–395.) i njegova konačna dioba (396–437.). *Kritička istraživanja Ilirika iz kasnije povijesti Rimskog carstva*, Zagreb, 1962., str. 87.

¹⁴⁰ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 198; K. ŠEGVIĆ, Hrvatsko bogoslužje, str. 204–205.

¹⁴¹ F. ŠIŠIĆ, *Priručnik izvora*, str. 160, 164; *Historia Salonitana maior*, str. 81, 85.

¹⁴² „Constantinus episcopus electus Nonensis“. C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 198.

¹⁴³ Velika većina povjesničara pretpostavlja da Ivan Ravenjanin nije bio povijesna osoba, nego da je on zapravo onaj papinski poslanik koji je 925. godine osnovao Splitsku metropoliju. Louis DUCHESNE, *Le provincial romain au XII siècle, Mélanges d'archéologie et d'histoire*, 24, Paris, 1904., str. 106; F. BULIĆ – J. BERALDI, str. 124–125; F. ŠIŠIĆ, *Povijest Hrvata*, str. 290–296; Ivo GOLDSTEIN, *Hrvatski rani srednji vijek*, Zagreb, 1995., str. 135–138; N. KLAJČ, Ivan Ravenjanin i osnutak splitske metropolije, *Vjesnik Hrvatskog arheološkoga društva*, 65–67, Split, 1971., str. 209–249. Suprotno iznesenom mišljenju na temelju jednog mjesta kod Tome arhidakona dokazuje Radoslav Katičić povijesnu opstojnost Ivana Ravenjanina. Radoslav KATIČIĆ, *Vetustiores ecclesiae Spalatensis memoriae, Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, vol. 17, Split, 1987., str. 17–51, sada pretisak u ISTI, *Uz početke hrvatskih početaka*, Biblioteka znanstvenih djela 70, Split, 1993., str. 99–130.

¹⁴⁴ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 199; protiv Bianchijeva mišljenja ustao je već M. PEROJEVIĆ, *Ninski biskup*, str. 47–48; K. ŠEGVIĆ, Hrvatsko bogoslužje, str. 94; Eduard PERIČIĆ, *Presjek kroz povijest Ninske biskupije, Šematizam Zadarske nadbiskupije*, str. 47–51, ovdje str. 47.

ranokršćanskih građevina ukazuje na proširenost ranokršćanskih zajednica prije nego li su se nastanili Hrvati. Istraživanja na kompleksu nekadašnje katedrale, a sadašnje župne crkve sv. Asela (Anselma) što je nastala adaptacijom jedne rimske građevine tijekom 4. stoljeća,¹⁴⁵ zatim crkve sv. Marije i u okolici crkve sv. Križa, pokazuju ranokršćansku prisutnost prije dolaska Hrvata. Uz krstionicu s imenom kneza Višeslava,¹⁴⁶ koja je danas najpoznatiji ninski spomenik, otkrivena je prije nekoliko godina krstionica na južnom djelu katedralnog kompleksa, čiji temelji se djelomično nalaze ispod današnje crkve, a djelomično izvan nje. Krstionica pokazuje stilistiku antike i njena gradnja se okvirno smješta u 5. stoljeće.¹⁴⁷ Ovaj se arheološki navod nikako ne može više ignorirati, nego ga se mora posvema ozbiljno razmotriti u okvirima razvoja ranokršćanskih struktura po Liburniji i cijeloj Dalmaciji. Grad je imao, dakle, svoju kršćansku zajednicu već u 4. ili 5. stoljeću, a tko ju je predvodio – biskup ili svećenik – ne može se danas baš olako dokazati. U općem okviru razvoja kršćanskih centara u Dalmaciji najbliže susjedno biskupsko sjedište je Zadar, čiji se teritorij protezao na zapadnom kopnenom djelu negdje do današnje Puntamike.¹⁴⁸ Samim time je bila omeđena vlast jadertinskog biskupa na

---

¹⁴⁵ "Najstariji ranokršćanski objekt nastao je s južne strane današnje Crkve. Radi se o adaptaciji dijela postojeće građevine u oratorij, tako da joj je na istočnoj strani dodana polukružna apsida. To se zbilo vjerojatno već koncem 4. ili početkom 5. st." A. UGLEŠIĆ, *Ranokršćanska arhitektura*, str. 37.

¹⁴⁶ Originalni natpis na krstionici glasi: „Haec fons nempe sumit infirmos ut reddat illuminatos. Hic expiant scelera sua quod [de primo] sumpserunt parente ut efficiantur christicole saluberiter confitendo trinum perhennem. Hoc Ioh<annes> pr<es>b<ter> sub tempore Vuissaslavo duci opus bene composuit devote in honore videlicet s<an>c<t>i Ioh<ann>is baptiste ut intercedat pro eo clientuloque suo.“ („Ovo vrelo doista prima nejake da ih učini prosvijetljenima. Ovdje se peru od svojih zločina, što su ih primili od prvog roditelja, kako bi postali poštovatelji Kristovi spasonosno ispovijedajući vječno Trojstvo. Ovo djelo je vješto ukrasio svećenik Ivan za vrijeme kneza Višeslava, iz pobožnosti, u čast, naime, svetoga Ivana Krstitelja, da zagovara njega i njegova štitenika“). F. RAČKI, *Documenta*, str. 376–377; F. ŠIŠIĆ, *Priručnik izvora*, str. 119–120; ISTI, *Poviest Hrvata*, str. 308; Frane BULIĆ – Lovre KATIĆ, str. 11–12; Ljubo KARAMAN, *Iz kolijevke hrvatske prošlosti. Historijsko-umjetničke crtice o starohrvatskim spomenicima*, Zagreb, 1930., str. 79; Tomislav RAUKAR, *Hrvatsko srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje*, Zagreb, 1997., str. 24–25; S. GUNJAČA, *Ispravci i dopune*, II, str. 137–141; hrvatski prijevod donosi J. LUČIĆ, Nin u 9. stoljeću, str. 378; N. KLAJČIĆ, *Izvori*, str. 15; R. KATIČIĆ, *Litterarum studia*, str. 321, bilj. 1040; Ivo PETRICIOLI, Krstionica s imenom „Vuissaslavo duci“ i problem ninskog baptisterija, *Starohrvatska prosvjeta*, n.s. III, vol. 14, Zagreb, 1984., str. 125–134; F. ŠANJEK, *Crkva i kršćanstvo*, str. 54–55; I. GOLDSTEIN, *Hrvatski rani srednji vijek*, str. 234; Vedrana DELONGA, *Latinski epigrafički spomenici u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj*, Split, 1996., str. 205; Janko BELOŠEVIĆ, Počeci kršćanstva kod Hrvata u svjetlu arheološke građe, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 36(23), Zadar, 1998., str. 101–139, ovdje str. 134.

¹⁴⁷ Usp. osobito izvještaje Marija KOLEGA, Nin – zaštitna istraživanja u sklopu župne Crkve sv. Asela, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, 28, br. 3, Zagreb, 1996., str. 43–48; ISTA, Nin – arheološka istraživanja ispred župne Crkve sv. Asela (Anselma), *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, 33, br. 2, Zagreb, 2001., str. 83–90, 91–95; ISTA, Nadžupni kompleks sv. Anselma (Asela). Istraživanja godine 2001., *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, 34, br. 2, Zagreb, 2002., str. 73–78.

¹⁴⁸ T. RAUKAR, *Zadar u XV stoljeću. Ekonomski razvoj i društveni odnosi*, Zagreb, 1977., str. 39; ISTI, *Srednjovjekovne ekonomije i hrvatska društva*, Zagreb, 2003., str. 9–10; Indirektni dokaz nudi pismo pape Leona VI. (928.) opominjući zadarskog biskupa Formina neka ostane u granicama koje je imala Zadarska

gradski ager i ona se poklapa s tendencijama crkvene podjele tijekom 5. i 6. stoljeća, kada su se obično poklapale crkvene podjele s državnim poretkom. Gradska bazilika, što je prema ninskoj tradiciji bila posvećena Presvetom Trojstvu, postala je premalena. Neophodno prostorno preuređivanje i dogradnja izvedeni su opširnijim građevinskim zahvatom sredinom 6. stoljeća.¹⁴⁹ Ovaj se podatak uklapa u Justinijanovu obnovu Carstva i pokazuje sudjelovanje Nina i njegove kršćanske zajednice u općem prosperitetu na Mediteranu. Car Justinijan (527.–565.) se ipak nije samo trudio oko gradnje sakralnih objekata, nego se brinuo da biskupi stvarno vrše svoje pastoralne dužnosti. Njegovim su zalaganjem na biskupska sjedišta izabirani valjani kandidati, koji su u njegovoj viziji kršćanskog Carstva ispunjavali vakuum i podupirali središnju političku vlast. Gradski biskup postaje Justinijanovom reformom prvi čovjek grada.¹⁵⁰

Svi spomenuti podatci skladno se uklapaju u opći razvoj kršćanskih struktura. Već su se od prve polovice 4. stoljeća uobičajeno poklapale crkvene i civilne granične podjele. Kulminacija je bila na saboru u Sardici 342. ili 343. godine, koji je odredio da se u malenom mjestu ne osniva biskupijsko sjedište kako biskupska čast ne bi gubila na svojem dostojanstvu.¹⁵¹ U istome smjeru je ciljao i sabor 451. godine u Kalcedonu propisujući 17. zaključkom da crkvena podjela slijedi državni red i poredak.¹⁵² Ovaj razvoj pratila je teološka diskusija o crkvenim službama, među kojima se osobito stala isticati služba biskupa i sam razvoj monarhijskog episkopata.¹⁵³ Sabor u Arlesu 314.

Crkva još od starine: „Unde monemus, ut omnes episcopi in propriis limitatibus sint contenti. Forminium namque monemus ita suam parochiam retinere, quemadmodum in antiquis temporibus mansit.“ (F. RAČKI, *Documenta*, str. 196; F. ŠIŠIĆ, *Priručnik izvora*, str. 224; *Historia Salonitana maior*, str. 105). Ako pak papa opominje biskupa Formina iz Zadra da ne smije proširivati granice svoje biskupije, kojem je tada biskupskom sjedištu pripadao grad Nin?

¹⁴⁹ Pavuša VEŽIĆ, Ninska Crkva u ranom srednjem vijeku – problem kontinuiteta i rezultati arheoloških istraživanja, *Starohrvatska spomenička baština*, str. 87–99, ovdje, str. 91; ISTI, Sklop župne Crkve sv. Asela, bivše katedrale u Ninu, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, vol. 15, Split, 1986., str. 201–215, ovdje str. 206.

¹⁵⁰ Hamlicar S. ALIVISATOS, *Die kirchliche Gesetzgebung des Kaisers Justinian I.*, Berlin, 1913. (pretisak Berlin, 1973.); Bernard FLUSIN, Bischöfe und Patriarchen. Die Strukturen der Reichskirche, *Geschichte des Christentums*, 3, str. 521–583.

¹⁵¹ „Non licet autem simpliciter episcopum constituere in aliquo pago vel parva urbe, cui vel unus presbyter sufficit: non necesse est enim illic episcopum constitui, ne episcopi nomen et auctoritas vilipendatur. Sed provinciae (ut prius dixi) episcopi debent in iis urbibus episcopos constituere, ubi etiam prius episcopi fuerunt.“ J. D. MANSI, III, str. 10–11.

¹⁵² „Si qua vero civitas imperiali potestate novata est, aut si protinus innovatur civiles dispositiones et publicas, etiam ecclesiasticarum paroeciarum ordines subsequantur.“ *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, curantibus J. ALBERIGO – J. A. DOSSETTI PERIKLE – P. JOANNOU – C. LEONARDI – P. PRODI, consultante H. Jedin, edidit Istituto per le Scienze Religiose, Bologna 31973, deutsche Übersetzung in: Konzilien des ersten Jahrtausends. Vom Konzil von Nizäa (325) bis zum vierten Konzil von Konstantinopel (869./870.), priredio Josef Wohlmuth, Paderborn-München-Wien-Zürich, 1998., str. 95; C. J. HEFELE – H. LECLERCQ, II/2, str. 805 i d.

¹⁵³ Hans KÜNG, *Das Christentum. Die religiöse Situation der Zeit*, drugo izdanje, München – Zürich, 2003., str. 151–166; H. W. BEYER – H. KARPP, Art.: Bischof, *Reallexikon der Antike und des Christentums*, 2,

godine određuje u 20. kanonu neka kod konsekracije novog izabranog biskupa bude nazočno sedam biskupa, a ukoliko to nije moguće, može biti prisutno i manje biskupa, ali u svakom slučaju ne manje od tri.¹⁵⁴ Sabor u Niceji određuje 4. zaključkom neka kod konsekracije novog biskupa budu prisutni svi biskupi provincije.¹⁵⁵ Sabor u Arlesu samim krajem 5. stoljeća nalaže neka se ređenje biskupa ne poduzima bez metropolita ili barem bez njegovog pisma. U svakom slučaju ne smije se rediti novi biskup bez prisutnosti barem trojice biskupa iz iste provincije.¹⁵⁶ Mogli bismo navesti još više primjera, ali to ne bi moglo bitnije promijeniti sliku razvoja crkvenih struktura. Međutim u tom kontekstu je vrijedno primijeniti opće spoznaje na Crkvu u Dalmaciji i osobito na enonsku kršćansku zajednicu i njen povijesni razvoj u kontekstu rasta kasnoantičkog kršćanstva. Ako pak pretpostavimo da se Enonska crkva razvijala u općim okvirima razvoja kršćanskih struktura u Dalmaciji i da je ona prosperirala Justinijanovom obnovom, tada je kršćanska zajednica imala svojeg vlastitog biskupa još prije nego li su se u gradu Ninu nastanili Hrvati. Dakle, mi nećemo pogriješiti, ako pretpostavimo, da je Nin kao i drugi gradski municipiji u Dalmaciji imao svojeg gradskog biskupa već tijekom 5. stoljeća iz kojeg je datirana spomenuta krstionica. Možda je neki od biskupa, čija imena je prikupio marljivi Carlo F. Bianchi bio stvarno povijesna osoba, ali nažalost danas nisu dostupni o njoj nikakva druga vrela, osim srednjovjekovnih legendi, koje premda posvema iskićene i prepričavane u duhu srednjovjekovne beletristike donose neko malo zrnce povijesne zbilje.

Iznesena razmišljanja potkrjepljuju arheološka istraživanja po enonskom ageru koja pokazuju rasprostranjenost brojnih kršćanskih zajednica. One su bile raširene po cijelom ninskom području i među najvažnijim starokršćanskim lokalitetima su svakako Zaton s crkvom sv. Andrije, Privlaka s crkvom sv. Barbare, Vrsi (sv. Jakov), zatim Podvršje (Glavčine) gdje je otkrivena "ecclesia gemina". Dalje se mogu spomenuti Pridraga s crkvom sv. Martina, Biljane Donje (Begovača/Crkvina), Galovac i mnoge druge.¹⁵⁷ Ukoliko su po ninskom ageru podizane kršćanske kultne građevine, tada su na

---

Stuttgart, 1954., str. 394–407; Bernard KÖTTING, *Ecclesia peregrinans. Das Gottesvolk unterwegs. Gesammelte Aufsätze*, Erster Band, Münster, 1988., str. 409 i d.

¹⁵⁴ „De his qui usurpant sibi solis debere episcopum ordinare, placuit ut nullus hoc sibi praesumat, nisi assumptis secum aliis septem episcopis; si tamen non potuerit <septem>, infra tres non audeant ordinare.” *Concilia Galliae A. 314–A. 506*, priredio C. Munier, Corpus Christianorum, Series Latina, vol. 148, Turnholt-Paris, 1963., str. 13.

¹⁵⁵ “Episcopum convenit maxime quidem ab omnibus qui sunt in provincia episcopalis ordinari. Si autem hoc difficile fuerit, aut propter instantem necessitatem aut propter itineris longitudinem: modis omnibus tamen tribus in id ipsum convenientibus et absentibus episcopus pariter decernentibus et per scripta consentientibus tunc ordinatio celebretur. Firimitas autem eorum, quae geruntur per unamquamque provinciam, metropolitano tribuatur episcopo.” *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, str. 7.

¹⁵⁶ “Episcopo sine metropolitano vel epistola metropolitani vel tribus conprovincialibus non licet ordinare, ita ut alii conprovinciales epistolis admoneatur, ut scripto responso consensisse significant.” *Concilia Galliae*, str. 114–115.

¹⁵⁷ Kratki pregled s mjerdovanom literaturom donosi A. UGLEŠIĆ, *Ranokršćanska arhitektura*, str. 34–61.

tom području obitavali mnogobrojni kršćani i bile su izgrađene crkvene strukture, bez kojih ove građevine nemaju nikakvog smisla. Zaključak je dakle neimenovan, po enonskom ageru je živio dovoljan broj kršćana i oni su se okupljali u Crkvama slaveći liturgijska slavlja. Ove seoske Crkve, odnosno rečeno sadašnjim rječnikom župe, nisu tada – kao ni danas – opstojale zasebno odvojena jedna od druge, nego su bile priključene nekom biskupskom središtu a ono je u našem slušaju moglo biti samo grad Nin.

U kontekstu prve polovice 7. stoljeća pokazuju izneseni primjeri duhovno-religioznu klimu u koju su se smjestili Hrvati i pokazuje njihov prvi susret s kršćanstvom.¹⁵⁸ Oni nisu bili krvoločni barbari koji su svojim dolaskom protjerali liburnsko-romansko stanovništvo, nego je morao nastati kakav takav suživot, barem u prvoj fazi jedan pored drugog. "Starosjedioci" su bili kršćani, pa ta činjenica ukazuje da su se novonadošli Hrvati susreli s kršćanstvom odmah po svojem dolasku u novu domovinu. Ako su se Hrvati, kako to pretpostavlja starija i novija historiografija, naselili negdje između dvadesetih i tridesetih godina 7. stoljeća, zašto bi onda trebalo čekati više od sto i pedeset godina na dolazak franačkih misionara da ih oni pokrštavaju? Na ovo pitanje nema razumnog odgovora, nego nije li posvema logičnije i naravnije da su prvi Hrvati bili već tijekom 7. stoljeća kršćani od "svećenika starosjedioca"? Proces kristijanizacije hrvatskog čovjeka nije mogao dakle otpočeti tek dolaskom franačkih misionara, nego odmah po dolasku i sama kristijanizacija je potrajala više stoljeća. Hrvati su, pošto su malo po malo postajali kršćanski narod, dijelili sa starosjediocima kulturna mjesta i kulturne građevine. Starosjedioci su se stapali s njima i tako su kršćanske građevine prelazile u njihove ruke. Ovakvo razmišljanje potkrjepljuje i izvještaj u 31. poglavlju *O upravljanju carstvom* gdje je pisac izričito pribilježio da je car Heraklije doveo iz Rima svećenike i načinio od njih nadbiskupa i biskupa, te svećenike i đakona i pokrstio je Hrvate.¹⁵⁹ Ako se, pak, iz careva spisa odstrani literarni način izražavanja, tada tekst potvrđuje povijesnu stvarnost susreta nekršćanskih Hrvata s kršćanstvom. Spomenuti "svećenici iz Rima" nisu stigli stvarno iz grada Rima preko jadranske obale, nego su to bili svećenici starosjedioci iz Dalmacije koji su pripadali rimskom patrijarhatu. Budući da Salona gubi svoj civitet, sukladno tome gubi i njen biskup metropolitску titulu i važnost kao prva osoba Crkve u Dalmaciji, pa je biskupu grada Zadra u tom razvojnom procesu pripala najvažnija uloga. Ovaj grad malo po malo preuzima ulogu centra. Poslije

---

¹⁵⁸ Problem kristijanizacije Hrvata je bio predmet raznih rasprava i još uvijek nije izrečena posljednja riječ. Jedan pregled starije literature i misljenja donosi Juraj KOLARIĆ, *Historiografija o pokrštenju Hrvata, Počeci hrvatskog kršćanskog i društvenog života od VII. do kraja IX. stoljeća*. Radovi drugog međunarodnog simpozija o Hrvatskoj crkvenoj i društvenoj povijesti. Split, 30. rujna – 5. listopada 1985., priredio Drago Šimundža, Split, 1990., str. 39–54; Neven BUDAK, *Pokršćavanje Hrvata i neki problemi crkvene organizacije, Starohrvatska spomenička baština*, str. 127–136; F. ŠANJEK, *Susret Hrvata s kršćanstvom u novoj domovini, Povijest Hrvata*, prva knjiga: *Srednji vijek*, glavni urednik F. Šanjek, Zagreb, 2003., str. 80–83.

¹⁵⁹ Hrvatski prijevod donosi N. KLAJČ, *Izvori*, str. 14.

pada Ravenne u langobardske ruke, postao je Zadar sjedište arhoncije i za cara Bazilija I. Makedonca (867.–886.) je centar temata.¹⁶⁰ Dalmacija je i za cara Heraklija i za cara Porfirogenita crkveno-jurisdiksijski integralni dio rimskog patrijarhata, ali je politički pripadala Bizantskom Carstvu te je u duhu bizantske tradicije caru pripadala dužnost privoditi nekršćane kršćanskoj vjeri. Budući da su se Hrvati nastanili u zaleđu dalmatinskih gradova na poziv basileusa Heraklija kao federati, a federati su bili oslobođeni od religiozne discipline Carstva,¹⁶¹ tada se carska politika u zaleđu dalmatinskih komuna nije mogla provoditi represivno, nego mirnim putem, ne nasilno, nego polagano i bez ikakvih pritisaka. Car je Heraklije kao kršćanski vladar mogao, dakle, samo poticati biskupe i svećenike iz dalmatinskih komuna neka porade na kristijanizaciji Hrvata.

Političke su se promjene osjećale poslije 803. godine ili, pak, još više od godine 812., kada je u Aachenu sklopljen mir između Karla Velikog (768.–814.) i bizantskog cara Mihajla I. (811.–813.). Hrvati su pripali franačkom dominiju te Franci sada sustavno izgrađuju crkvene strukture, koje su podupirale državnu vlast.¹⁶² Oni su postali integralni dio državnog reda i poretka te se hrvatska rodovska zajednica pod njihovim utjecajem sve više i više pretvara u kneževinu karolinškog tipa. Među njima je bio bez ikakvih predrasuda biskup, koji je imao sigurno svoje središte u centru Hrvatske kneževine, kao i knez, dakle u Ninu. Je li taj biskup bio rezidencijalni ili misionarski biskup ili ga je, pak, akvilejski patrijarh kao korskog biskupa poslao u hrvatske krajeve, nije poznato, ali u svakom slučaju hrvatski krajevi su crkveno-jurisdiksijski priključeni Akvilejskom patrijarhatu, pa je patrijarhu pripala zadaća uređenja crkvenih struktura u Hrvatskoj kneževini. Uostalom, to je odgovaralo državnom redu i poretku Franačkog carstva jer je car Karlo već 14. lipnja 811. godine razlučio jurisdiksijske granice Akvilejskog patrijarhata i salzburškog nadbiskupa. Rijeka Drava ih je razgraničavala, a područje Sklavinije je potpadalo pod jurisdikciju akvilejskog patrijarha.¹⁶³ U tom trenutku je Hrvatska kneževina dio Akviljeskog patrijarhata pa je patrijarhu pripala zadaća provođenja sustavne kristijanizacije Hrvata.

---

¹⁶⁰ I. GOLDSTEIN, *Hrvatski rani srednji vijek*, str. 256–260.

¹⁶¹ R. KATIČIĆ, *Vetustiores*, str. 28; ISTI, *Die Anfänge*, str. 310–311; I. GOLDSTEIN, *Bizant na Jadranu*, str. 129–130.

¹⁶² F. ŠIŠIĆ, *Poviest Hrvata*, str. 301–310; Jadran FERLUGA, *Vizantiska uprava u Dalmaciji*, Beograd, 1957., str. 46–67; I. GOLDSTEIN, *Bizant na Jadranu*, str. 156; Peter CLASSEN, *Karl der Große, das Papsttum und Byzanz. Die Begründung des karolingischen Kaisertums*, priredio Horst Fuhrmann, drugo izdanje, Sigmaringen, 1988., str. 94; Dieter HÄGERMANN, *Karl der Große. Herrscher des Abendlandes*, Berlin, 2000., str. 592–596.

¹⁶³ F. ŠIŠIĆ, *Priručnik izvora*, str. 178–179.

7. KRITIČKI OSVRT NA KRONOTAKSU IVANA A. GURATA

Kronotaksa ninskih biskupa, proizašla iz pera Ivana A. Gurata, pokazuje na prvi pogled znatne praznine. Hoće li ikada moći biti popunjena, pitanje je na koje se ne može sa sigurnošću odgovoriti. Biskup je Teodozije do danas ostao prvi poimence poznati ninski biskup pa nije nikako čudno, dapače je posve logično, što je Ivan A. Gurato započeo svoj *series episcoporum ecclesiae Nonensis* s njegovim imenom zaključujući ga s biskupom Josipom Žuvićem koji je posljednji predvodio biskupiju, prije nego li je kao zagovornik francuske dominacije u Dalmaciji godine 1807. premješten na nadbiskupsku stolicu Zadra.¹⁶⁴ U sklopu povijesnog pregleda Ivan A. Gurato je pronašao imena 38 ninskih biskupa, premda autor na str. 17 spominje kako bi Josip Grgur Scotti (Žuvić) bio 56. biskup ninske Crkve. Dva je mjesta još ostavio upražnjena; na str. 37, uz godinu 1094. i na str. 38, uz godinu 1229. donoseći samo kraticu, ali ne i ime biskupa. Ako se, dakle, uzme u obzir ta činjenica, tada je Ivan A. Gurato smatrao da bi ninska Crkva mogla imati 40 biskupa. Ovaj podatak nije neobičan i ne umanjuje vrijednost njegove kronotakse jer se zapravo radi o jednoj radnoj skici koja nije bila dovršena i odmah se na prvi pogled opaža da je nepotpuna. Letimičnim pogledom se u njoj primjećuju podulje praznine koje ni moderna historiografija još nije uspjela popuniti.

Series episcoporum Ivana A. Gurata podijeljen je na dva dijela. Prvi dio obuhvaća imena pojedinih biskupa do str. 39 i zaključen je s biskupom Grgurom Divnićem. U drugom dijelu kronotakse donosi imena ninskih biskupa isključivo na temelju registara Vatikanskog arhiva. Autor je bio svjestan poteškoća oko popunjavanja kronotakse pa samo sumarno navodi "pošto su Hrvati prihvatili kršćansku vjeru, nazivao se njihov biskup *episcopus Chroatorum*."¹⁶⁵ Time je zaključio prepirku oko osnutka biskupije i serije biskupa, koju je prepričavala ninska tradicija s biskupom Aselom (Anselmom), njegovom rodakinjom Marcelom i đakonom Ambrozom.¹⁶⁶ Njegov su izvor bile raznovrsne originalne povelje iz arhiva zadarskog kaptola, arhiv samostana sv. Krševana, arhiv samostana sv. Marije, arhiv Sv. Kuzme i Damjana u Tkonu, sakristije u Rabu i naravno Vatikanski arhiv. Uz njih je konzultirao tada nezaobilazno *De regno Chroatae et Dalmatie* iz kojeg je obilatno crpio svoja saznanja, ne samo o pojedinim biskupima, nego i puno više, o povijesnim počecima i granicama biskupije. Autor ga spominje na više mjesta, dok je četvrti svezak *Povijest Ilirika* Danijela Farlatija ostao posve po strani. Ne smije se u ovom kontekstu zaboraviti niti *Kronika* splitskog arhidakona Tome koju Ivan A. Gurato izričito spominje samo na jednom mjestu (na str. 37), ali ipak na više mjesta se osjeća utjecaj njegove argumentacije.

Drugi dio Guratove serije započinje na str. 39, gdje autor donosi podatke koje je pronašao u registima Vatikanskog arhiva. Redajući imena pojedinih biskupa od Jakova

---

¹⁶⁴ Usp. ovdje bilj. 125.

¹⁶⁵ Problem "hrvatskog biskupa" i hrvatske biskupije detaljnije je prikazao Marko Perojević. Usp. ovdje bilj. 6.

¹⁶⁶ Opširno razlaže stariju literaturu C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 191–198.

Divnića (Difnica) pa do Grgura Parčića, autor koristi ustaljenu shemu donoseći ime i prezime biskupa, prijašnju službu, godinu imenovanja i akademsku titulu, a kod ponekih biskupa donosi podatak kojem je redu pripadao i, na samom svršetku, godinu smrti. Dužina je Guratovih zapisa o pojedinom biskupu posve različita. Ona se kreće od samo spomenute godine izbora ili imenovanja i osobnog imena do nekoliko rečenica, spominjući pri tom papinske poslanice ili neke druge originalne dokumente.

Počevši s Teodozijem, prva tri spomenuta biskupa nadovezuju se u vremenskom razdoblju od 879. do 914. godine, što bi moglo odgovarati povijesnoj stvarnosti: Teodozije (879.–890.), Aldefreda (890.–900.) i Grgur (900.–925.) kasnije u historiografiji prozvan Ninski. Dolazak Teodozija predstavlja politički preokret što ga je poduzeo vojvoda Branimir (879.–892.) pobijedivši Zdeslava (878.–879.), koji je došao na vlast bizantskom pomoći. Može se pretpostaviti da je s političkim prevratom bio protjeran i jedan nepoznati ninski biskup jer upravo nakon što je Branimir preuzeo vlast u Ninu, spominje se đakon Teodozije kao izabrani biskup. Papa ga poziva u pismu od 7. lipnja 879. godine neka dođe u Rim primiti "posvećenje polaganjem naše ruke uz Kristovo dopuštenje da prema starome običaju svetoga Petra i uvijek štićen našom vlašću i zaštitom okretno i sigurno upravljajš narodom Gospodnjim tebi povjerenim."¹⁶⁷ Papa Ivan VIII. blagoslovio je na blagdan Spasova 21. svibnja 879. godine zemlju i narod Hrvata,¹⁶⁸ što je u tadašnjem međunaronom pravu značilo priznavanje političke vlasti Branimira i samostalnosti Hrvatske kneževine.

Papinu se pozivu nije odazvao Teodozije, nego je pošao patrijarhu Walpertu u Akvileju primiti biskupsko posvećenje. Ova činjenica ukazuje na usku povezanost Crkve u Hrvata s Akvilejom i uvodi u problematiku metropolitanske jurisdikcije. Naime, kojoj je metropoliji pripadao ninski biskup Teodozije (879.–890.)? Historiografija je pokušala donijeti primjereni odgovor, ali se ne može još tvrditi da je pitanje stvarno i riješeno. Papa Ivan VIII. piše 10. lipnja 879. godine biskupu Vitalu iz Zadra, Dominiku iz Osora i ostalim dalmatinskim biskupima te Ivanu, arhiprezbiteru Salonitanske crkve neka se izabere novi salonitanski nadbiskup i on bi trebao doći u Rim primiti milost biskupskog posvećenja te iz njegovih ruku primiti palij.¹⁶⁹ Ovaj navod ukazuje na stvarnu pripadnost Crkve u Dalmaciji rimskom patrijarhatu. To ipak nije nikakva potvrda da je ninski biskup bio podređen splitskom metropolitu, nego na prvom mjestu navodi papa ime biskupa Vitala iz Zadra, što pak ukazuje da je rimska kurija smatrala Zadar središtem provincije Dalmacije. Papa, navodeći na prvom mjestu biskupa Vitala iz Zadra, samo poštuje državni red i poredak Bizantskog carstva. Da je tada postojala Salonitansko-splitska metropolija, tada bi papa barem donekle naveo i spomenuo tu činjenicu, premda splitska Crkva tada nije imala biskupa. Dapače, nigdje se prije splitskih sabora 925. i 928. godine

---

¹⁶⁷ CD, I, str. 16, n. 12, hrvatski prijevod donosi M. MATIJEVIĆ SOKOL – M. ZEKAN, str. 57.

¹⁶⁸ CD, I, str. 13, n. 10; *Fotomonografija Branimirova godina od Rima do Nina*, Zadar, 1980., str. 17–18.

¹⁶⁹ CD, I, str. 16–17, n. 13; M. MATIJEVIĆ SOKOL – M. ZEKAN, str. 70–71; M. MATIJEVIĆ SOKOL – V. SOKOL, str. 49–52.

ne spominje da je biskup Teodozije sufragan Salonitansko-splitskog nadbiskupa, nego se tek na saborima rješavalo pitanje metropolitanske vlasti u Dalmaciji i Hrvatskoj. Povijesni se događaji mogu na temelju dostupnih vrela na sljedeći način interpretirati. Politička elita Hrvatske kneževine, unutar koje je uz vojvodu Branimira uvaženo mjesto zauzimao i ninski biskup Teodozije, bavila se mišlju obnove Salonitanske metropolije, pa je Teodozije poslije smrti biskupa Marina (881.–886.) preuzeo upravu Salonitansko-splitske crkve, predvođeci je sve do smrti, oko 890. godine. Ova je kolizija biskupija u osobi biskupa bila iznimna rijetkost u crkvenoj praksi 9. stoljeća i nije našla povoljnog odjeka u Rimu. Papa Stjepan VI. kori biskupa Teodozija, što je preuzeo upravu Splitske biskupije i istodobno zadržao upravu Ninske biskupije: "Pomnijivo istražujući tko je naslijedio u Splitskoj crkvi upravljanje umjesto biskupa Marina, čuli smo da si ti brigu za istu Crkvu preuzeo i budući da si zadržao i tebi povjerenu (ninsku Crkvu), utvrdili smo pažljivo da se priča da si na čelu dvjema (biskupijama). A ako je to istina, vrlo se čudimo..." Dalje poručuje papa iz Rima biskupu Teodoziju: "Prestani se već gubiti u takvom nemaru i uči se pokoravati očinskim zakonima da se ne utvrdi da prekoračuješ od otaca postavljene granice ili da zbog oholosti iz velike ideš u veću crkvu, budući da također sveti zakoni odstranjuju iz svjetovne zajednice onoga koji iskušava..."¹⁷⁰ Otrprike godinu dana kasnije (ca. 887./888.) hvali ovaj papa istog Teodozija što je obnovio salonitansku Crkvu i poziva ga neka dođe osobno u Rim primiti palij: "Silno želimo da se salonitanska Crkva, za koju kažeš da je Božjom pomoću obnovljena, uzdigne na staru veličinu i svesrdnim molbama molimo da se sve crkve, koje su barbarskim bijesom razorene, obnove, tako da se ne dogodi u uspostavi novih crkava da zaboraviš na stare. Palij i njegova upotreba, koju tražiš, dat će ti se iz opreza kad sam dođeš do pragova apostolskih uz pomoć Božjega milosrđa, da se veseliji k svojim možes vratiti, obogaćen mnogostrukim blagoslovom, jer njegova uporaba nije načinjena za kićenje, nego pripada tajni vjere."¹⁷¹ Taj podatak jasno ukazuje namjeru biskupa Teodozija, ali isto tako i samog pape. Palij je znak metropolitanske časti pa se samim time obnavlja nekadašnja Salonitanska metropolija i podređuju joj se sufraganske biskupije, ali ne pod patrijarhom iz Akvileje, nego pod jurisdikcijom rimskog biskupa. Papa Stjepan povezuje preko personalne unije biskupa Teodozija Ninsku biskupiju s Crkvom u Dalmaciji izdvajajući je tako iz Akvilejskog patrijarhata.

Na prvi pogled izgleda kao da se sadržaj gore spomenutog pisma pape Ivana VIII. protivi sadržaju pisma pape Stjepana VI. To ipak nije slučaj. Ako je već prije za Ivana Ravenjanina bila obnovljena Salonitanska metropolija sa sjedištem u Splitu, iz kojeg razloga hvali papa Stjepan biskupa Teodozija kao obnovitelja metropolitanske vlasti u

---

¹⁷⁰ F. Šišić, *Priručnik izvora*, str. 209–210; CD, I, str. 20–21, n. 17; hrvatski prijevod donosi M. MATIJEVIĆ SOKOL – V. SOKOL, str. 59; M. MATIJEVIĆ SOKOL, *Pisana povijesna svjedočanstva o knezu Branimiru, Hrvatska u doba kneza Branimira*, priredio Šime Batović, Zadar, 2002., str. 23–41, ovdje str. 28–29.

¹⁷¹ CD, I, str. 21–22, n. 18; hrvatski prijevod donosi M. MATIJEVIĆ SOKOL – V. SOKOL, str. 60–61; M. MATIJEVIĆ SOKOL, *Pisana povijesna svjedočanstva*, str. 29.

Dalmaciji i poručuje mu neka dođe u Rim primiti palij? Drugo, iz kojeg razloga kori papa akvilejskog patrijarha Walperta (874.–900.) što je potvrdio Teodozija salonitanskim nadbiskupom?¹⁷² Odgovor na prvo pitanje je jednostavan. Papa smatra salonitansku Crkvu integralnim dijelom rimskog patrijarhata i iz toga razloga poziva biskupa Teodozija u Rim da primi palij iz njegovih ruku. Razlog intervencije rimskog patrijarha imao je posvema drugu pozadinu. Naime, Split i njegov biskup su bili podanici bizantskog cara, splitska Crkva nije nikada priznavala akvilejskog biskupa svojim patrijarhom, pa papa spočitava patrijarhu Walpertzu zašto je potvrdio metropolita, kada Splitska biskupija ne pripada njegovom patrijarhatu. Bilo bi realnije očekivati reakciju bizantskog cara ili pak carigradskog patrijarha, a ne rimskog biskupa. Budući da oni to nisu učinili, treba se prikloniti mišljenju da se u to doba Crkva u Dalmaciji nalazila u sklopu rimskog patrijarhata dok je ninska Crkva bila uključena u akviljeski patrijarhat.¹⁷³ O tom problemu ne postoje druga vrela koja bi mogla pobliže osvijetliti problematiku, ali se može pretpostaviti da se akvilejski patrijarh Walpert nadao kako bi kroz personalnu uniju Ninske i Splitske biskupije mogla doći i salonitansko-splitska Crkva odnosno cijela Dalmacija pod njegovu jurisdikciju.

Iznesene pretpostavke imaju još širu političku pozadinu i dimenziju crkveno-jurisdikcijske naravi. Naime, oko crkvene jurisdikcije u bizantskoj Dalmaciji i Hrvatskoj natjecala su se tri patrijarha; carigradski, rimski i akvilejski. Carigradski patrijarh je imao potporu bizantskog cara koji je težio proširiti jurisdikciju svojeg patrijarha na sve dijelove Carstva. Nasuprot njemu je akvilejski patrijarh potvrdio izbor "svojeg biskupa", tj. ninskog, želeći time proširiti svoju jurisdikciju na cijelu Dalmaciju. Ninski biskup se nalazio pod jurisdikcijom akvilejskog patrijarha, kako je to već prije riješio car Karlo određujući utjecaj Salzburga i Akvileje. Granica je bila rijeka Drava.¹⁷⁴ Rimski patrijarh nije stajao prekrizanih ruku po strani, nego je želio obnoviti jurisdikciju u Dalmaciji koju su vršili njegovi prethodnici još od sabora u Niceji, Carigradu i Kalcedonu, a oduzeo mu ih je tek bizantski car Leon III. Izaurijac 732. godine. Uz Dalmaciju, izuzeti su bili iz rimskog patrijarhata otoci Sicilija i Sardinija te područje južne Italije, Ilirik s Prevalisom.¹⁷⁵ Nakon što su se promijenile političke prilike tijekom 9. stoljeća, rimski biskup iznova pokušava preuzeti jurisdikciju nad spomenutim područjem. Moguće je da su rimski biskupi, prešućujući jurisdikciju nad Dalmacijom i Hrvatskom, u jednom povijesnom trenutku, pritješnjeni, prepustili utjecaj akvilejskog i carigradskog patrijarha, a kada su se izmijenile političke prilike, pozivaju se iznova na svoja starodrevna

---

¹⁷² CD, I, str. 19–20, n. 16. Općenito o patrijarhatu Heinrich SCHMIDINGER, *Patriarch und Landesherr. Die weltliche Herrschaft der Patriarchen von Aquileja bis zum Ende der Staufer*, Graz – Köln, 1954.

¹⁷³ U historiografiji je iznio Miho Barada tezu da je ninski biskup bio izravno podređen rimskom biskupu. M. BARADA, *Episcopus Chroatensis*, str. 181–186; F. ŠANJEK, *Crkva i kršćanstvo*, str. 49; N. BUDAK, *Prva stoljeća Hrvatske*, str. 94.

¹⁷⁴ Ovdje bilj. 162.

¹⁷⁵ F. ŠIŠIĆ, *Poviest Hrvata*, str. 289.

jurisdikcijska prava.¹⁷⁶ Papinska pisma knezu Branimiru i izabranom biskupu Teodoziju jasno pokazuju namjere rimskog biskupa. On smatra da je Ninska biskupija podređena rimskom biskupu.

Poslije biskupa Teodozija, prema zadarskom povjesničaru Bianchiju, slijedio bi u Ninu biskup Jakov,¹⁷⁷ a prema svim drugim kronotaksama prvi je Teodozijev nasljednik bio biskup Aldefreda, koji se 892. godine sporio sa salonitansko-splitskim nadbiskupom oko Mislavove zadužbine Sv. Jurja u Putalju, koju je knez Trpimir 4. ožujka 852. godine poklonio splitskom biskupu Petru na doživotno uživanje.¹⁷⁸ Spor ninskog i salonitansko-splitskog biskupa je prema nastalom prijepisu iz 1568. godine riješio knez Muncimir (892.–910.) presuđujući 28. rujna 892. godine u Bijaćima u korist splitskog nadbiskupa.¹⁷⁹ Spor odnosno izvještaj o sporu je u hrvatskoj historiografiji više puta u detalje prikazivan,¹⁸⁰ pa ipak, sukob dvojice biskupa nije mogao biti nikako jurisdikcijske naravi, nego privatnoga prava jer su beneficij i crkva sv. Jurja predani nadbiskupu Petru osobno, a ne splitskoj Crkvi kao instituciji. Biskup Petar je umro i time je prestalo pravo uživanja pa se, sukladno tome, trebalo crkvu i beneficij povratiti na uživanje ninskoj Crkvi.¹⁸¹ Biskup Aldefreda je, braneci pravo ninske Crkve, iznio mišljenje da se Crkva nalazi u granicama Hrvatske i jurisdikcija ninskog biskupa se proteže na sve župe pod vlašću hrvatskog kneza.¹⁸² Ipak je Muncimir prema pronađenoj povelji presudio u korist splitske Crkve.

---

¹⁷⁶ U ovom povijesnom momentu ne smije se rimski biskup promatrati u svojstvu "pape" razvijenog srednjeg vijeka, nego samo kao patrijarh rimskog patrijarhata. U novijoj historiografiji sve se više i više pokazuje potreba istraživanja razvoja pentarhije i patrijarhata, pa stoga ukazujem samo na: Rudolf SCHIEFFER, *Der Papst als Patriarch von Rom, Il primato del vescovo di Roma nel primo millennio. Ricerche et testimonianze*, Comitato di Scienze storice. Atti e documenti, 4, priredio Michele Maccarrone, Città del Vaticano, 1991., 433–451; Ferdinand R GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie. Ein Modell der Kirchenleitung von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Frankfurter Theologische Studien, 42, Frankfurt/M, 1993.

¹⁷⁷ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 200.

¹⁷⁸ CD, I, str. 5, n. 3.

¹⁷⁹ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 208–209; F. RAČKI, *Documenta*, str. 14–16; F. ŠIŠIĆ, *Priručnik izvora*, str. 195–197; CD, I, str. 22–25, n. 20.

¹⁸⁰ Ovaj problem je zabavio intenzivnije hrvatsku historiografiju pa ovdje navodim samo najvažnije: Lovre KATIĆ, Prijepisi dviju najstarijih povelja iz hrvatske povijesti, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 51, Split, 1930., str. 101–124; M. BARADA, Dvije naše vladarske isprave, *Croatia sacra*, 7, Zagreb, 1937., str. 1–96; Duško KEČKEMET, *Kaštel-Sučurac*, Split, 1978., str. 49–59; Olga PERIĆ, Jezični slojevi Trpimirove darovnice, *Kaštel-Sučurac, 600. obljetnica. Znanstveni skup Kaštel-Sučurac od prapovijesti do XX. stoljeća. Zbornik radova*, uredio Zlatko Gunjača, Split, 1992., str. 93–100.

¹⁸¹ Već je Ivan Lucius smatrao kako se iz Muncimirove isprave ne može izvoditi jurisdikcija splitskog nadbiskupa nad ninskim biskupom. Ovaj je imao jurisdikciju nad cijelom Hrvatskom: „Nam episcopum nonensem totius Croatiae fuisse episcopum ex privilegio Muncimiri ducis constabit.“ J. LUCIUS, *De regno Dalmatiae et Croatiae*, II, c. 2, str. 63.

¹⁸² „Templum et eius fundi omnes siti erant intra fines Crobatiae; iurisdictionem autem et dioecesis sive parochia episcopi Nonensis, quidquid terrarum possidebunt in continenti duces Crobatiae, quamvis interiectum esset, velle proximum dioecesis aliorum episcoporum, et quidquid crobatici nominis ac generis erat, complectebatur.“ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 209; III, str. 82; Svetozar RITIG, *Povijest i pravo slovenštine u crkvenom bogoslužju sa osobitim obzirom na Hrvatsku*, sv. I, Zagreb, 1910., str. 133.

Odgovara li ona sadržajno povijesnoj stvarnosti ili ne, ne može se danas sa sigurnošću posve točno ustvrditi, pa je sumnja u ispravnost Mucimirove isprave razumljiva, dapače i ispravna: „... forma koju je splitska Crkva mnogo kasnije dala Muncimirovoj presudi <je> neispravna i lažna, ali se spor oko crkvice u svakom slučaju vodio...“¹⁸³ Moguće je, kako je to već pretpostavila Nada Klaić, da je povelja u ovom obliku u kojem je mi poznajemo nastala negdje oko 1180. godine, kada su se sporili knezovi Kačići sa splitskim nadbiskupima oko posjeda.¹⁸⁴

Naša historiografija nije uspjela pronaći o biskupu Aldefredi neke podrobnije podatke, nego je samo već utjecajni Tadija Smičiklas (1843.–1914.) iznio zanimljivu, ali danas teško prihvatljivu tezu da bi ninski biskup Aldefreda mogao biti jedan od Metodijevih učenika.¹⁸⁵ Oni su, naime, pošto su bili protjerani iz kneževine Moravske, prešli u hrvatske krajeve gdje su propovijedali Evanđelje na narodnom jeziku.¹⁸⁶ Ovom je navodu jako teško vjerovati ako se promotri njegovo ime, koje je germanskog podrijetla, pa novija hrvatska historiografija u biskupu Aldefredi vidi germanski utjecaj. Naime, utjecaj Akvileje.¹⁸⁷ Ono ukazuje na dublje veze ninske Crkve i Akvilejske patrijaršije odnosno političku povezanost Hrvata i Franačkog carstva. Na više mjesta pokazuje se da su franački misionari imali znatnog utjecaja na razvoj struktura Crkve u Hrvata, ali oni nisu započeli kristijanizaciju Hrvatske, nego su je samo dovršavali.

U sklopu redosljeda ninskih prvosvećenika počasno mjesto dodjeljuje historiografija biskupu Grguru, koji je kasnije prozvan Ninski.¹⁸⁸ Prema Ivanu A. Guratu predvodio je on 914. godine ninsku Crkvu i sukobio se sa splitskim nadbiskupom Ivanom.¹⁸⁹ Jedini izvor je

---

¹⁸³ N. KLAJĆ, *Povijest*, str. 259; ISTA, *Diplomatička analiza*, str. 247. O ovoj ispravi je starija historiografija dala svoj sud: Za Franju Račkog nije ona nimalo sumnjiva. (F. RAČKI, *Documenta*, str. 14); njemu se priklonio i Miho Barada potvrđujući vjerodostojnost isprave. M. BARADA, *Dvije naše vladarske isprave*, str. 62–65. Nada Klaić se usprotivila takvoj interpretaciji dokazujući da isprava nije vjerodostojna i ima oblik privatne isprave, a sastavilo ju je pero nekog dalmatinskoga pisara dokazujući pravo splitske Crkve na neke posjede: „Dakle, ne u 9. stoljeću! Zato nepoznati sastavljač isprave, u želji da u čitaoca pojača osjećaj za vrijednost svoga sastava, svu snagu javne vjere prenosi na svjedoke. Nanizao je čitavu skupinu tobožnjih kneževih dostojanstvenika i učinio je Muncimira tek jednim od potpisnika isprave! Sastavljač se doista jedva zaustavlja u redanju tobožnjih župana i dostojanstvenika, a izostavlja, i opet nikako slučajno, stvarne kneževe činovnike po županijama. Zato je zbog toga falsifikatora dvor hrvatskoga kneza – očistimo li falsifikat od njegovih dodatka – ispao siromašan, jer je, kako se po svemu čini, sastavljač isprave znao samo za dva hrvatska župana.“ Nada KLAJĆ, *Diplomatička analiza isprava iz doba hrvatskih narodnih vladara, I i II dio, Historijski zbornik*, 18, Zagreb, 1965., str. 141–188; vol. 19–20, Zagreb, 1966.–1967., str. 225–263, ovdje str. 247; ISTA, *Povijest Hrvata*, str. 69–70, bilj. 42.

¹⁸⁴ N. KLAJĆ, *Povijest Hrvata*, str. 59.

¹⁸⁵ T. SMIČIKLAS, *Povijest Hrvata*, vol. I, Zagreb, 1882., str. 194; Marko PEROJEVIĆ, *Ninski biskup Teodozije* (g. 879–892), *I Prilog Vjestnika hrvatskog arheološkog društva*, 1922., str. 28.

¹⁸⁶ Opširnije je obradio ovaj problem S. RITIG, str. 50–75.

¹⁸⁷ Neven BUDAK, *Prva stoljeća Hrvatske*, str. 28.

¹⁸⁸ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 212–214.

¹⁸⁹ Pojedini donosi Lovre KATIĆ, *Borba Grgura Ninskoga sa splitskim nadbiskupom Ivanom*. Predavanje održano u društvu „Marulić“ povodom podignuća spomenika u Splitu, Split, 1929., sada pretisak u ISTI, *Rasprave i članci iz hrvatske povijesti*, priredio Vladimir Rismondo, Split, 1993., str. 71–97.

Historia Salonitana maior i na temelju toga navoda je promatrala historiografija 19. i 20. stoljeća Grgura kao nacionalno svjesna čovjeka. Često se predstavljao kao borac za nacionalnu Crkvu protiv latinaša po dalmatinskim komunama.¹⁹⁰ Takva tendenciozna predstavljanja povijesne stvarnosti moraju ostati po strani i nemaju nikakvog temelja u 10. stoljeću, jer o osobi Grgura ne može se baš previše reći, osim da je bio biskup u Ninu i da se sukobio sa splitskim nadbiskupom. Čini mi se, a možda se i varam da bi trebalo osobu biskupa Grgura iz Nina pročistiti od primjesa naknadno nadodane mitologije i smjestiti ga u povijesni okvir prve polovice 10. stoljeća i razvoja crkvenih struktura Crkve u Hrvata. Osnovna je činjenica, od koje treba polaziti kada se promatra odnos Grgura i drugih biskupa u dalmatinskim gradovima, da je ninski biskup imao bročano najviše vjernika i da je on upravljao teritorijalno najprostranijom crkvom. Na temelju tih dviju prednosti smatrao je Grgur da njegovoj Crkvi pripada jurisdikcijsko prvenstvo, a ne splitskoj, kao nasljednicima salonitanske Crkve ili pak zadarskoj, u kojoj je stolovao carski predstavnik.

Splitski su sabori, održani negdje oko 925. i 928. godine, zapečatili njegovu sudbinu.¹⁹¹ U političkim konstelacijama između Bizanta i franačkog susjedstva Grgur nije uspio pobijediti svoje suparnike u dalmatinskim gradovima, između kojih se posebno isticao biskup Formin iz Zadra i biskup Ivan iz Splita. On je bio prisiljen povući se u jedno od upražnjenih biskupijskih sjedišta. *Historia Salonitana maior* pomalo zlurado, kako bi ponizila ninsku Crkvu, pojašnjava razloge sinodalne odluke: "A zna se da ninska Crkva u starini nije imala biskupa, nego arhiprezbitera pod vlašću biskupa. Osniva se na zakonu ako se isti biskup stavi na čelo bilo koje od onih crkava koje su, kako je sasvim poznato, u prvo vrijeme imale biskupe –jer su sve nastanjene i uz Božju pomoć imaju mnoštvo svećenika i puka –bilo u skradinsku Crkvu ili sisačku ili bar duvanjsku. A ako ga veseli snositi golemi teret biskupske službe i neće se zadovoljiti jednom biskupijom, neka primi na svoju i njihovu propast teret svih triju biskupija. Naime, niti bi puk mogao potpuno po njegovoj biskupskoj službi primati milost prema odredbama svetih otaca, niti bi on sam mogao prema njima vršiti svoju službu jer bi mu bilo teško zbog velikih udaljenosti putovati."¹⁹²

Odgovara li upravo navedeni citat povijesnoj stvarnosti i koliko je toga "kasnije umetnuto" u tekst odluka splitskih sabora, pitanje je na koje se ne može dati primjeren odgovor! Danas je, ipak, jako teško povjerovati da su jednom biskupu na upravu samim početkom 10. stoljeća ponuđene čak tri biskupije, i to na njegovu osobnu propast i propast

---

¹⁹⁰ Jedan hvalevrijedan pregled literature s kritičkim osvrtom donosi N. BUDAK, *Prva stoljeća Hrvatske*, str. 159–198.

¹⁹¹ Sabori su iz različitih aspekata osvijetljeni na internacionalnom simpoziju održanom u Splitu a predavnja su objelodanjena u: Vita religiosa morale e sociale ed i concili di Split (Spalato) die secc. X–XI, *Atti del Symposium internazionale di storia ecclesiastica*, Split 26–30 settembre 1978), priredio Atanazije Matanić, Padova, 1982.; Lothar WALDMÜLLER, *Die Synoden in Dalmatien, Kroatien und Ungarn. Von der Völkerwanderung bis zum Ende der Arpaden (1311)*, Konziliengeschichte, Reihe A: Darstellungen, Paderborn – München – Wien – Zürich, 1987., str. 25–48.

¹⁹² F. RAČKI, *Documenta*, str. 195; *Historia Salonitana maior*, str. 103–104; CD, I, str. 37, n. 26, hrvatski prijevod donosi N. KLAIČ, *Izvori*, str. 36, n. 27.

biskupija. Taj se paradoks ne može nikako zaobići i pokazuje se kao smišljena konstrukcija legendarne srednjovjekovne historiografije koja je njegovana u krilu splitske Crkve. Kolizije biskupija u osobi biskupa bile su jako rijetke i posve neuobičajene pojave u prvoj polovici 10. stoljeća. Povezanost biskupa i biskupije smatrala se veoma tijesnim odnosom, čak su se upotrebljavale slike zaručnika i zaručnice. Prijelaz iz jedne u drugu biskupiju smatrao se nevjerom. Kada je biskup Teodozije zasjeo na biskupsku stolicu u Splitu zadržavajući uz to i Nin, odlučno se protivio takvoj koliziji rimski patrijarha, pa se nameće pitanje zašto ne bi nekih četrdesetak godina kasnije isto tako reagirao rimski biskup? Na ovo pitanje nema odgovora, nego se može pretpostaviti da je upravo spomenuti odlomak unio neki kompilator u *Historia Salonitana maior*, kako bi svojeg čitatelja usmjerio na krivi put pokazujući se kao dijete svojega vremena, dakle, pristrani kroničar splitske tradicije i svoje Crkve.

U hrvatskoj historiografiji vodile su se oko pojedinih odluka splitskih sabora žustre rasprave. Dok jedna ugledna grupa povjesničara prikazuje glagoljicu glavnom temom, tj. njeno širenje odnosno, bolje rečeno, njeno djelotvornije suzbijanje, druga grupa smatra ipak glavnom temom sabora pitanje rješenja metropolitanskih prava. Trojica biskupa su sebi prisvajali to pravo: Grgur iz Nina, Formin iz Zadra i Ivan iz Splita.¹⁹³ Pobjedu je izvojevao, potpomognut povoljnim političkim konstelacijama, splitski biskup koji je zadobio metropolitansku jurisdikciju i titulu nadbiskupa. Biskup Grgur iz Nina nije nikako mogao preuzeti sve tri spomenute biskupije, kako to donosi tekst sinodalnih odluka, nego se najvjerojatnije sklonio u neko drugo središte, moguće Skradin ili Biograd koji su bili utjecajni politički centri Hrvatske kneževine. Poslije drugog splitskog sabora papa Leon VI. ukida biskupsko sjedište u Ninu i naređuje biskupu Grguru neka preuzme samo Skradinsku biskupiju: "Grguru pak, koji je u povoljno vrijeme postao biskup u zemlji Hrvata, nalažemo da služi jedino u skradinskoj Crkvi (biskupiji). "Naređujemo mu", govori papa u daljnjem tekstu pisma, "da sebi više ne prisvaja tuđe župe, jer ako bude to činio, mi ćemo ga bez sumnje izopćiti."¹⁹⁴

Je li biskup Grgur izvršio papinu naredbu, nije detaljnije poznato. On se zasigurno povukao iz Nina jer ako bi tamo ostao, tužio bi se iznova splitski nadbiskup Rimu zbog neposlušnosti. Iz tog razloga može se pretpostaviti da se biskup Grgur sklonio u neki

---

¹⁹³ M. BARADA, *Episcopus Chroatensis*, str. 214–215; Lovre KATIĆ, Borba Grgura Ninskoga sa splitskim nadbiskupom Ivanom, Split 1929., sada dostupan pretisak u ISTI, *Rasprave i članci*, str. 71–97; Nada KLAJČ, *Povijest hrvata u srednjem vijeku*, drugo izdanje, Zagreb, 1975., str. 300; I. GOLDSTEIN, *Hrvatski rani srednji vijek*, str. 279.

¹⁹⁴ "Gregorium vero, qui probitate temporibus in Croatorum terra episcopus effectus est, praecipimus in sola scardonitana ecclesia tantummodo ministrare; alias parochias ei praecipimus nullo modo amplius usurpare, quia si fecerit, sine dubio a nostro pontificio excommunicatus manebit." *Historia Salonitana maior*, str. 105–106; CD, I, str. 39, n. 27, nešto izmjenjeni hrvatski prijevod donosi N. KLAJČ, *Izvori*, str. 37, n. 28 i L. KATIĆ, *Rasprave i članci*, str. 86; Josip BARBARIĆ, Skradin, Skradinska biskupija, skradinski biskupi, *Sedam stoljeća Šibenske biskupije – Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Šibenska biskupije od 1298. do 1998.* Šibenik, 22. do 26. rujna 1998., uredili Josip Čuzela – Vicko Kapetanović i dr., Šibenik, 2001., str. 185–207, ovdje str. 190.

drugi grad pod vlašću hrvatskog vladara, možda upravo u Skradin ili Biograd. Iz jednog od tih središta vršio je službu, ali ne više kao rezidencijalni biskup Nina, nego samo kao biskup. Koje je to središte točno bilo, ne zna se, pa ipak, na temelju dostupnih vrela postojanje ili, bolje rečeno, obnova biskupije sa sjedištem u Skradinu zbila se tek tijekom 12. stoljeća. Biogradski se biskup tek poslije mletačkog razaranja 1125. godine sklonio u Skradin, odakle je upravljao biskupijom.¹⁹⁵ Skradinska biskupija se prvi put spominje tek 1160. godine te se prvi biskup zvao Lampridije.¹⁹⁶ Nasuprot tome, Biogradska se biskupija i njen biskup spominju znatno ranije te se na temelju tog navoda može prihvatiti Šišićeva pretpostavka da: "Biogradska biskupija nije bila, u stvari, nova kreacija. Kad je, naime, Belgrad postao gradom, onda je na drugom splitskom sinodu 928. obnovljena biskupija skradinska prenijela tamo svoje sjedište. Ali kad se to zgodilo, ne znamo, svakako poslije 1000. i prije 1060. Kada su Mlečani 1125. razvalili Belgrad, njegov se biskup opet vratio u Skradin i s tim imenom spominje se u ispravama."¹⁹⁷ Ovom mišljenju priklanja se i Eduard Peričić iznoseći pretpostavku "... da je Biograd odabran za biskupsko sjedište umjesto Skradina." I dalje nadodaje Peričić: "smijemo pretpostaviti da je ninski biskup izabrao za svoje novo središte nakon 928. Biograd, koji je jednako kao i Nin bio jedan od političkih centara tadašnje Hrvatske. Ako je istinito da je Grgur Ninski živio i umro u nekom samostanu blizu Šibenika, mogao je tako dospjeti i iz Skradina i iz Biograda. Za Biograd se ipak odlučujemo kao za sjedište nekadašnjeg ninskog, sada skradinskog biskupa iz jednostavnog razloga što se do druge polovice 12. stoljeća ni u jednom dokumentu ne spominje ni jedan skradinski biskup, kao što se spominju biskupi: biogradski, hrvatski, osorski, rabski, krčki, zadarski i nadbiskup splitski."¹⁹⁸

Poslije Grgura <Ninskog> nestaje rezidencijalnog biskupa u Ninu, teritorij je pripao Biogradu kao nasljedniku skradinske Crkve sve do biskupa Rajnera, koji je bio ninski biskup oko 1059. godine. Ivan A. Gurato izričito ističe u svojoj kronotaksi posebnost službe biskupa Rajnera kao posljednjeg hrvatskog biskupa, dakle predstavnika one institucije, koju moderna historiografija oslovljava *episcopus Chroatorum*. U grupi malobrojnih izvora nalazi se Toma Arhiđakon, koji otkriva posvema slučajno da je ninski biskup bio sufraganom Splitske metropolije znatno ranije nego li je po istom piscu na

---

¹⁹⁵ THOMAS ARCHIDIACONUS, *Historia Salonitana*, str. 45, hrvatski prijevod *Kronika*, str. 46; Andreas DANDOLO, *Histora ducum Veneticorum*, Monumenta Germaniae Historica. Scriptores 14, priedio H. SIMONSFELD, Hannoverae, 1863., str. 74; F. ŠIŠIĆ, *Povijest Hrvata za kraljeva iz doma Arpadovića*, Zagreb, 1944., str. 38–39; ISTI, *Pregled povijesti*, str. 180; N. KLAIĆ, *Povijest Hrvata u srednjem vijeku*, Zagreb, 1990., str. 167. Talijanski povijesničari promatraju događaj iz sasvim drugogog kuta, te vide u tom činu *otkup Dalmacije* ili njeno oslobađanje od vlasti hrvatsko-madžarskog vladara. Giuseppe PRAGA, *Storia di Dalmazia*, treće izdanje, Padova, 1954., str. 79; R. CESSI, *Storia di Venezia*, sv. II, Venezia, 1958., str. 354.

¹⁹⁶ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 7.

¹⁹⁷ F. ŠIŠIĆ, *Poviest Hrvata*, str. 500–501, bilj. 3.

¹⁹⁸ E. PERIČIĆ, *Biogradska biskupija*, str. 339–340.

sinodi oko 1074. godine obnovljena Ninska biskupija. Splitski kroničar pripovijeda u 15. poglavlju kako su otpale, usred velike nesreće na moru, biskupije Gornje Dalmacije od stare metropolije te bijaše uspostavljena metropolija u Baru: "Dogodilo se, pak, da su onih dana bili sazvani svi sufragani Dalmacije na provincijski sabor, koji je trebao da se održi u splitskoj Crkvi. A biskupima Gornje Dalmacije činilo se da će moći bolje prijeći svoj put ako budu svi odvezeni jednim brodom. Tada pripremiš brod, po dogovoru stignu u luku, te natovarivši sve ono što je onima koji su plovili bilo potrebno, gotovo se svi biskupi ukrcaju u isti brod, i to kotorski, barski, ulcinjski i svački. Dok su, pak, okolo otoka bili tjerani ne mnogo suprotnim vjetrovima, evo se iznenda olujna vijavica baci svom tutnjavom sred valova, te smjesta zapanjeni mornari ispremiješanom vikom potrče da stave ruke na opremu oko jedara nastojeći iz petnih žila da spuste jedra, bace sidra, da ne bi brod nagazio na vrlo pogibeljna mjesta, koja su bila već blizu. Ali prije nego što su mogli išta smišljeno učiniti, isti se je čas brod, nasrnuvši na suho, sav slupao i kako je oluja rasla, komad po komad se razbijao i lomio. I tako su Božjim sudom jadni biskupi i svi oni koji su s njima bili, poginuli."¹⁹⁹ Kada današnji čovjek pomnije čita izvješće, ne može se oteti dojmu da je zapravo tekst naivna autorova konstrukcija, koji želi pokazati kako je Božja kazna udarila one koji su se htjeli odijeliti od Splitske metropolije. To nije nikakva osobitost Tomina izvještaja, jer tijekom srednjeg vijeka često su nesretni događaji interpretirani Božjom kaznom, a posluživali su ponižavanju protivnika. Osobitost Tominih redaka sastoji u samoj činjenici da on nesreću na moru stavlja znatno kasnije, nego li se ona zbila. Povjesničari su zapazili tu nelogičnost pa je već Franjo Rački smjestio "događaj na moru" između 1045. i 1050. godine.²⁰⁰ Drugog mišljenja je Eduard Peričić smještajući ga još znatno ranije, između 1014. i 1022. godine.²⁰¹ Ovaj navod je za našu temu i te kako važan jer splitski arhidakon Toma na ovom mjestu posve slučajno odaje postojanje Ninske biskupije, prije nego li bi ona prema danas dostupnim dokumentima bila i službeno obnovljena na splitskom saboru 1074. ili pak 1075. godine. Toma pripovijeda kako su poslije osnutka nove metropolije u Baru uz Salonitansko-splitsku metropoliju preostale još sljedeće biskupije: Osorska, Rapska, Krčka, Ninska, Zadarska, Biogradska, Trogirska, Makarska, Stonska i Hrvatska. Pošto je, pak, naveo sufraganske biskupije, izvješćuje Toma

---

¹⁹⁹ THOMAS ARCHIDIACONUS, *Historia Salonitana*, str. 43, hrvatski prijevod *Kronika*, str. 45.

²⁰⁰ "c. a 1045–1050., certe ante a. 1059." THOMAS ARCHIDIACONUS, *Historia Salonitana*, str. 43, hrvatski prijevod *Kronika*, str. 45, bilj. 51 pozivajući se na Franju Račkog navodi da se na otoku Hvaru nalazi rt koji se naziva Punta dei vescovi (Rt biskupa).

²⁰¹ "Ako je istinita splitska tradicija o pogibelji biskupa Gornje Dalmacije (kotorski, barski, ulcinjski i svački) u brodolomu kada su se zaputili na crkveni sabor u Split, onda taj događaj, koji je datiran vladanjem bizantskih careva Bazilija i Konstantina te hrvatskog kralja Krešimira možemo staviti u vrijeme poslije smrti cara Samuila, a prije 1022. godine kada Benedikt VIII. potvrđuje status quo Dubrovačke nadbiskupije. Ukoliko je istinit, događaj se, dakle, morao zbiti između 1014. i 1022. godine. Što je u Splitu sačuvana tradicija da su biskupi Gornje Dalmacije zatražili osnivanje nove metropolije sa središtem u Baru, to možemo protumačiti ili antagonizmom među biskupima Gornje Dalmacije, ili pak, iskrivljenom tradicijom pod utjecajem borbe Splita i Dubrovnika oko učvršćivanja nadbiskupije." Eduard PERIČIĆ, *Slavorum Regnum Grgura Barskog – Ljetopis popa Dukljanina*, Zagreb, 1991., str. 58.

svoje čitatelje o nadbiskupu Dabralu.²⁰² Ovaj je predvodio splitsku Crkvu između 1030. i 1050. godine pa je posve sigurno da su se događaji, o kojima je Toma prije pripovijedao, vremenski zbili ranije nego li je Dabral izabran za nadbiskupa.

Kako je mogla biti Ninska biskupija integralni dio Splitske metropolije, kada ona nije postojala? Na ovo pitanje ne postoji primjeren odgovor ili, pak, govor o obnovi Ninske biskupije na saboru 1074. ili 1075. godine ne odgovara povijesnoj stvarnosti? Protiv Tomina mišljenja govori dokument datiran između 1. rujna 1061. i 31. kolovoza 1065. godine kojim papinski legat Teuzo dodjeljuje benediktinskom samostanu sv. Krševana u Zadru kapelu sv. Ivana na Tilagu. Među potpisnicima svjedoči ninski biskup Rajner.²⁰³ Dakle, i ovaj navod govori protiv teze da je Ninska biskupija bila obnovljena tek na sinodi 1074. ili 75. godine. Ako smijemo vjerovati navodu da se brodolom biskupa Gornje Dalmacije zbio između 1014. i 1022. godine, tada je splitski kroničar Toma s već prije spomenutim navodom nenamjerno priznao da je ninsko biskupsko sjedište bilo znatno ranije obnovljeno nego li je to, tobože, odredila splitska sinoda 1074. ili pak 75. godine. Možda je upravo na spomenutom saboru, na kojemu zbog brodoloma biskupi Gornje Dalmacije nisu bili prisutni, bila obnovljena biskupija sa sjedištem u Ninu, a Toma Arhidakon namjerno govori da je Ninska biskupija kasnije obnovljena. Iz kojeg razloga navodi Toma iskrivljene podatke nije jasno i ne može ga se nikako razumjeti, nego se događaji mogu smjestiti u opći kontekst crkveno-političkih prilika u bizantskoj Dalmaciji i Hrvatskom kraljevstvu. Hrvatski su kraljevi tijekom prve polovice 11. stoljeća imali iz političkih razloga interes za osnivanjem biskupijskog sjedišta na hrvatskom teritoriju. Negdje oko 1050. godine osnovana je Kninska biskupija,²⁰⁴ a kralj je Petar Krešimir IV. (1058.–1074.) podupirao biskupa u Ninu kao svojega, pokušavajući se osloboditi ovisnosti o biskupima u Dalmaciji koji su još uvijek nominalno bili podanici bizantskog cara na Bosporu. Sve tri biskupije na hrvatskom teritoriju, naime; Ninska, Biogradska i Kninska, simbolizirale su svijest samostalnosti Hrvatskog kraljevstva na političkom i crkvenom polju. Poklanjajući samostanu svetog Krševana 1069. godine otok Maun koji se "nalazi u našem dalmatinskom moru," pokazao je hrvatski vladar svoju političku samostalnost nasuprot bizantskom bazileusu. Petar je Krešimir IV. reorganizirajući biskupijske granice u okolici Skradina dodijelio ta područja Skradinsko-biogradskoj biskupiji, pa su Ninskoj biskupiji kao nadoknada dodijeljeni polovica Paga i još neka područja na sjeverozapadnoj granici.²⁰⁵

Pozivajući se na ninsku tradiciju, marljivi Carlo F. Bianchi se opet usprotivio raznim autorima donoseći vijest da je godine 956. u Ninu stolovao biskup Petar, koji se

---

²⁰² THOMAS ARCHIDIACONUS, *Historia Salonitana*, str. 44–45, hrvatski prijevod *Kronika*, str. 46; *Historia Salonitana maior*, str. 109; K. ŠEGVIĆ, *Hrvatsko bogoslužje*, str. 208.

²⁰³ CD, I, str. 99–101, n. 71.

²⁰⁴ Usp. ovdje u bilj. 207 spomenute dvije studije Josipa Barbarića.

²⁰⁵ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 215; F. RAČKI, *Documenta*, str. 59; ISTI, *Nutarnje stanje*, str. 143; Š. URLIĆ, str. 59.

nalazio u sukobu sa splitskim nadbiskupom i nije priznavao njegovu metropolitansku jurisdikciju. Biskupa Marka spominje isti autor uz godinu 1008. držeći da je ovaj stolovao u Ninu.²⁰⁶ Ovaj navod ipak nije posve pouzdan ili je barem djelomično neispravan. Jedan biskup Marko se kitio godine 1042. titulom hrvatskog biskupa (*episcopus Chroatensis*).²⁰⁷ Možda su ta dva biskupa jedna te ista osoba, a samo se vršenje njihove biskupske službe vremenski datira posve različito? Nakon smrti hrvatskog kralja Stjepana I. Držislava (970.–995.) oslabi hrvatska država zbog unutarnje svađe između njegovih sinova, a spor je posebno izbio između dalmatinskih komuna koje su bile u sklopu bizantske provincije Dalmacije i Hrvatskog kraljevstva, pa se rješenje crkvenog pitanja nametalo samo od sebe. Rješenje predstavlja osnutak institucije hrvatskog biskupa (*episcopus Chroatensis*), čiju uspostavu smješta historiografija negdje između 1024. i 1030.²⁰⁸ Splitski arhiđakon Toma opisuje osnutak hrvatskog biskupa kao institucije u 15. poglavlju, gdje je prije donio izvještaj o brodolomu sjeverno- dalmatinskih biskupa. Ukoliko, pak, prihvatimo Peričićevo datiranje "brodoloma",²⁰⁹ tada je institucija hrvatskog biskupa nastala između 1012. i 1024. godine.

Tko je zapravo bio hrvatski biskup (*episcopus Chroatensis*) i na koji način je bio povezan s Ninskom biskupijom? Je li on obnovio Ninsku biskupiju ili je samo povremeno obitavao u gradu Ninu?²¹⁰ Takva i slična pitanja mogu se tek ispravno odgonetnuti u konkretnom povijesnom trenutku. Osnovna je činjenica, od koje se mora polaziti, razlikovanje institucije redovne biskupije sa sjedištem u Ninu od druge institucije koja se naziva *episcopus Chroatensis*. To su, dakle, bile dvije posvema različite institucije. *Episcopus Chroatensis* nije bio rezidencijalni biskup, nego najvjerojatnije neka vrsta dvorskog prelata, kancelara na kraljevu dvoru, pa je kao dvorski čovjek boravio često na kraljevu dvoru u Ninu. Takav utjecaj hrvatskog biskupa spominje čak i splitski arhiđakon Toma.²¹¹ Poznata su čak imena nekolicine biskupa iz toga vremena. Prvi u redosljedu je bio biskup Ivan²¹² pa biskup

---

²⁰⁶ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 204.

²⁰⁷ „... ego Marco indignus episcopus Chroatensis.“ F. RAČKI, *Documenta*, str. 47; K. ŠEGVIĆ, *Hrvatsko bogoslužje*, str. 213; Josip BARBARIĆ, *Kninski biskup i njegova biskupija* (o. 1050–1490.) u svjetlu novijih arhivskih istraživanja, *Kninski zbornik*, uredio Stjepan ANTOLJAK, Zagreb, 1993., str. 68–95, ovdje str. 68; ISTI, *Kninski biskupi i njihova biskupija, Sedam stoljeća Šibenske biskupije*, str. 165–184, ovdje str. 166–167.

²⁰⁸ M. BARADA, *Episcopus Chroatensis*, str. 201; N. KLAJČ, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, drugo izdanje, Zagreb, 1975., str. 89, 232–238, 371.

²⁰⁹ Usp. ovdje bilj. 201.

²¹⁰ Ukratko je to pitanje obradio J. BARBARIĆ, *Kninski biskup*, str. 86–90.

²¹¹ THOMAS ARCHIDIACONUS, *Historia Salonitana*, str. 45, hrvatski prijevod donosi *Kronika*, str. 46.

²¹² Njegovo ime je otkrio Luka Jelić na uklesanom monogramu u starohrvatskoj crkvi u selu Bilicama kod Šibenika. Luka Jelić je pročitao "Iohan(n)es chro(a)te(nsis)" smatrajući da se radi o jednom svećeniku koji se zvao Ivan. Nasuprot njemu vidi Marko Perojević u spomenutom Ivanu jednog nepoznatog hrvatskog biskupa Ivana (Iohannes Chroatensis episcopus). Ovaj je biskup dao sagraditi crkvu u Bilicama. Njegovo djelovanje smješta okvirno Perojević između 9. i 11. stoljeća. Luka JELIĆ, *Contributo alla storia d' arte in*

Petar 956. godine,²¹³ zatim Marko (1042.–1044.) i Dede (1063.).²¹⁴ Spomenuti je biskup Marko najvjerojatnije istovjetan onom biskupu Marku kojega spominje Carlo Bianchi. On ga ipak kiti titulom ninskog biskupa i povezujući njegovu službu s godinom 1008.²¹⁵ Biskup Marko je nosio naslov "hrvatskog biskupa" te je obnašao službu kancelara na dvoru hrvatskih kraljeva.²¹⁶ Isto tako i biskup Rajner (1060.–1066.)²¹⁷ kojega je Ivan A. Gurato smjestio nešto ranije, i to 1059. godine nadodajući da je bio posljednji hrvatski biskup. U jednoj listini koju je izdao papin legat Teuzo (1. 9. 1064.–31. 8. 1065.) godine zadarskom samostanu sv. Krševana i kojom je samostanu dodijeljen posjed na otoku Silu, među supotpisnicima se nalazi ime Rajnera, ninskog biskupa i Rajnera, hrvatskog biskupa.²¹⁸ U samu povelju nema baš nikakvih sumnji, pa očigledno proizlazi da osobe nisu istovjetne i obje službe nisu sinonimne, tako da bi se Rajner jednom kitio titulom ninskog, a drugi puta titulom hrvatskog biskupa. Papinski legat je morao vidjeti dvije osobe, pa iz navedenog proizlazi da su ninski i hrvatski biskupi nosili isto ime.

Takvom navodu usprotivio se već smjeli Krsto Šegvić smatrajući da se radi o jednoj pogrešci. Prema njemu nije biskup Rajner bio ninski, nego samo hrvatski biskup (*episcopus Chroatensis*).²¹⁹ Poslije Rajnera koji se po prvi put spominje 1060. godine,²²⁰ slijedi biskup Adam (1066.–1067.),²²¹ Anastazije (1069.),²²² Grgur (1074.–1078.)²²³ i Petar (1086.),²²⁴ koji je možda istovjetan onom biskupu kojega spominje Bianchi;

Dalmazia, *Suplemento al Bulletino di Archeologia e Storia Dalmata*, 35, Spalato, 1912., str. 64–77, ovdje str. 75–76; M. PEROJEVIĆ, *Ninski biskup*, str. 97.

²¹³ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 204.

²¹⁴ Biskup Dede javlja se kao hrvatski biskup u potvrđnici kralja Stjepana III. Arpadovića 1163. godine, kojom potvrđuje nadarbine Splitskoj Crkvi koje joj je podjelio njegov otac Gejza. CD, II, str. 96–97, n. 93.

²¹⁵ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 204.

²¹⁶ J. BARBARIĆ, *Kninski biskup*, str. 68.

²¹⁷ „Rainerio Chroatino episcopo“. RAČKI, *Documenta*, str. 65; K. ŠEGVIĆ, *Hrvatsko bogoslužje*, str. 213.

²¹⁸ CD, I, str. 99–101, n. 71.

²¹⁹ K. ŠEGVIĆ, *Hrvatsko bogoslužje*, str. 201.

²²⁰ F. RAČKI, *Documenta*, str. 54.

²²¹ „Adam monachus“. F. RAČKI, *Documenta*, str. 63; CD, I, str. 106, n. 78; K. ŠEGVIĆ, *Hrvatsko bogoslužje*, str. 213.

²²² „Anastasius episcopus et aulae regiae cancellarius“. F. RAČKI, *Documenta*, str. 74; K. ŠEGVIĆ, *Hrvatsko bogoslužje*, str. 214. Biskupa Anastazija je Viktor Novak smatrao rezidencijalnim biskupom Nina. Viktor NOVAK, *Mare nostrum dalmaticum, Povijest grada Nina*, str. 397–442, ovdje str. 437.

²²³ „Interfuerunt autem isti suffraganei ecclesiae Spaltensis: Primo Lairentius archiepiscopus, secundus poste eum Stephanus Jadrensis, episcopus Johannes Traguriensis, Forminus Nonensis, Gregorius Arbensis, Theodosius Belgradensis, Gregorius Chroatensis, Baslius Apasrensis et alii quidam.“ THOMAS ARCHIDIACONUS, *Historia Salonitana*, str. 53, hrvatski prijevod *Kronika*, str. 53; K. ŠEGVIĆ, *Hrvatsko bogoslužje*, str. 215.

²²⁴ K. ŠEGVIĆ, *Hrvatsko bogoslužje*, str. 215. Biskup Petar se kitio titulom "hrvatskog biskupa" i spomenut je kao supotpisnik potvrđnice kralja Zvonimira iz godine 1087., kojom se potvrđuju slobodštine samostana sv. Marije u Zadru. Njih je nekoć monahinjama podijelio hrvatski kralj Petar Krešimir IV. V. NOVAK, *Zadarski kartular*, str. 248; CD, I, str. 167, n. 130; J. BARBARIĆ, *Kninski biskup*, str. 69.

posljednji u tom popisu je bio Grgur <II.> (1089.–1090.).²²⁵ Dakle, oni nisu bili rezidencijalni ninski niti kninski biskupi, nego su imali župa po cijelom Hrvatskom kraljevstvu. Kninska biskupija je osnovana 1050. godine,²²⁶ a jurisdikciju nad Ninom je, prije nego li je bila obnovljena Ninska biskupija, imao biogradski biskup.²²⁷ Biogradskog biskupa je zasigurno podupirao i hrvatski kralj Petar Krešimir IV. koji je u gradu stolovao. Taj postupak se protivi odlukama splitskih sabora 925. i 928. godine i pismu pape Leona VI., jer je sjedište biskupije bilo preneseno iz Nina u Skradin. Na temelju te činjenice smije se zaključiti kako splitski sabor nije posve dokinuo biskupiju razdjeljujući njezin teritorij između susjednih biskupija, nego je to bilo formalno premještanje biskupskog sjedišta iz Nina u Skradin, odnosno u Biograd. Nestanak hrvatskog biskupa s povijesne pozornice ne poklapa se vremenski s osnivanjem Zagrebačke biskupije²²⁸ ili, pak, poslije kobne bitke na Gvozdu, a nestankom hrvatske narodne dinastije,²²⁹ nego znatno kasnije. On postaje rezidencijalni kninski biskup i samim time je prenesen kontinuitet crkvene tradicije s hrvatskog na kninskog biskupa.²³⁰

Na saboru u Splitu, pod predsjedanjem legata pape Grgura VII. (1073.–1085.) Girarda Ostijskog bila je, prema izvješću Tome Arhidakona, obnovljena nekoć ukinuta Ninska biskupija.²³¹ Toma Arhidakon izričito bilježi: "Na ovoj sinodi je obnovljena

---

²²⁵ F. RAČKI, *Documenta*, str. 115, 117. U splitskom evanđelistaru sačuvana je prisega hrvatskog biskupa Grgura data splitskom nadbiskupu Lovri: „Ego Gregorius episcopus Croatiae ab hac hora in antea promitto fidelitatem secundum ordinem meum ecclesiae Spalatensi et tibi Laurentii archiepiscopo nostro tuisque successoribus canonice iurantibus: Sic me deus adiuvit, et haec sancta dei evangelia.“ V. NOVAK, *Evangeliarum spatatense*, najstariji dalmatinski rukopis. Paleografska studija o nepoznatoj školi poluunciale osmoga vijeka, *VAPD*, 1 Prilog (1923.), str. 81; K. ŠEGVIĆ, *Hrvatsko bogoslužje*, str. 214. Hrvatski prijevod upravo citirane zakletve donosi Marko Perojević smatrajući da se Grgur zakleo već 1075. godine. M. PEROJEVIĆ, *Ninski biskup*, str. 97.

²²⁶ J. BARBARIĆ, *Kninski biskup*, str. 68.

²²⁷ E. PERIČIĆ, *Biogradska biskupija*, str. 342. Prvi biskup koji je stolovao u Biogradu zvao se Prestancije (oko 950.). D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 2; F. RAČKI, *Documenta*, str. 51, 52, 54; CD, I, str. 41, n. 28; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, I, str. 143–144; F. ŠIŠIĆ, *Poviest Hrvata*, str. 500–503; I. GOLDSTEIN, *Hrvatski rani srednji vijek*, str. 358.

²²⁸ Nju je 1094. godine utemeljio mađarski kralj Ladislav uz pomoć protupape Klementa III. (1084.–1100.), te je za biskupa postavljen Čeh Duh. Novoosnovana biskupija je podređena ugarskom primasu u Ostrogonu. Miho BARADA, *Važnost osnutka Zagrebačke biskupije*, sv. I, Zagreb, 1944., str. 3; N. KLAJČ, *Povijest Zagreba*. Knjiga prva: *Zagreb u srednjem vijeku*, Zagreb, 1982., str. 300–301.

²²⁹ Ovu pretpostavku je iznio Stjepan GUNJAČA, *Tiniensia archeologica, historica, topographica, Starohrvatska prosvjeta*, 7, Zagreb, 1960., str. 7–157, ovdje str. 25.

²³⁰ J. BARBARIĆ, *Kninski biskup*, str. 68 i d. Povijesno pitanje postanka „Hrvatske biskupije“ u ovom kontekstu nema nikakvog značenja jer se ona tek prvi put spominje 1352. godine a posljednji put 1578. godine. Marijan ŽUGAJ, *Hrvatska biskupija od 1352 do 1578. godine*, *Croatica Christiana Periodica*, 10, Zagreb, 1986., str. 92–117; 1–26; Emanuel HOŠKO, *Na vrhzu trsatskih stuba*, Rijeka, 1991.

²³¹ Točan datum i godina održavanja splitske sinode može se izvesti iz jedne isprave samostana sv. Krševana koji je bio u zategnutim odnosima sa splitskim nadbiskupom Stjepanom. U toj ispravi se spominje papinski legat Girado i održavanje sinode. D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 215; F. RAČKI, *Documenta*, str. 99, n. 83; F. ŠIŠIĆ, *Priručnik izvora*, str. 263; CD, I, str. 136, n. 107; D. MANDIĆ, *Kronologija*, str. 285,

(*restauratus est*) Ninska biskupija, čiji biskup Grgur bijaše jedanput zadao mnoge neprilike splitskom nadbiskupu Ivanu, uskraćujući mu dužni posluš i sebi prisvajajući neopravdano metropolitansko pravo.²³² U istom mahu navodi splitski arhidakon podatak kako sabor zahtijeva od ninskog biskupa poslušnost splitskom metropolitu,²³³ a nadbiskup Lovre posvećuje novoizabranog ninskog biskupa Formina (Firmina).²³⁴ Ovaj Formin, nastavlja istim tonom Toma Arhidakon, potvrđuje 1076. godine povelju kojom je knez Trpimir poklonio crkvicu sv. Jurja u Putalju splitskom nadbiskupu Petru.²³⁵ Ime biskupa Formina se spominje posljednji put 8. veljače 1075. godine među dostojanstvenicima koji su obećali mletačkom duždu da neće dopustiti ponovno dovođenje Normana u dalmatinske gradove.²³⁶

Postoji, doduše, mogućnost da je jezgra oko potvrde izbora ninskog biskupa Formina istinita, ali su pomalo čudne konstalacije, što sve splitski arhidakon Toma navodi u obranu svoje teze. No, najprije po redu, splitski kroničar spominje već oko 1040. ili 1045. godine ninskog biskupa - pa kako je onda mogla biti biskupija obnovljena tek 1074. ili 1075. godine? Drugi prosvjed protiv izvještaja Tome Arhidakona sastoji se u tome što ovaj uzdiže preveliku ulogu splitskog nadbiskupa te namjerno prešućuje da se radi o jednom nacionalnom saboru, koji je u pravilu spadao u kraljevu domenu, a ne u domenu nadbiskupa. Uspostava novih biskupijskih središta u Hrvatskom kraljevstvu nije nikako pripadala splitskom nadbiskupu kao metropolitu, jer prema tadašnjem crkvenom pravu nije mogao metropolit osnivati samostalno

---

302–308. Miho Barada je pokušao datirati održavanje sinode u studenom 1074. godine. M. BARADA, Prilozi kronologiji hrvatske povijesti (1062–1075.), *Rad JAZU*, 311, Zagreb, 1957., str. 185–217, ovdje str. 192–198. Nasuprot te datacije iznio je mišljenja Jakov Stipišić kojeg slijedi i Mirjana Matijević Sokol da je sinoda održana 1075. godine. Jakov STIPIŠIĆ, Pitanje godine krunidbe kralja Zvonimira, *Zvonimir hrvatski kralj*, str. 57–66, ovdje str. 59; M. MATIJEVIĆ SOKOL, *Toma Arhidakon i njegovo doba. Rano doba hrvatske povijesti*, Jastrebarsko, 2002., str. 132.

²³² "In hoc synodo restauratus est episcopatus nonensis, cuius episcopus Gregorius multas olim molestias Johannem spalatensem archiepiscopum sustinere fecit debitam ei subtrahendo oboedientiam et ius metropoliticum sibi indebite vendicando." THOMAS ARCHIDIACONUS, *Historia Salonitana*, str. 54; K. ŠEGVIĆ, Hrvatsko bogoslužje, str. 196.

²³³ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 215; S. GUNJAČA, *Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji*, vol. I: *Analiza i kritika*, Zagreb, 1973., str. 95. Ivan A. Gurato se poziva na *Kroniku* splitskog arhidakona Tome i izričito veli da je splitski nadbiskup Laurencije proglasio obnovu biskupije („restauratus est“). To je, ipak, pomalo čudna konstrukcija splitskog kroničara, jer je biskupija bila upravo obnovljena i njen biskup već zasjeda na saboru. Tako je već Franjo RAČKI (*Documenta*, str. 211) smatrao, kojeg slijedi *Opći šematizam* 308 i u novijoj literaturi Lothar Waldmüller, da je sinoda samo pravno sankcionirala već prije obnovljenu biskupiju. L. WALDMÜLLER, *Die Synoden*, str. 80.

²³⁴ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 215; F. RAČKI, *Documenta*, str. 210–211; L. WALDMÜLLER, *Die Synoden*, str. 80; F. ŠIŠIĆ, *Poviest Hrvata*, str. 553, a s njime i I. GOLDSTEIN (str. 361) vjeruje da je Formin posvećen 1075. ili 1076. godine, ali mi se čini da taj navod ne odgovara stvarnosti. Formin je sudjelovao na spomenutom saboru kao biskup, on se nije potpisao kao *electus nonensis*, nego kao *episcopus nonensis*, a to znači izabrani i posvećeni biskup.

²³⁵ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 215; E. PERIČIĆ, Nin u doba hrvatskih narodnih vladara, str. 129.

²³⁶ CD, I, str. 138, n. 108; Milko BRKOVIĆ, Svjedoci u ispravama hrvatskih narodnih vladara, *Croatica Christiana Periodica*, 18, Zagreb, 1994., str. 51–78, ovdje str. 63, 72.

nova biskupijska sjedišta, nego je to pravo pripadalo hrvatskom kralju i rimskom biskupu. Treće, sabor je sazvaio papinski legat, kojem je on predsjedao, a ne splitski nadbiskup. Uobičajeno je, za pontifikata Grgura VII. (1073.–1085.),²³⁷ provedena reforma putem sabora, i to sabor je sazivaio papinski legat predsjedajući mu uz nazočnost kralja ili njegova predstavnika, te u nazočnosti drugih dostojanstvenika (crkvenih i civilnih, npr. opata ili župana). Nadbiskup je prema ustaljenoj praksi metropolitanskih i pokrajinskih sinoda te kraljevskih skupova (*synodus regia*) bio samo jedan član sabora i na saborima su svi biskupi imali isto pravo glasa, pa naglašavanje velike uloge splitskog nadbiskupa ne odgovara stvarnosti Crkve tijekom 11. stoljeća. Ako je uopće odluka donesena na tom saboru, tada su je u prvom redu donijeli papinski legat i hrvatski vladar, a nikako splitski nadbiskup. Još čudniji je Tomin navod da je biskup Formin priznao Trpimirovu darovnicu iz 852. godine. Kakva unutarnja povezanost postoji između Trpimirove darovnice i ninskog biskupa Formina? Njih dijeli vremensko razdoblje od dvjesto dvadeset godina! Svi izneseni prosvjedi ukazuju na nelogičnost Tomine argumentacije te se debata oko obnove Ninske biskupije može zaključiti sljedećim riječima: splitski arhidakon očito namjerno povezuje obnavljanje Ninske biskupije i Trpimirove darovnice ispreplećući tako dva posve različita događaja, koja nisu imala nikakve unutarnje povezanosti, jer ako se splitska Crkva pozivala na Trpimirovu darovnicu, tada bi već duže vrijeme i drugi ninski biskupi morali priznati nadarbinu crkve u Putalju splitskoj Crkvi. Ako bi splitski biskupi već od 852. godine imali u posjedu crkvu sv. Jurja sa zadužbinom u Putalju, tada ne postoji nikakva potreba da se to osobito naglasi 1074. ili pak 1075. godine, jer bi splitski nadbiskupi upravljali nadarbinom već preko dvjestodvadeset godina i time bi odavno prešla u njihove ruke.

Poslije lateranske sinode, koja je zasjedala 19. studenog 1078. godine za pontifikata Grgura VII., održan je na kršćanskom Zapadu veliki broj sinoda, preko kojih je ovaj energični papa poticao neophodnu reformu Crkve te osobito suzbijao laičku investituru šireći utjecaj rimskog biskupa.²³⁸ U gradu Ninu je zborovao sabor,²³⁹ koji se može bez ikakvih predrasuda označiti *concilium mixtum* ili *regium*.²⁴⁰ Primarni izvor je i ovaj put

---

²³⁷ Usp. MGH SE 2a, str. 400–406; Carl Joseph von HEFELE, *Conciliengeschichte. Nach den Quellen bearbeitet*, sv. V/1, drugo izdanje, Freiburg/Br, 1890., str. 124; W. MARTENS, *Gregor VII., sein Leben und sein Wirken*, sv. I, Leipzig, 1894., str. 276; Hermann Josef SIEBEN, *Die Partikularsynode. Studien zur Geschichte der Konzilsidee*, Farnkfurter Theologische Studien 37, Frankfurt, 1990., str. 237.

²³⁸ O sinodalnom životu Rimske Crkve za pontifikata pape Grgura VII. usp. osobito Carl Joseph von HEFELE, *Conciliengeschichte. Nach den Quellen bearbeitet*, sv. V, zweite, vermehrte und verbesserte Ausgabe besorgt von Alois Knöpfler, Freiburg im Breisgau, 1886., str. 1–185 i francusko izdanje *Histoire des conciles d'après les documents originaux*, vol. V, priredio Henry Leclercq, Paris, 1913., str. 13–323. Pietro PALAZZINI donosi podatak, da je za pontifikata pape Grgura VII. (1073–1085.) održano 9 sinoda. Pietro PALAZZINI, *Dizionario dei concili*, vol. IV (Q–R), Roma, 1966., str. 271–279.

²³⁹ F. RAČKI, *Documenta*, str. 211; *Opći šematizam*, str. 308; L. WALDMÜLLER, *Die Synoden*, str. 80–81.

²⁴⁰ *Concilium mixtum* ili *regium* je povezanost jednog zbora, skupa odnosno sastanaka biskupa zajedno s knezovima, hercezima i drugim dostojanstvenicima, gdje se raspravljalo o crkvenim i civilnim poslovima, te su se u isti mah donosili zaključci o tim pitanjima; sabor je uobičajeno sazivaio kralj, potvrđivao je sabsorske odluke i brinuo se da se one budu sprovedene. To je kasnoantička i rano srednjovjekovna tradicija, koja će se na kršćanskom Zapadu zadržati tijekom cijelog srednjeg vijeka. Paul HINSCHIUS, *System des*

pristrana *Kronika* Tome arhidakona.²⁴¹ U duhu grgurovske reforme predsjedao je sinodi papinski legat, kardinal Ivan.²⁴² Uz njega su bili prisutni još kralj Zvonimir i splitski nadbiskup Lovre.²⁴³ Imena drugih sudjelovatelja nisu spomenuta,²⁴⁴ što dostatno govori u prilog mišljenju da je to bila jedna „nacionalna sinoda“, jer u pravilu na nižim sinodalnim instancijama, kao što su metropolitanske ili pak biskupijske sinode, nije bilo uobičajeno kraljevo sudjelovanje. Kralj Dmitar Zvonimir povratio je splitskoj Crkvi, na prijedlog splitskog nadbiskupa Laurencija, crkvi sv. Stjepana i sv. Marije u Solinu njihova prijašnja dobra, koja je nekoć dala izgraditi kraljica Jelena, supruga kralja Stjepana Držislava. Iz strahopoštovanja prema kraljevskim grobnicama, gdje počiva i veliki Petar Krešimir IV., crkve su bile predane monasima reda sv. Benedikta, koji su u njima neprekidno slavili službu Božju.²⁴⁵

U svojoj kronotaksi Ivan A. Gurato uz godinu 1059. navodi ime biskupa Rajnera, koji je prema njegovu mišljenju bio posljednji hrvatski biskup, zatim uz godinu 1073. donosi ime biskupa Stjepana, te ime biskupa Formina povezuje s godinom 1076. Biskup se Formin više puta spominje u nazočnosti kralja Dimitra Zvonimira (1075.–1089.),²⁴⁶ a posljednji put je pribilježeno njegovo ime u povelji 8. listopada 1087. godine kojom kralj potvrđuje slobodštine benediktinskog samostana svete Marije koje mu je nekoć podijelio

---

katholischen Kirchenrechts mit besonderer Rücksicht auf Deutschland, sv. III, Berlin, 1883. (reprint Graz, 1959.), str. 549 i d.; Hans BARION, *Das fränkisch-deutsche Synodalrecht des Frühmittelalters*, Kanonistische Studien und Texte, 5–6, Bonn – Köln, 1931., str. 268 i d.

²⁴¹ S. GUNJAČA, *Ispravci i dopune*, I, str. 90.

²⁴² Tko je zapravo bio spomenuti kardinal Ivan, ne može se sa sigurnošću točno utvrditi, premda ga velika većina povjesničara identificira s kardinalom Ivanom de Portom. Ferdo ŠIŠIĆ, *Geschichte der Kroaten*, Zagreb, 1917., str. 305; K. DRAGANOVIĆ – J. BUTURAC, str. 23; Dominik MANDIĆ, Papinska poslanstva i kronologija hrvatske povijesti druge polovice 11. stoljeća, pretisak u ISTI, *Rasprave i prilozi iz stare hrvatske povijesti*, Hrvatski povijesni institut, posebna izdanja, 1, Rim, 1963., str. 284–323, ovdje str. 320; J. BUTURAC–A. IVANDIJA, str. 50; Rudolf HÜLS, *Kardinäle, Klerus und Kirchen Roms 1049–1130*, Bibliothek des Deutschen historischen Instituts in Rom, 48, Tübingen, 1977., str. 118–119; L. WALDMÜLLER, *Die Synoden*, str. 94.

²⁴³ Nadbiskup Lovre upravljao je splitskom Crkvom punih četrdeset godina 1059.–1099. L. MARGETIĆ, Bilješke, str. 21–22; P. B. GAMS, str. 420; M. VIDOVIĆ, str. 547.

²⁴⁴ "His temporibus celebrata fuit synodus in civitate Nonensi sub Iohannes cardinali apostolice sedis legato" (U ovo vrijeme bijaše slavljena sinoda u gradu Ninu pod kardinalom Ivanom legatom apostolske stolice). THOMAS ARCHIDIACONUS, *Historia Salonitana*, c. 16, str. 55, hrvatski prijevod *Kronika*, str. 54; F. RAČKI, *Documenta*, str. 213; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 206; C. J. v. HEFELE, V/1, str. 124; A. MATANIĆ, str. 48; L. WALDMÜLLER, *Die Synoden*, str. 93–94.

²⁴⁵ „Ubi proclamationem faciente Laurentio archiepiscopo illustris vir Demetrius, cognomento Suinimir, rex Croatorum, resistuit ecclesiae sanctorum Domii et Anastasii ecclesias sancti Stephani et sancte Mariae in Salona cum omnibus bonis.“ (Pošto je nadbiskup Lovre vršio proglašenje <saborskih odluka> povratio je vrstan muž Dmitar, prozvan Zvonimir, kralj Hrvata, crkvi svetog Dujma crkvu svetog Stjepana i crkvu svete Marije u Solinu sa svim njihovim dobrima). THOMAS ARCHIDIACONUS, *Historia Salonitana*, c. 16, ed. F. RAČKI, str. 55, hrvatski prijevod *Kronika*, str. 54; F. RAČKI, *Documenta*, str. 213; L. MARGETIĆ, Bilješke, str. 11.

²⁴⁶ F. RAČKI, *Documenta*, str. 102, 106, 145; CD, I, str. 138, n. 108, str. 142, n. 110, str. 187, n. 146.

kralj Petar Krešimir IV. Ova povelja je izdana u Kninu i među svjedocima su prisutni hrvatski biskup Petar, ninski biskup Formin, te mnogi drugi biskupi i kraljevski dostojanstvenici.²⁴⁷

Do kada je biskup Formin vršio službu ninskog biskupa ne može se danas posve točno ustvrditi, nego Ivan A. Gurato uz godinu 1094. ostavlja prazninu navodeći samo skraćenicu A. Ovom mišljenju se priklonio i Carlo F. Bianchi²⁴⁸ te u novijoj literaturi *Opći šematizam* i *Šematizam Zadarske nadbiskupije*.²⁴⁹ Ovog po imenu nepoznatog biskupa naslijedio je Grgur, a njegovo je ime pronašao Carlo F. Bianchi u jednom izvještaju iz godine 1100., kada je prisegnuo vjernost metropolitu Krescenciju (1100.–1112.).²⁵⁰ Budući da je na stolici ninskih prvosvećenika prije njega bio Grgur <Ninski>, uobičajeno ga se oslovljava imenom "Grgur II."

Serijski ninskih biskupa na ovom mjestu čini mi se nepotpuna jer se između biskupa Grgura II. i biskupa Rodana proteže jedno vremensko razdoblje od nekih šezdesetak godina. Teško je, pak, povjerovati da bi Grgur II. mogao obnašati tako dugo biskupsku službu, nego se mora ipak pretpostaviti da između njih postoji praznina. Možda je u tom vremenskom periodu bilo u Ninu još nekoliko biskupa, premda danas nisu poznata njihova imena. Kada je točno zasjeo na katedru ninskih prvosvećenika biskup Rodan, nije poznato. Njegovo ime se prvi i posljednji put spominje 1163. godine u jednoj listini kojom ugarsko-hrvatski kralj Stjepan IV. (1163.–1172.), sin kralja Gejze II. (1141.–1162.) potvrđuje sva ona prava i darivanja splitske Crkve (osobito crkve sv. Stjepana i Mojsija u Solinu), koja joj je učinio njegov otac. Uz druge dostojanstvenike i supotpisnike spomenuta je prisutnost ninskog biskupa Rodana.²⁵¹ Na temelju ovog dokumenta smjestio je Farlati Rodanovo djelovanje oko godine 1163. pa do 1170. godine.²⁵²

---

²⁴⁷ CD, I, str. 187, n. 146; V. NOVAK, *Zadarski kapitulari*, str. 248. Na ovu ispravu osvrnuo se već Ferdo Šišić pobijajući mišljenje J. Paulera, koji je smatrao da je isprava jedna srednjovjekovna krivotvorevina. F. ŠIŠIĆ, *Priručnik izvora*, str. 537–540; ISTI, *Poviest Hrvata*, str. 584.

²⁴⁸ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 206.

²⁴⁹ *Opći šematizam*, str. 308; *Šematizam Zadarske nadbiskupije*, str. 51.

²⁵⁰ „Ego Gregorius episcopus Nonensis ab hac hora in antea promitto fidelitatem atque oboedientiam, secundum ordinem meum, ecclesiae spalatinae, et tibi Crescentio archiepiscopo nostro, tuisque successoribus canonice intrantibus. Sic me deus adiuvit, et haec sancta dei evangelia.“ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 206.

²⁵¹ „... in praesentia episcoporum: Rodani Nonensis, Lampridii Scardonensis et Dede Chroatensis...“ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 215; CD, II, str. 97, n. 93; Ferdo ŠIŠIĆ, *Poviest Hrvata za kraljeva iz doma Arpadovića (1102–1301.)*. *Prvi dio (1102–1205.)*, Djela HAZU, 38, Zagreb, 1944., str. 85. Ubikaciju Crkve sv. Mojsija točnije je odredio Lovre KATIĆ, Ubikacija crkava sv. Mojsija i sv. Stjepana u Solinu, *Šišićev zbornik*. Zbornik naučnih radova Ferdi Šišiću povodom šezdesetogodišnjice života (1869.–1929.) posvećuju prijatelji, štovatelji i učenici, uredio G. Novak, Zagreb, 1929., str. 69–78, sada pretisak u ISTI, *Raprave i članci*, str. 139–150.

²⁵² P. B. Gams se poveo za Farlatijem te je okvirno datirao njegovo djelovanje oko godine 1163., a Carlo F. Bianchi ga je smjestio nešto kasnije u godinu 1166. D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 206, 215; P. B. GAMS, str. 411; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 206.

U kronataksi ninskih biskupa zasigurno je zapažena osoba biskup Matej (1170.–1194.), čiji prvi spomen je zabilježen u pozivu nadbiskupa splitskog Rajnera upućena njegovim sufraganima da zajedno putuju u Rim gdje bi trebali sudjelovati na generalnom saboru (concilium generale), koji je sazvaio papa Aleksandar III. 1179. godine.²⁵³ To je bio 3. lateranski sabor koji je vijećao između 5. i 22. ožujka 1179. godine u Lateranu.²⁵⁴ Biskup Matej je ujedno prema dostupnim vrelima jedini ninski biskup koji je sudjelovao na jednom općem saboru. Prije i poslije njega nema nikakvih vijesti o sudjelovanju ninskih biskupa na općim saborima.

Biskup Matej iz Nina se sporio sa senjskim biskupom Mirejom (oko 1150.–1185.) oko granica biskupije. Naime, obojica biskupa su imala pretenzije na isto područje, pa je moralo doći do sukoba koji je dospio čak do Rima. Pomirbu je proveo papinski legat Rajner.²⁵⁵ Ovaj je Rajner u međuvremenu izabran za splitskog nadbiskupa i piše papi Aleksandru III. negdje oko 1179. godine neka ne sluša biskupa Mireja, ako bi podnio molbu protiv donesene podjele biskupijskih granica. Nadbiskup javlja papi da je dogovor postignut voljom i savjetom svih sufragana Salonitansko-splitske metropolije.²⁵⁶ Pismo je moralo biti poslano poslije Trećeg lateranskog sabora na kojem je sudjelovao nadbiskup Rajner sa sufraganima.²⁵⁷ Ovaj navod jasno ukazuje da je biskup Mirej bio nezadovoljan ponuđenim rješenjem, pa je papinski poslanik Nikola iznova pokušao riješiti nesuglasice dvojice biskupa. Odluka je donesena na jednom saboru koji je vijećao negdje 1180. godine gdje nazočni biskupi mole papu Aleksandra III. neka potvrdi granice dviju biskupija. Senjskoj su biskupiji dodijeljeni Gacki i Senjski arhiepzbiterat, a ninskom biskupu Lički arhiepzbiterat.²⁵⁸ Ponuđena rješenja nisu ostala duže vrijeme na snazi, nego se problemom pozabavila i sinoda koja je 1. svibnja 1185. godine točno odredila granice svih biskupija Splitske metropolije. I tako se prema sinodalnoj odluci Ninska biskupija protezala na Ninsku i Lučku župu te južni dio Like.²⁵⁹ Tako određena

---

²⁵³ CD, II, str. 163–164, n. 160; Pozivu pape Aleksandra III. (1159.–1181.) odazvali su se 1179. godine dalmatinski biskupi, među kojima se nalazio i ninski biskup Matej; J. D. MANSI, 22, str. 216 u Praefatio et nomina episcoporum, qui huic concilio interfuerunt donosi sljedeći tekst: "De provincia Iadrensi: Andreas Albensis, Lamfredius Absarensis, Drobo Viglensis, Renerius Spalatensis archiepiscopus, Matthaues Nonensis, Michael Sardonensis."

²⁵⁴ Carl Joeph von HEFELE – Henri LECLERCQ, *Histoire des conciles*, sv. V/2, Paris, 1913., str. 1080–1112; Alberto MELLONI, Die sieben "Papstkonzilien" des Mittelalters, *Geschichte der Konzilien. Vom Nicaenum bis zum Vaticanum II*, priredio Giuseppe ALBERIGO, Düsseldorf, 1993. (pretpisak Wiesbaden, 1998.), str. 197–231, ovdje str. 209.

²⁵⁵ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 215–216; Slavko KOVAČIĆ, Splitska metropolija u dvanestom stoljeću, *Krbavska biskupija u srednjem vijeku*, Zbornik radova znanstvenog simpozija u povodu 800. Obljetnice osnutka Krbavske biskupije, održanom u Rijeci 23–24. travnja 1986. godine, uredio Mile Bogović, Rijeka – Zagreb, 1988., str. 11–39, ovdje str. 22.

²⁵⁶ CD, II, str. 164, n. 161.

²⁵⁷ J. D. MANSI, 22, str. 216.

²⁵⁸ CD, II, str. 164–165, n. 162. Tadija Smičiklas je datirao povelju oko 1179. godine, ali mi se čini da bi bilo točnije, ako bismo je datirali u godinu 1180.

²⁵⁹ „Scradonensis episcopus habeat has parochias: Scardonam, Brebir, Belgrad cum tota Sidraga. Nonensis episcopus habeat has parochias: Nonam, totam Lucam et medietatem Lice.“ CD, II, 193, n. 189; Miho

međa biskupija nije bila osiguranje mirnog suživota, nego je, dapače, prouzrokovala velike napetosti. Ninski biskup je imao još godine 1263. godine posjede na sjeveru Like, tako zemlje crkve sv. Petra, koje su se nalazile uz samu granicu Buške župe,²⁶⁰ pa je na temelju ovog navoda smatrao Stjepan Pavičić da su se u Sv. Petru nalazili "dvori ninskog biskupa".²⁶¹ Sinoda je, dakle, donijela male promjene, koje će ostati na snazi skoro stotinu godina: 14. lipnja 1272. godine predan je ninskom biskupu Stjepanu (1272.–1289.) teritorij Like i Banik.²⁶² Ovu reorganizaciju biskupijskih granica sankcionirao je 24. lipnja 1272. godine hrvatsko-ugarski kralj Stjepan.²⁶³ Ninski biskup Ivan dao je 1342. godine napraviti jedan ovjerovljeni prijepis spomenutih povelja,²⁶⁴ što je ujedno najočitiiji znak da je ninska Crkva još uvijek inzistirala na tom području.

Biskup je Matej 1184. godine doveo u Ninsku biskupiju viteški red ivanovaca povjeravajući im crkvu sv. Petra u Bojišću s bogatim prihodima i posjedom u Polači.²⁶⁵ Ovu darovnicu potvrdio je papa Urban III., 9. svibnja 1186. godine, te je uzeo pod svoju zaštitu hospital što su ga na tom mjestu uspjeli sagraditi marljivi križari.²⁶⁶ Ovaj biskup se spominje u dokumentu 1194. godine u kojem senjski biskup Mirej, ninski Matej, skradinski Mihovil i drugi supotpisnici svjedoče da su se izmirili splitski kaptol i nadbiskup Petar (1188.–1196.) u parnici koja je vođena radi pobiranja desetine.²⁶⁷ Podatci da se mjesto Bojišće nalazi na teritoriju Ninske biskupije još su bili dostupni u 17. stoljeću, biskup Blaž Mandevio je godine 1636. imenovao svojeg sinovca i ninskog arhiepiskopa Blaža opatom sv. Petra u Bojišću, napominjući usputno kako se mjesto nalazi u dalmatinskoj banovini i okupirano je od Turaka. Izričito potvrđuje biskup da se u arhivu njegove biskupije nalaze povelje koje dokazuju da je opatija pod jurisdikcijom ninskog biskupa. On ipak naglašava, kako bi se izbjegli sukobi i razmimoilaženja, neka novi opat nastoji dobiti privolu rimske kurije.

Godine 1672. imenovan je Nikola Bruzoni prokuratorom koji će umjesto njega ući u posjed Sv. Petra u Bojišću.²⁶⁸

BARADA, Hrvatski vlasteoski feudalizam po Vinodolskom zakonu, *Djela JA*, 44, Zagreb, 1952., str. 17; Mile BOGOVIĆ, Pomicanje sjedišta Krbavske biskupije od Mateja Marute do Šimuna Kozičića Benje (Pregled povijesti Krbavske ili Modruške biskupije), *Krbavska biskupija u srednjem vijeku*, str. 41–82, ovdje, str. 46 i d.; Franjo SMILJANIĆ, Teritorij i granice lučke županije u srednjem vijeku, *Radovi Filozofskog Fakulteta u Zadru*, 35(22), Zadar, 1995./96., str. 205–256, ovdje str. 206 i d.

²⁶⁰ CD, V, str. 246; M. BOGOVIĆ, Pomicanje sjedišta, str. 48.

²⁶¹ Stjepan PAVIČIĆ, Seobe i naselja u Lici, *Zbornik za narodni život i običaje JA*, 41, Zagreb, 1962., str. 21.

²⁶² CD, V, str. 632–633, n. 79; D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, III, str. 285–286; IV, str. 218–219.

²⁶³ CD, V, str. 636–637, n. 81; D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, III, str. 286; IV, str. 219.

²⁶⁴ CD, XI, str. 17–18; M. BOGOVIĆ, Pomicanje sjedišta, str. 48.

²⁶⁵ E. PERIČIĆ, Nin u doba hrvatskih narodnih vladara, str. 130.

²⁶⁶ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, 216; CD, II, str. 199–200, n. 195.

²⁶⁷ CD, II, str. 270–271, n. 254; M. MATIJEVIĆ SOKOL, *Toma arhiđakon*, str. 179.

²⁶⁸ Ivan OSTOJIĆ, Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima, sv. II: *Benediktinci u Dalmaciji*, Split, 1964., str. 107–108.

U svojoj kronotaksi biskupa ninske Crkve pokazuje Ivan A. Gurato znatne praznine koje nije mogao popuniti zbog pomanjkanja izvora; njih nije uspjela popuniti niti novija historiografija. Između već prije spomenutog Mateja i biskupa Sansona koji je preuzeo biskupiju oko 1241. godine, ne navodi autor niti jedno jedino ime. U historiografiji se pak spominje ime ninskog biskupa Prodana (1195./96.–1205.) o kojem ne postoje baš obilata vrela, dapače, ne zna se ni kada je preuzeo biskupsku službu u Ninu. Ni Daniele Farlati niti Carlo F. Bianchi nisu pronašli neki drugi podatak, osim vijesti da je Prodan bio 1196. godine ninski biskup.²⁶⁹ Je li između biskupa Mateja i biskupa Prodana bio još jedan biskup, ne zna se danas ništa pobliže; takva se mogućnost ne može isključiti, ali se isto tako ne može ni potvrditi. Možda je to bio onaj ninski biskup kojega, skupa sa skradinskim biskupom (Mihaelom), opominje hrvatsko-ugarski vladar Emerik (1196.–1204.) neka ostanu pokorni splitskom nadbiskupu. Ukor, doduše, nije točno datiran, ali ga se danas uobičajeno povezuje s 1197. godinom.²⁷⁰ Jesu li oni sami namjeravali prijeći u drugu metropoliju ili je, pak, zadarski nadbiskup blagonaklono želio proširiti granice svoje metropolije, pitanje je na koje se ne može dati primjeren odgovor. Dapače, ni samo ime zadarskog nadbiskupa nije poznato.²⁷¹

U kronotaksi Ivana A. Gurata slijedi ime biskupa Sansona čiji spomen povezuje autor s godinom 1205. i 1208. Njega se može osloviti Sanson I., jer Ivan A. Gurato spominje uz godinu 1253. još jednog biskupa Sansona, podrijetlom Mađara ("Sanson Ungarus"). Ovog drugog moglo bi se nasloviti Sanson II. Ipak, tko je bio biskup Sanson ili pak Sanson (Samson), nije ništa detaljnije poznato. Marljivi je Carlo F. Bianchi pronašao u arhivu samostana sv. Marije u Zadru jedan dokument, datiran 4. travnja 1205. godine, gdje se izričito spominje ime biskupa Sansona.²⁷² On je najvjerojatnije još u istoj godini umro ili samim početkom sljedeće, jer se već 1206. godine na katedri ninskih prvosvećenika nalazi, prema navodu Daniela Farlatija, biskup Ivan.²⁷³ Ovaj Ivan je prema navodu splitskog arhidakona Tome bio Zadrani, te je istog dana skupa s Bartolom, primio biskupsko posvećenje.²⁷⁴ Uz njegovo ime navodi Ivan A. Gurato kratko "repudiatu". U pismu od 11. lipnja 1208. godine nalaže papa Inocent III. (1198.–1216.) nadbiskupu Leonardu iz Dubrovnika i trogirskom arhidakonu neka proglase ništavnim izopćenje ninskog biskupa koje je po vlastitoj volji proveo kninski biskup. Ime ninskog biskupa nije spomenuto, nego je samo izdavač umetnuo ime Ivan.²⁷⁵ U raspravi između Trogirana i kneza Domalda, koje je potpisano u

---

²⁶⁹ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 216; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 207.

²⁷⁰ CD, II, str. 288, n. 271.

²⁷¹ Z. STRIKA, *Catalogus*, str. 155.

²⁷² „Sanson episcopus Nonae subscripsit die 4 Aprilis 1205“. C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 207. Darovnica kralja Andrije izdana 1. kolovoza 1205. godine ne spominje ime ninskog biskupa. CD, III, str. 50–52, n. 46.

²⁷³ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 217.

²⁷⁴ THOMAS ARCHIDIACONUS, *Historia Salopnitana*, str. 87, hrvatski prijevod *Kronika*, str. 79; M. MATIJEVIĆ SOKOL, *Toma Arhidakon*, str. 197.

²⁷⁵ CD, III, str. 76, n. 66. M. MATIJEVIĆ SOKOL (*Toma Arhidakon*, str. 198, bilj. 863) kritizira Tadiju Smičiklasu što navodi samo prijašnja izdanja a ne donosi ime arhiva gdje je dokument pohranjen.

Bojišću 1217. godine, bio je nazočan i biskup Ivan iz Nina.²⁷⁶ Ovaj Ivan je prije izbora obnašao službu đakona i prema navodu Bianchija bio je izabran 1206. godine.²⁷⁷

Prema navodima splitskog arhiđakona Tome trebao je biti novi biskup splitski arhiđakon Grupša (Grubiša).²⁷⁸ Oko izbora novog biskupa došlo je do znatnih razmirica. Naime, Kaptol je izabrao Nikolu kao svojeg kandidata, a splitski je nadbiskup Bernard (1200.–1217.) podupirao svojeg vlastitog kandidata.²⁷⁹ Toma, pak, izvješćuje: "U isto vrijeme, pošto je ninska Crkva ostala upražnjena, bio je izabran neki kanonik iz Splitske nadbiskupije po imenu Nikola, kojega nadbiskup Bernard nije htio prepustiti, nego je učinio, da Ninjani izaberu gore spomenutog arhiprezbitera Grupcija. Ali, budući da su mu splitski kanonici bili protivni, podupirući stranu Nikolinu, nije htio u metropolitanskoj crkvi, kako je običaj, istoga Grupcija konsekrirati, nego, pošavši u Vranu, konsekrirao ga je u crkvi templara zajedno s drugim izabranikom kninskim po imenu Mikuzom."²⁸⁰ Izvještaj Tome Arhiđakona može se smjestiti u opći okvir, kako je to već detaljnije pokazala Mirjana Matijević Sokol.²⁸¹ Naime, tada je bio konsekriran i kninski biskup Mikuzij (1210.–1226.) te je negdje u isto vrijeme bio izabran Treguan u Trogiru. Konsekracija bi se prema tome trebala zbiti između 1206. godine²⁸² ili pak nešto kasnije, oko 1210. godine.²⁸³ Pa ipak, ovi navodi ne smiju se prihvatiti kao stvarnost jer u trećem svesku *Diplomatičkog zbornika* nigdje se ne spominje ime ninskog biskupa Grupše ili pak Grubiše. Nasuprot njemu, ime biskupa Ivana se spominje u dvjema mjerodavnim vrelima, pa je samim time riješena opstojnost biskupa Ivana, a ne Grubiše.

Ivan A. Gurato je pretpostavljao da je između biskupa Ivana i Sansona upravljao Ninskom biskupijom još jedan biskup, čije mu ime nije bilo poznato, pa je uz godinu 1229. naveo samo skraćenicu B. U tome, čini mi se, nije bio originalan, nego je samo

---

²⁷⁶ "... presenti Giovanni vescovo di Nona..." CD, III, str. 166, n. 139.

²⁷⁷ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 208; Eduard PERIČIĆ, *Nin u doba hrvatskih narodnih vladara*, str. 131, pozivajući se na: Daniele FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 218, tvrdi da je Grubiša bio 1220. godine ninski biskup i bio je u pratnji splitskog nadbiskupa Guncela u Ugarskoj. Na temelju dostupnih vrela objavljenih u *Diplomatičkom zborniku* ne može se ovaj navod potvrditi, jer se nigdje ne spominje ime nekog ninskog biskupa Grubiše.

²⁷⁸ Ivan OSTOJIĆ, *Metropolitanski kaptol u Splitu*, *Analecta Croatica Christiana*, 7, Zagreb, 1975., str. 63.

²⁷⁹ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 217.

²⁸⁰ *Kronika*, str. 80; D. FARLATI *Illyricum sacrum*, IV, str. 218; P. B. GAMS, str. 411; *Hierarchia catholica*, I, str. 370; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 208; E. PERIČIĆ, *Nin u doba hrvatskih narodnih vladara*, str. 131.

²⁸¹ M. MATIJEVIĆ SOKOL, *Toma Arhiđakon*, str. 197–200.

²⁸² Treguan je bio izabran 1206. godine i vršio je biskupsku službu do 1254. godine. On je započeo gradnju trogirске katedrale. *Kronika*, str. 187, bilj. 100; J. BUTURAC – A. IVANDIJA, str. 347; M. VIDOVIĆ, str. 545.

²⁸³ Mikuzij (Micusus) je bio kninski biskup negdje od 1210. pa do 1226. godine. J. BUTURAC – A. IVANDIJA, str. 346; M. VIDOVIĆ, str. 545; J. BARBARIĆ, *Kninski biskup*, str. 165–184 ne spominje njegovo ime među kninskim biskupima nego samo na str. 183. donosi podatak da je u *Općem šematizmu* navedeno biskupovo ime.

slijedio pretpostavku Daniela Farlatia, koji se pozivao na jednu listinu iz 1229. godine koja je bila pohranjena u arhivu samostana sv. Kuzme i Damjana.²⁸⁴ Isto tako i Carlo F. Bianchi donosi samo skraćenicu B.²⁸⁵ *Diplomatički zbornik* je odgonetnuo skraćenicu, to je bio biskup Bartolomej. Njegovo ime je pribilježeno prvi put u jednom dokumentu iz 1228. godine,²⁸⁶ zatim se spominje njegova osoba u mjesecu rujnu 1229. godine i mjesecu prosincu iste godine.²⁸⁷

Život i rad biskupa Sansona, kojega Carlo F. Bianchi oslovljava Sanson II. ili pak Janson,²⁸⁸ ostaje skoro nepoznat, premda je ovaj biskup odigrao vrlo važnu ulogu u povijesti biskupije tijekom 13. stoljeća. Kada je Sanson ili Samson bio izabran i posvećen, nije poznato. Njegovo se ime prvi puta spominje 1241. godine.²⁸⁹ Ovaj podatak potvrđuje i XL. poglavlje *De obitu Guncelli* kronike splitskog arhidakona Tome. U ovom poglavlju navodi autor sve sufragane koje je posvetio nadbiskup Guncel i među njima donosi ime biskupa Sansona iz Nina.²⁹⁰ Ako se poveže ovaj podatak sa smrću nadbiskupa Guncela 1242. godine, tada je ninski biskup Samson bio posvećen negdje 1241. godine. U ispravi kralja Bele (izdanoj prije 13. listopada 1243. godine), kojom potvrđuje gradu Ninu njegove granice, spomenut je "venerabilis pater Samson de Nona."²⁹¹ Grad Nin je, zahvaljujući njegovoj diplomatskoj sposobnosti, uspio 26. kolovoza 1244. godine isposlovati od kralja Bele IV. potvrdu Andrije darovnice iz godine 1205., kojom su Ninu zajamčena sva prijašnja prava, autonomija i sav teritorij koji su uživali.²⁹² Istodobno je odredio kralj da bibrirski upravitelj Roland ustupi ninskoj Crkvi kaštel Četiglavac (u današnjem Islamu Latinskom). Međutim, ova odluka bijaše sprovedena znatno kasnije, tek 16. kolovoza 1266. godine darovnicom hrvatskog bana Rolanda, koju je potvrdio 25. rujna 1273. godine hrvatsko-ugarski kralj Ladislav IV. (1272.–1290.).²⁹³ Ime biskupa Samsona spominje se u jednom dokumentu izdanom 24. ožujka 1267. godine²⁹⁴ i posljednji put je pribilježeno u jednoj listini 21. kolovoza 1269. godine kojom kralj Bela vraća zemlju Lepled Andriji, bratu čazmanskog prepozita Petra.

---

²⁸⁴ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 218.

²⁸⁵ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 208.

²⁸⁶ "... in praesentia et testimonio Bartholi Nonensis et Nicolai Scardonensis episcoporum..." CD, III, str. 301, n. 268.

²⁸⁷ CD, III, str. 311, n. 277, str. 315, n. 281.

²⁸⁸ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 208.

²⁸⁹ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 218.

²⁹⁰ *Kronika*, str. 146; M. MATIJEVIĆ SOKOL, *Toma arhidakon*, str. 213–214.

²⁹¹ CD, IV, str. 202, n. 180.

²⁹² CD, III, str. 51–52, n. 46; IV, str. 240–241, n. 209.

²⁹³ CD, V, str. 390–391, n. 869; D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 218; Nikola JAKŠIĆ *Privilegium regium episcopo nonensi in villa Islam* (Problem srednjovjekovnog toponima), *Zadarska revija*, 34, Zadar, 1985., str. 335–352, na str. 339–340 donosi tekst isprave iz zbornika ninskog biskupa Franje Grassia.

²⁹⁴ CD, V, str. 426, n. 896.

Imanje se do sada nalazilo u posjedu ninskog biskupa Samsona.²⁹⁵ Crkvena historiografija, predvođena Danijelom Farlatijem, preko Carla F. Bianchija, pa sve do *Općeg šematizma* i *Šematizma Zadarske nadbiskupije* nije percipirala spomenute izvore, nego smatra da je Samson predvodio Ninsku biskupiju između 1241. i 1254. godine.²⁹⁶ Prema Farlatiju trebao bi slijediti biskup Ivan <II.> (1254.–1272.) – petnaesti po redu – koji je predvodio ninsku Crkvu negdje od 1254. godine.²⁹⁷ Carlo F. Bianchi povezuje biskupa Ivana II. s godinom 1253.²⁹⁸ Točna godina njegove smrti nije poznata, osim što se godine 1274. spominje jedan ninski biskup, ali ne imenom, nego samo skraćenicom P.²⁹⁹ Njega nije Ivan A. Gurato uvrstio u svoju seriju ninskih biskupa, nego je izostavio njegovo ime. O kojem je biskupu riječ ne može se ništa detaljnije reći, nego samo ukazati kako je između Ivana II. i Stjepana bio izabran još jedan ninski prvosvećenik.

Biskup Stjepan (1272.–1284.) o kojem je Daniele Farlati prikupio sumarne podatke,³⁰⁰ bio je utjecajna osoba među hrvatskim episkopatom. Njegovim marom proširene su granice Ninske biskupije na teritorij Like i Banske krajine. Ovu odluku je potvrdio splitski nadbiskup Ivan i stolni kaptol.³⁰¹ Moguće je da je ta odluka donesena na nekoj, danas nepoznatoj sinodi. Tijekom cijelog srednjeg vijeka takve su se odluke uobičajeno donosile na saboru, pokrajinskom, ili pak na jednoj kraljevskoj sinodi (*sinodus regia*). Splitski je nadbiskup Ivan de Buzad (1266.–1294.) sproveo reorganizaciju biskupijskih granica,³⁰² a hrvatski i ugarski kralj Stjepan V. (1270.–1272.) sankcionirao je 14. lipnja 1272. godine biskupijske granice.³⁰³ Njegovo djelovanje u biskupiji ostaje skoro nepoznato, spominje se samo da je prisustvovao posveti crkve sv. Dominika u Zadru. Posvetu je predvodio gradeški patrijarh Guido.³⁰⁴ Njegovo se ime spominje posljednji put 10. siječnja 1284. godine,³⁰⁵ te je Ivan A. Gurato popunio svoju

---

²⁹⁵ CD, V, str. 505–507, n. 972.

²⁹⁶ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 217; P. B. GAMS, str. 411; *Hierarchia catholica*, I, str. 370; E. PERIČIĆ, Nin u doba hrvatskih narodnih vladara, str. 132; *Opći šematizam*, str. 308.

²⁹⁷ D. FARLATI, *Illyricum sacrum* IV, 218; P. B. GAMS, str. 411; *Hierarchia catholica*, I, str. 370; E. PERIČIĆ, Nin u doba hrvatskih narodnih vladara, str. 132.

²⁹⁸ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 209.

²⁹⁹ Jadranka NERALIĆ, *Priručnik za istraživanje hrvatske povijesti u tajnom vatikanskom arhivu od ranog srednjeg vijeka do sredine XVIII. stoljeća. Schedario Garampi*, prvi svezak, Zagreb, 2000., str. 423, n. 4463.

³⁰⁰ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 218–219.

³⁰¹ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, II, str. 285–286; IV, str. 218; E. PERIČIĆ, Nin u doba hrvatskih narodnih vladara, str. 133.

³⁰² CD, V, str. 632–633, n. 79.

³⁰³ CD, V, str. 636–637, n. 81.

³⁰⁴ CD, VI, str. 333–334, n. 279.

³⁰⁵ Giuseppe PRAGA, *Atti e diplomi di Nona (1284–1509)*, Archivio storico per la Dalmazia, Roma, 1936., str. 21, n. 1; *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol II (Supplementa): *diplomata annorum 1271–1309. continens*, digessit Hodimir Sirotković, Zagrabiae, 2002., 130, n. 65.

seriju ninskih biskupa imenom biskupa Augustina povezujući ga s godinom 1285. Nešto više o njegovoj osobi nije poznato, nego se samo Carlo F. Bianchi priklanjao mišljenju da je Augustin bio izabran nešto ranije, već 1281. i da je vršio biskupsku službu do 1284. godine.³⁰⁶

Iz ugledne zadarske obitelji Candis potjecao je biskup Marcel koji je zasjeo na katedru ninskih prvosvećenika prema kronotaksi Ivana A. Gurata 1289. godine, a prema svim drugim serijama ipak nešto ranije.³⁰⁷ Njega je papa Nikola IV. (1288.–1292.), zajedno sa svetokrševanskim opatom Ivanom de Cortesijem (1278.–1302.) i splitskim arhidakonom Jakovom, odredio 26. rujna 1288. godine svojim delegatom pri izmirenju Trogira i Šibenika.³⁰⁸ U pismu im nalaže papa neka potaknu trogirskog i šibenskog biskupa na put u Rim, gdje bi trebao biti riješen njihov spor.³⁰⁹ Njegova misija – kako se to vidi iz dostupnih izvora – nije imala uspjeha, jer opat Ivan izvješćuje 1289. godine papu u vezi s tim pitanjem.³¹⁰ Koliko dugo je upravljao Marcel Ninskom biskupijom nije poznato. Njegovo ime spominju dvije isprave. Prva je datirana 3. listopada 1291. godine,³¹¹ a druga 9. listopada 1291. godine.³¹² Ovu drugu ispravu je izdao biskup osobno i ona je prijepis jedne templarske listine dane zadraniću Luki Dešinu. Papa je biskupa Marcela nešto kasnije premjestio na upražnjeno sjedište u Draču te je nešto kasnije imenovan papinskim legatom za Dalmaciju, Hrvatsku, Bosnu i Hum.³¹³

Pozivajući se na utjecajnog Ivana Luciusa, spominje Farlati ninskog biskupa Marka. Ovaj bi bio osamnaesti biskup i predvodio je ninsku Crkvu 1291. godine.³¹⁴ Njegovom se datiranju priklonio i Carlo F. Bianchi.³¹⁵ Jedna listina od 2. veljače 1290. godine spominje ninskog biskupa Ma[r]cya.³¹⁶ Slovo *r* u njegovu imenu je umetak

---

³⁰⁶ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 210.

³⁰⁷ Daniele Farlati ga povezuje s godinom 1281., Pijo B. Gams s godinom 1288., kao što je to učinila i *Hierarchia catholica*. Ovu seriju slijedi novija historiografija, npr. Josip BUTURAC – Antun IVANDIJA, *Opći šematizam i Šematizam Zadarske nadbiskupije*. Nasuprot njima se Carlo F. Bianchi opredijelio za godinu 1284. Usp. ovdje navedene kronotakse pod brojem 3.1. do 3.7.

³⁰⁸ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 219; CD, VI, str. 642–643, n. 541; E. PERIČIĆ, *Samostan sv. Krševana*, str. 98.

³⁰⁹ Josip BARBARIĆ, Šibenik, Šibenska biskupija, šibenski biskupi, *Sedam stoljeća Šibenske biskupije*, str. 79–164, ovdje str. 95. Ime šibenskog biskupa je ostalo nepoznato. U Trogiru je bio tada biskup Gregor Machinatura (1282–1297.); M. VIDOVIĆ, str. 545.

³¹⁰ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana* II, str. 210; E. PERIČIĆ, Nin u doba hrvatskih narodnih vladara, str. 134; ISTI, *Presjek*, str. 48.

³¹¹ CD, VII, str. 50, n. 38.

³¹² CD, VII, str. 53, n. 41.

³¹³ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 210, smatra da je Marcel bio 1290. godine premješten u Drač. Ovom nasvodu se protive dostupni izvori objavljeni u *Diplomatičkom zborniku*.

³¹⁴ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 219.

³¹⁵ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 210.

³¹⁶ CD, VI, str. 684, n. 578.

priredivača pa ukoliko ne postoji sumnja u gore spomenute dokumente od 3. i 9. listopada 1291. godine, koji donose ime biskupa Marcela, tada bi se skraćenica *Macy* možda mogla odgonetnuti s imenom Marcelly. Na temelju spomenutih izvora mora se pretpostaviti da je Marko bio ninski biskup tek poslije 9. listopada 1291. godine. Do kada se ovaj biskup nalazio na čelu Ninske biskupije, ne može se posvema točno odrediti. Ime ninskog biskupa Marka po prvi put se spominje u jednom dokumentu 12. studenog 1296. godine, kada Jurica, kanonik crkve sv. Asela prodaje jedan vinograd.³¹⁷ U jednom kupoprodajnom ugovoru 24. veljače 1297. godine navedeno je ime biskupa Marka.³¹⁸ Ivan A. Gurato povezuje njegovo ime s godinom 1302. Guratovu pretpostavku potvrđuje i jedna listina izdana u Ninu 1. srpnja 1302. godine kojom biskup Marko imenuje Radoslava Lubačića iz Skradina doživotnim župnikom u biskupiji.³¹⁹ Možda je upravo Ivan A. Gurato imao taj dokument u rukama. Ime biskupa Marka je pribilježeno još jednom 27. travnja 1307. godine.³²⁰

Ljeti godine 1308. proputovao je papinski legat Gentilis kroz Dalmaciju i nije bio baš oduševljeno pozdravljen.³²¹ U pismu poslanom iz Senja između 16. i 23. kolovoza 1308. godine, nalaže legat biskupu Nina neka se izopće heretici iz ninske Crkve.³²² Ovdje se ipak ne radi o nekim hereticima ili pak nekom krivovjerju koju bi legat pronašao u Ninu, nego o nekim svećenicima Ninske biskupije koji su tukli inkvizitorove konje.³²³ U navedenom dokumentu ne spominje papinski legat ime ninskog biskupa, nego su samo priredivači *Diplomatičkog zbornika* donijeli u zagradi ime biskupa Ivana. Je li to upravo bio biskup Ivan, kojega Ivan A. Gurato, slijedeći Daniela Farlatija, povezuje s godinom 1318.?³²⁴ Čini se, pak, da je Ivan postao ninski biskup znatno ranije nego li pak tvrdi Ivan A. Gurato, jer se njegovo ime spominje po prvi put 11. listopada 1313. godine,³²⁵ zatim još u nekoliko vjerodostojnih isprava, ali sve poslije 1318. godine.³²⁶ U dokumentima

---

³¹⁷ CD, VII, str. 259–260, n. 228.

³¹⁸ CD, II (Supplementum), str. 271, n. 175. U ovom svesku *Diplomatičkog zbornika* spomenuto je na više mjesta ime ninskog biskupa Marka: 31. prosinca 1301. (CD, II [Supplementum] str. 305, n. 214); 19. kolovoza 1302. (CD, II [Supplementum] str. 307, n. 217); 31. prosinca 1302. (CD, II [Supplementum] str. 309, n. 219); 19. kolovoza 1303 (CD, II [Supplementum], str. 311, n. 222) i 14. ožujka 1306. godine (CD, II [Supplementum] str. 333, n. 240).

³¹⁹ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol. VIII: *Diplomata annorum 1301–1320. continens, collegit et digessit Tadija Smičiklas, Zagrabiae, 1910.*, str. 28, n. 25.

³²⁰ CD, VIII, str. 137, n. 124.

³²¹ Pojedini donosi Serdo DOKOZA, Papinski legat Gentil i crkvene prilike u Zadru početkom XIV. stoljeća, *Radovi Instituta HAZU u Zadru*, 40, Zadar, 1998., str. 65–79.

³²² CD, VIII, str. 215, n. 182; G. PRAGA, *Atti e diplomati*, str. 31–32, n. 11.

³²³ CD, VIII, str. 215, n. 182; E. PERIČIĆ, *Nin u doba hrvatskih narodnih vladara*, str. 135.

³²⁴ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 220.

³²⁵ G. PRAGA, *Atti e diplomati*, str. 25, n. 6.

³²⁶ 27. veljače i 3. ožujka 1320., zatim 7. ožujka 1322. i 18. lipnja 1325. godine. G. PRAGA, *Atti e diplomati*, str. 26–31, n. 7–10.

objavljenim u *Diplomatičkom zborniku* posljednji put je 18. studenog 1327. godine pribilježeno njegovo ime. Giuseppe Praga je objavio još nekoliko dokumenata koji potvrđuju Ivanovu biskupsku službu sve do 1350. godine.³²⁷ Ipak je teško povjerovati da se radi o jednoj te istoj osobi. Ovdje se zapravo radi o dvjema različitim osobama koje su nosile isto ime. Prva je bila do negdje 1328. godine i može se označiti kao Ivan III., a drugi biskup tek znatno kasnije pa se može osloviti Ivanom IV.³²⁸ Ovaj je Ivan IV. potjecao iz zadarske obitelji Matafari iz koje su uz zadarskog nadbiskupa Nikolu potekla u kratkom vremenskom razdoblju još trojica ninskih biskupa: Dimitrije, Ludovik i Dimitrije Matafari. Nasljednik Ivana III. je biskup Natal koji je, prema navodu Bianchija, potjecao iz venecijanske patricijske obitelji Zorzi i bio biskup ninski 1328. ili pak 1329. godine.³²⁹ Nasuprot njemu, Daniele Farlati se priklanjao mišljenju da biskup Natal potječe iz venecijanske obitelji Georgiceo.³³⁰ Odgovara li ovaj navod povijesnoj stvarnosti, teško je potvrditi. Možda je biskup Natal potjecao iz splitske obitelji Georgiceo kao i biskup Grgur, kojega je papa Inocent X. (1644.–1655.) imenovao 21. lipnja 1649. godine biskupom Nina.³³¹ Koliko dugo je ostao u Ninu, nije poznato, možda nešto više od jedne godine. Ako se, pak, uzmu u obzir dokumenti iz zadarskog Arhiva koje je objavio Giuseppe Praga, tada je Natal mogao biti ninski biskup samo u vremenu između 2. veljače 1329. i 26. srpnja 1331. godine.³³² Prije i poslije ovog datuma iz pouzdanih izvora proizlazi da se neka druga osoba nalazila na kormilu ninske Crkve.

Literatura često donosi da je njegov nasljednik bio ugledni doktor crkvenog i civilnog prava, Nikola Matafari, koji bi trebao između 1330. i 1333. godine biti ninski biskup, a zatim je premješten na nadbiskupsku stolicu u Zadru.³³³ Priređivači *Šematizma Zadarske nadbiskupije* vjeruju, pak, da je Nikola Matafari bio 1354. godine ninski biskup.³³⁴ Ovaj navod izgleda, doduše, privlačan jer povezuje Nin sa susjednim Zadrom, ali se danas ne može nikako dokazati, nego je povijesna činjenica da je Nikola Matafari prije nego li je imenovan zadarskim nadbiskupom bio generalni vikar padovanskog biskupa Ildobrandina (1319.–1352.).³³⁵ Na biskupskoj stolici u Ninu se nalazio već prije

---

³²⁷ 2. siječnja 1329., 26. srpnja 1331., 8. ožujka 1332., 15. studenog 1335., 8. siječnja 1339., 29. travnja 1345., 20. veljače 1346. i 28. lipnja 1350. godine. G. PRAGA, *Atti e diplomi*, str. 99–105, n. 13–20.

³²⁸ To su učinili već prije Daniele Farlati i Carlo F. Bianchi. Usp. ovdje njihove kronotakse.

³²⁹ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 211.

³³⁰ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 220.

³³¹ Usp. ovdje bilj. 454.

³³² Usp. ovdje bilj. 327.

³³³ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 220; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 211; E. PERIČIĆ, *Presjek*, str. 48.

³³⁴ *Šematizam Zadarske nadbiskupije*, str. 52.

³³⁵ N. KLAJČ – I. PETRICIOLI, str. 338–344; Neven BUDAK, »Obsidio Jadrensis« kao povijesno i književno djelo naše predrenesanse, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 23, Razdio društvenih znanosti, Zadar, 1984., str. 353–358; Z. STRIKA, *Catalogus*, str. 163.

spomenuti biskup Ivan, čije se ime posljednji put spominje 21. veljače 1354. godine.³³⁶ Ivan A. Gurato je prema ovomu navodu bio posve oprezan navodeći uz godinu 1336. ime biskupa Ferdinanda. Ovaj bi, prema navodu C. F. Bianchija, trebao biti ninski biskup između 1336. i 1342. godine. Potvrdu je pronašao u jednom dokumentu datiranom 24. kolovoza 1339. godine koji je bio pohranjen u arhivu samostana sv. Dominika.³³⁷ Ovom navodu se može danas teško vjerovati. *Diplomatički zbornik* donosi ime biskupa Ivana na dvama mjestima; prvi put 1. ožujka 1338. godine, kada neki Dražen od roda Gušića daje Radoslavu sinu Deskonovu u zakup zemlju u selu Raduhovu. Posjed se nalazi u Lučkoj županiji.³³⁸ Drugi put se spominje njegovo ime u listini 24. kolovoza 1339. godine.³³⁹ Datum 24. kolovoza 1339. godine je istovjetan onomu koji donosi Carlo F. Bianchi i povezuje ga s imenom biskupa Ferdinanda.³⁴⁰ U notarskom prijepisu isprave kralja Stjepana V. (izdane mjeseca srpnja 1272. te iznova potvrđene 12. listopada 1342. godine) spomenuto je ime biskupa Ivana.³⁴¹ Njegovo ime donose još dvije isprave izdane 12. listopada 1347. godine i obje su povezane s ninskim samostanom svete Marije. U prvoj listini mole redovnice Nikolu od Jakina, vikara generala dominikanskog reda da uvede red u njihov samostan.³⁴² U drugoj listini pred istim vikarom generala dominikanskog reda izjavljuju redovnice samostana sv. Marije da su vidjele papinski privilegij kojim one pripadaju dominikanskom redu, te pripovijedaju na koji je način ovaj bio ukraden.³⁴³

Ninski je biskup Ivan sudjelovao na metropolitanskom saboru u Splitu koji je sazvao 10. svibnja 1344. godine nadbiskup Dominik Lucaris (1328.–1348.).³⁴⁴ Njegovo ime posljednji put se spominje 21. veljače 1354. godine u buli pape Inocenta VI. (1352.–1362.),

---

³³⁶ CD, XII, str. 227, n. 170.

³³⁷ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 211.

³³⁸ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol. X: *Diplomata annorum 1332.–1342. continens*, collegit et digessit Tadija SMIČIKLAS, Zagrabiae, 1912., str. 373, n. 277.

³³⁹ CD, X, str. 485, n. 341.

³⁴⁰ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 211.

³⁴¹ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol. XI: *Diplomata annorum 1342.–1350. continens*, collegit et digessit Tadija Smičiklas, Zagrabiae, 1913., str. 18, n. 12.

³⁴² CD, XI, str. 404–408, n. 307.

³⁴³ CD, XI, str. 408–410, n. 308. Grad Nin će upravo u ovo vrijeme pogoditi malarija koja se spominje po prvi put 1348. godine, a najvjerojatnije je prouzrokovana prokopavanjem kanala koji je dala sprovesti mletačka uprava 1346. godine; Šime LJUBIĆ, *Listine o odnošaju Južnoga Slavenstva i Mletačke republike*, sv. VI, MSHSM, 6, Zagreb, 1876., str. 236; Luka JELIĆ, Spomenici grada Nina, *Viestnik hrvatskog arheološkog društva*, 4, Zagreb, 1900., str. 156–192, ovdje str. 186–187. Tim pothvatom je Nin postao otok, a Mlečani su to učinili zbog lakše i djelotvornije obrane. Zahvat je izveden pri uviru jaruge Ričine u more, koja se ulijevala u unutarnju luku što oplakuje otočić s Ninom. Tim zahvatom, doduše, bila je pospješana obrambena snaga grada, ali će ona prouzrokovati često malariju i zamuljivanje same luke. Političke promjene nastale su s Ludovikom Anžuvincem, koji je Nin oslobodio od Mlečana, no ipak to nije pripomoglo oživljavanju grada. Uzrok je bio loši zrak i česta malarija, koja je sprječavala dolazak ili povratak stanovništva. Kao i knez i drugi gradski službenici, tako se i kler seli u Zadar.

³⁴⁴ V. BLAŽEVIĆ, str. 49–50.

kojom ovaj papa premješta Dimitrija, pećinskoga biskupa, na biskupsko sjedište Ninske biskupije. U buli se izričito spominje njegov predčasnik Ivan.³⁴⁵ Ovaj navod jasno potvrđuje da između Ivana i Dimitrija nije mogao biti neki biskup Ferdinand, kako je to pretpostavljao Ivan A. Gurato, nego da postoji glatki prijelaz. Dimitrije je bio 1344. godine arhidakon stolnog kaptola u Zadru³⁴⁶ i on je pobirao desetinu na području otoka koji su nekada pripadali Sidraškoj županiji i Rogovskoj opatiji.³⁴⁷ Već ga je sljedeće godine, prema mišljenju Josipa Buturca i Antuna Ivandije, papa imenovao pićanskim biskupom.³⁴⁸ Jedna listina izdana u Zadru 21. svibnja 1350. i druga u Pagu 19. listopada 1352. godine spominje ga kao pićanskog biskupa.³⁴⁹ 21. veljače 1354. godine premjestio ga je papa Inocent VI. (1352.–1362.) na Katedru ninskih prvosvećenika.³⁵⁰ Poslije ovog navoda nisu dostupna vrela do 28. prosinca 1357. godine, kada Rikard, vikar samostana sv. Krševana, traži odgodu roka, određena od biskupa Dimitrija, da isplati kolektu za poslanika papinog.³⁵¹ Važan datum je 8. veljače 1367. godine kada hrvatsko-ugarski kralj Ludovik I. potvrđuje ispravu izdanu 20. studenog 1357. godine. Među prisutnim biskupima bio je i ninski biskup Dimitrije.³⁵²

Ime ninskog biskupa Dimitrija spominje se u više kraljevskih isprava, i to u neprekidnom nizu do 1373. godine.³⁵³

---

³⁴⁵ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol. XII: *Diplomata annorum 1351–1359. continens, collegit et digessit Tadija SMIČIKLAS*, Zagrabiae, 1914., str. 227, n. 170.

³⁴⁶ U svojem popisu zadarskih arhidakona Carlo F. Bianchi ne donosi njegovo ime.

³⁴⁷ Luka JELIĆ, *Povijesno – topografske crtice o biogradskom primorju, Viestnik Hrvatskog arheološkoga društva*, vol. 3, Zagreb, 1898./99., str. 33–126, ovdje str. 39.

³⁴⁸ J. BUTURAC – A. IVANDIJA, str. 339; od njih preuzima ovaj navod i M. VIDOVIĆ, str. 528.

³⁴⁹ CD, XI, str. 602, n. 460; XII, str. 129, n. 89. C. F. Bianchi, koji je smatrao da je Dimitrije imenovan 1348. godine biskupom Nina. Protiv ovog mišljenju ustao je Josip Buturac i Anton Ivandija (s njima i Mile Vidović) smatrajući da je Dimitrije bio pićanski biskup između 1345. i 1354. godine. C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 212; J. BUTURAC – A. IVANDIJA, str. 339; M. VIDOVIĆ, str. 528.

³⁵⁰ CD, XII, str. 227–228, n. 170.

³⁵¹ Ovaj izvor donosi još jedan važan podatak da je biskup Dimitrije bio te godine vikar zadarskog nadbiskupa Nikole: "... venerabili patre domino Demetrio Nonensi episcopo et vicario reverendi patris domini Nicolai Jadrensis archiepiscopi..." CD, XII, str. 440–441, n. 337. Ime biskupa Dimitrija spomenuto je još više puta: 23. kolovoza 1358. (CD, XII, str. 505, n. 388); 17. ožujka 1359 (CD, XII, str. 553, n. 418); 19. ožujka 1359. (CD, XII, str. 558, n. 419); 25. travnja 1359 (CD, XII, str. 566, n. 427); 31. travnja 1359. (CD, XII, str. 569, n. 429); 15. kolovoza 1359 (CD, XII, str. 604, n. 453); 30. kolovoza 1359. (CD, XII, str. 613, n. 461); 6. rujna 1359. (CD, XII, str. 622, n. 470); 27. rujna 1359 (CD, XII, str. 625, n. 473); 1. listopada 1359. (CD, XII, str. 629, n. 475).

³⁵² CD, XIV, str. 7, n. 4.

³⁵³ Ovdje ih navodim prema *Diplomatičkom zborniku*: 17. kolovoza 1367. (CD, XIV, str. 74, n. 46); 23. srpnja 1369. (CD, XIV, str. 204, n. 145); 29. srpnja 1369. (CD, XIV, str. 209, n. 149); 22. veljače 1370. (CD, XIV, str. 234, n. 169); 21. siječnja 1371. (CD, XIV, str. 303, n. 221); 10. ožujka 1373. (CD, XIV, str. 501, n. 376); 14. svibnja 1373. (CD, XIV, str. 522, n. 401); 8. lipnja 1373. (CD, XIV, str. 528–529, n. 406); 31. prosinca 1373. (CD, XIV, str. 559, n. 433).

Kako izgleda, došlo je do nesuglasica biskupa Dimitrija s Rimom, pa je papa Urban V. (1362.–1370.) godine 1370. imenovao rapskog biskupa Krševana (Chrysogonus de Dominis [1363.–1372.]) apostolskim administratorom ninske Crkve.³⁵⁴ Razlog takva postupka bili su dugovi koje biskup Dimitrije nije podmirio. Papa Grgur XI. je 14. svibnja 1373. godine obavijestio hrvatskog i ugarskog kralja Ludovika da je zaplijenio prihode Ninske biskupije, koje će ubirati skradinski biskup Mihovil (1356.–?), jer biskup Dimitrije nije podmirio apostolskoj komori svoja davanja.³⁵⁵ Prema pismu pape Urbana V. (1362.–1370.) 10. lipnja 1368. godine ninski je biskup bio dužan apostolskoj komori čak 10.000 dukata, stoga papa nalaže Bertrandu Ebrardu neka utjera od biskupa Dimitrija dugove.³⁵⁶ Papa Grgur XI. je pisao 8. travnja 1373. godine hercegu Karlu Dračkom neka podupire skradinskog biskupa pri utiranju zaplijenjenih dobara za komoru Ninske biskupije.³⁵⁷ Biskup se Dimetrije Matafari spominje u oporuci 10. ožujka 1373. godine,³⁵⁸ zatim 8. lipnja 1373. godine³⁵⁹ i 31. prosinca 1373. godine.³⁶⁰

U dostupnim izvorima za godinu 1374. nije nigdje spomenuto ime ninskog biskupa Dimitrija, nego se njegovo ime spominje tek 14. listopada 1375. godine.³⁶¹ Upravo na ovom mjestu ne može se posve točno odrediti do kada je Dimitrije bio biskup Nina. Njegov nasljednik je Ludovik, koji je mogao biti imenovn ninskim biskupom tek poslije 14. listopada 1375. godine. Marljivi je Bianchi pronašao podatak da je Ludovik bio nećak biskupa Dimitrija te da je u Zadru bio kanonik.³⁶² On je stupio u diplomatsku službu kod kralja Ludovika I. koji ga je kao svojeg ambasadora poslao u Francusku.³⁶³ Umro je u Budimu 1377. godine.³⁶⁴ Na njegovo mjesto je uzdignut arhiprezbiter stolnog kaptola, Dimetrije Matafari, koji se prvi put spominje 31. prosinca 1377. godine u oporuci Dražoja iz Nina.³⁶⁵ Njegovo ime spominje povelja 26. lipnja 1378. godine kojom mađarski i hrvatski kralj Ludovik I. potvrđuje zamjenu posjeda pavlina remtskih i župnika novoveškoga.³⁶⁶ U 16.

---

³⁵⁴ J. NERALIĆ, *Priručnik*, I, str. 442, n. 4478. Krševan je bio između 1363. i 1372. godine biskup Raba; M. VIDOVIĆ, str. 533.

³⁵⁵ CD, XIV, str. 522, n. 401.

³⁵⁶ CD, XIV, str. 140–141, n. 91.

³⁵⁷ CD, XIV, str. 514, n. 391.

³⁵⁸ CD, XIV, str. 500, n. 376.

³⁵⁹ CD, XIV, str. 528, n. 406.

³⁶⁰ CD, XIV, str. 559, n. 433.

³⁶¹ CD, XV, str. 148, n. 110.

³⁶² C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 212.

³⁶³ E. PERIČIĆ, *Presjek*, str. 49.

³⁶⁴ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana* II, str. 212.

³⁶⁵ CD, XIV, str. 559, n. 433.

³⁶⁶ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol. XV: *Diplomata annorum 1374–1378. continens*, collegit Tadija Smičiklas, digessit Marko Kostrenčić, Zagrabiae, 1934., str. 384, n. 281.

svesku *Diplomatičkog zbornika* spomenuto je ime ninskog biskupa Demetrija, prvi put 15. travnja 1381., a posljednji put poslije siječnja 1385. godine.³⁶⁷

Između siječnja 1385. i listopada 1387. godine prošle su skoro tri godine i u tom razdoblju ne spominje se niti jednom ime nekog ninskog biskupa. Peričić, slijedeći Bianchija, popunjuje ovu prazninu tako da Dimitrijevu službu proteže između 1377. i 1388. godine.³⁶⁸ Početkom lipnja godine 1387. proboravila je kraljica Marija u Ninu desetak dana.³⁶⁹ Tu, u Ninu, ostala je kraljica više od desetak dana, a poslanstva su stizala iz različitih dalmatinskih komuna koristeći njezinu prisutnost kako bi potvrdili privilegije svojih gradova. U pratnji Venecijanca Ivana Barbadica otplovila je kraljica iz Nina 15. lipnja i stigla sljedeći dan u Senj.³⁷⁰

Ivan A. Gurato donosi u svojoj kronotaksi ime biskupa Ivana i povezuje ga s godinom 1393. Biskup Ivan se, pak, spominje znatno ranije kao ninski biskup i to već 28. listopada 1387. godine u jednom dokumentu s kojim kralj Sigismund potvrđuje privilegije Dubrovčanima koje je izdao kralj Ludovik I. te kraljice Elisabeta i Marija.³⁷¹ Ime se biskupa Ivana spominje više puta u ispravama kralja Sigismunda (†1437.), i to u razdoblju do 1399. godine.³⁷² Ovaj je ninski prvosvećenik skupa s krbavskim biskupom Nikolom pokušao

---

³⁶⁷ Njegovo ime se spominje: 15. travnja 1381. godine (CD, XVI, str. 171, n. 150), 30. studenog 1381. godine (CD, XVI, 238, n. 197), 13. siječnja 1382. godine (CD, XVI, str. 258, n. 210), 19. srpnja 1382. godine (CD, XVI, str. 296, n. 243), 17. travnja 1383. godine (CD, XVI, str. 354, n. 279), 17. travnja 1383. godine (CD, XVI, str. 356, n. 280), 11. svibnja 1383. godine (CD, XVI, str. 365, n. 288), 10. siječnja 1384. godine (CD, XVI, str. 436, n. 330), 15. svibnja 1384. godine (CD, XVI, str. 468, n. 351), 20. lipnja 1384. godine (CD, XVI, str. 473, n. 355), 20. lipnja 1384. godine (CD, XVI, str. 476, n. 356), 5. siječnja 1385. godine (CD, XVI, str. 496, n. 374) te još jednom 1385(?) u Ninu (CD, XVI, str. 558, n. 430).

³⁶⁸ E. PERIČIĆ, Nin u doba hrvatskih narodnih vladara, str. 142; ISTI, Presjek, str. 49.

³⁶⁹ Ferdo ŠIŠIĆ, Ljetopis Pavla Pavlovića patricija zadarskoga, *Vjestnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, 6, Zagreb, 1904., str. 1–59, ovdje str. 11.

³⁷⁰ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, 212; Vjekoslav KLAJČ, *Povijest Hrvata*, II, Zagreb, 1981., str. 268. Eduard Peričić pozivajući se na rad Giuseppea Alačevića navodi da je kraljicu Mariju u Ninu pozdravio biskup Dimitrije. E. PERIČIĆ, Nin u doba hrvatskih narodnih vladara, str. 142 pozivajući se na Giuseppe ALAČEVIĆ, *La congregazione generale della Dalmazia fatta a None nel 1396*, *Bullettino...* 14, 1891, str. 125 i d. Ovaj pak navod se ne može podkrijepiti dostupnim vrelima.

³⁷¹ CD, XVII, str. 94–97, n. 71. J. NERALIĆ, *Priručnik*, I, str. 424, n. 4479 tvrdi da je biskup Ivan imenovan ninskim biskupom već 1384. godine. Ova tvrdnja se protivi dostupnim vrelima u *Diplomatičkom zborniku*, gdje je još 5. siječnja 1385. godine pribilježeno ime biskupa Dimitrija Matafari. CD, XVI, str. 496, n. 374.

³⁷² Ovdje ih navodim kronološki prema *Diplomatičkom zborniku*: 4. prosinca 1387. (CD, XVII, str. 113–115, n. 83); 3. listopada 1389. (CD, XVII, str. 226, n. 169 i G. PRAGA, *Atti e diplomi*, str. 183, n. 36); 16. studenog 1389. (CD, XVII, str. 235, n. 174); 6. lipnja 1391. (CD, XVII, str. 359, n. 263); 22. lipnja 1391. (CD, XVII, str. 366, n. 267); 21. listopada 1391. (CD, XVII, str. 395, n. 289); 11. studenog 1392. (CD, XVII, str. 479, n. 354); 8. prosinca 1392. (CD, XVII, str. 484, n. 347); 30. kolovoza 1394. (CD, XVII, str. 612, n. 429); 28. listopada 1394. (CD, XVII, str. 626, n. 437); 20. rujna 1395. (CD, XVIII, str. 58, n. 44); 24. lipnja 1396. (CD, XVIII, str. 132, n. 91); 25. veljače 1397. (CD, XVIII, str. 189, n. 129); 25. veljače 1397. (CD, XVIII, str. 194, n. 130); 4. ožujka 1397. (CD, XVIII, str. 205, n. 132); 12. ožujka 1398. (CD, XVIII, str. 321, n. 215); 2. travnja 1398. (CD, XVIII, str. 330, n. 221); 10. travnja 1398. (CD, XVIII, str.

pronaći mir između bana Ivana i Zadrana, kako to izvješćuje zadarski patricij Pavao Pavlović 1393. godine.³⁷³ Moguće je da je Ivan A. Gurato upravo u *Memoriale Pauli de Paulo* pronašao podatak o biskupu Ivanu. Biskup Ivan je sudjelovao na državnom zasjedanju koje je sazvao hrvatsko-ugarski kralj Sigismund Luksemburški. Sabor je vijećao u Ninu od 5. do 24. lipnja 1396. godine.³⁷⁴ Daniele Farlati donosi podatatak da se posljednji put spominje "Johannes, episcopus Nonensis" u jednoj ispravi iz 1397. godine kralja Sigismunda.³⁷⁵ Farlatijev navod je korigirao Giuseppe Praga koji je pronašao jedan dokument u zadarskom arhivu u kojem je još 5. veljače 1400. godine pribilježeno ime biskupa Ivana.³⁷⁶ Poslije njegove smrti ostaje biskupska stolica u Ninu oko tri godine upražnjena. Moderna katolička historiografija ipak ne prihvaća njegovo datiranje, nego smatra da je u to vrijeme predvodio ninsku Crkvu biskup Antun Chernota (1387.–1394.),³⁷⁷ čije ime Ivan A Gurato ne spominje. Ovom biskupu je uspjelo riješiti pitanje samostana monahinja sv. Marije u Ninu. Dvije su se redovničke zajednice sporile oko toga kojem redu pripadaju redovnice sv. Marije, jedna stranka se priklanjala redu sv. Benedikta, a druga redu sv. Dominika. Sukob je trajao već duže vrijeme,³⁷⁸ pa je Bonifacije IX. (1389.–1404.) ovlastio zadarskog nadbiskupa Petra Matafara neka u parnici dominikanaca protiv ninskog biskupa presudi u njegovo ime.³⁷⁹

Crkva je u Hrvata bila uvučena u «veliki zapadni raskol», koji je otpočeo još 1378. godine,³⁸⁰ a uspjela ga je nadvladati tek 11. listopada 1417. godine izborom pape Martina V. (1417.–1431.) na saboru u Konstanzi.³⁸¹ Papa Bonifacije IX. (1389.–1404.) šalje 3.

336, n. 226); 9. rujna 1398. (CD, XVIII, str. 364, n. 249; str. 366, n. 250); 27. siječnja 1399. (CD, XVIII, str. 418, n. 292); 24. ožujka 1399. (CD, XVIII, str. 430, n. 302); 22. rujna 1399. (CD, XVIII, str. 487, n. 339).

³⁷³ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 221; F. ŠIŠIĆ, Ljetopis, str. 18.

³⁷⁴ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 221; Vjekoslav KLAJČ, *Povijest Hrvata*, vol. II, Zagreb, 1981., str. 313–316; E. PERIČIĆ, Nin u doba hrvatskih narodnih vladara, str. 142–143.

³⁷⁵ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 221.

³⁷⁶ G. PRAGA, *Atti e diplomati*, str. 188, n. 41.

³⁷⁷ P. B. GAMS, str. 411; *Hierarchia catholica*, I, str. 370; *Šematizam Zadarske nadbiskupije*, str. 52.

³⁷⁸ E. PERIČIĆ, Nin u doba hrvatskih narodnih vladara, str. 141.

³⁷⁹ Jakov STIPIŠIĆ – Miljen ŠAMŠALOVIĆ, *Isprave u arhivu Jugoslavenske akademije, Zbornik Historijskog instituta JA, 2*, Zagreb, 1959., str. 325; CD, XVII, str. 365–367, n. 267.

³⁸⁰ Detaljnije Martin SOUCHON, *Die Papstwahlen in der Zeit des Großen Schismas. Entwicklung und Verfassungskämpfe des Kardinals 1378 bis 1417*, vol. I–II, Braunschweig, 1898./1900. (pretisak Aalen, 1970.); Michael SEIDLMEYER, *Die Anfänge des Großen Abendländischen Schismas*, Münster 1940; Johannes HOLLNSTEINER, *Die Kirche im Ringen um die christliche Gemeinschaft. Vom Anfang des 13. Jahrhunderts bis zur Mitte des 15. Jahrhunderts*, Kirchengeschichte, II/2, Freiburg/Br., 1940., str. 243–336; Paul OURIALC, *Das Schisma und die Konzilien (1378.–1449.)*, *Die Geschichte des Christentums*, vol. VI: *Die Zeit der Zerreißprobe 1274–1449*, priredio Michael Mollat du Jourdain – Andre Vauchz, Basel – Freiburg – Wien, 1991., str. 74–204.

³⁸¹ Karl August FINK, *Die Wahl Martins V., Das Konstanzer Konzil*, Wege der Forschung, 415, priredio Regimius Bäumer, Darmstadt, 1977., str. 306–322; Ansgar FRENKEN, *Die Erforschung des Konstanzer*

listopada 1394. godine Ivana, neopatskog nadbiskupa u hrvatske zemlje da prisili na pokornost pristaše njegova protivnika i da one koji se povrate pod njegovu jurisdikciju, nagradi crkvenim oprostima.³⁸² Kako je pak reagirao njegov konkurent Benedikt XIII. (1394.–1423.), nije poznato. U svakom je slučaju 1402. godine u Ninu biskup Petar.³⁸³ On je bio ninski biskup kratko vrijeme, možda nešto više od jedne godine, a naslijedio ga je biskup Franjo.³⁸⁴ Poslije njih spominje se na više mjesta da je ninska biskupska stolica upražnjena i tek je bila popunjena znatno kasnije. *Hierarchia catholica* donosi podatak da je 3. siječnja 1407. godine napuljski nadbiskup, kardinal Ivan imenovan ninskim biskupom.³⁸⁵ Nasuprot tome, smatra Jadranka Neralić da je Ninska biskupija još 4. rujna 1407. godine upražnjena.³⁸⁶ Takvom navodu usprotivio se Giuseppe Praga objavivši jedan dokument datiran 5. lipnja 1408. godine gdje se spominje biskup Franjo de Pensaura.³⁸⁷ Ukoliko je kardinal Ivan iz Napulja bio imenovan biskupom Nina, to se moglo zbiti samo između rujna 1407. i lipnja 1409. godine ili su se, pak, istodobno dva biskupa sporila oko biskupije u Ninu. To nije bila nikakva osobitost jer su pape za "velikog zapadnog raskola" pokušavale promaknuti svoje privrženike na biskupska mjesta, kako bi djelotvornije učvršćivali svoju obedijenciju i svoj zahtjev za papinskom tijarom. Možda je Benedikt XIII. (1394.–1423.) iz političkih razloga imenovao kardinala Ivana ninskim biskupom podupirući tako Ladislava Napuljskog i njegovu težnju za hrvatskim prijestoljem. Njegov protivnik je bio Grgur XII. (1406.–1415.) i ovaj je možda imenovao Franju de Pensaura ninskim biskupom. Ovaj problem bilo bi potrebno detaljnije istraživati i osobito povijest Ninske biskupije u razdoblju papinskog raskola. Ipak je jedan podatak siguran; naime, kardinal Ivan nije posjetio Nin.

Poslije 1409. godine, kada je Dalmacija potpala pod mletačku vlast, teško je vjerovati da je kardinal Ivan ostao biskup Nina.

Imenovanje doktora teologije, Nikole iz Trevisa novim biskupom Nina je simboliziralo političke posljedice kobne 1409. godine, kada je kralj Ladislav Napuljski prodao Dalmaciju Republici sv. Marka. Mletačka je vlada i preko imenovanja biskupa

---

Konzils (1414–1418) in den letzten 100 Jahren, *Annuario Historiae Conciliorum*, 25, Paderborn – München – Wien – Zürich, 1995., str. 166–176; Walter BRANDMÜLLER, *Das Konzil von Konstanz*, sv. II: *Bis zur Konzilsende*, Konziliengeschichte, Reihe A: Darstellung, Paderborn – München – Wien – Zürich, 1997., str. 322–370.

³⁸² CD, XVII, str. 594–596, n. 415.

³⁸³ *Camera apostolica: Obligationes et solutiones, Camerale primo (1299.–1560.)*, svezak 1, Monumenta Croatica Vaticana, 1, Croatica Christiana Fontes, 12, priredili Josip BARBARIĆ – Josip KOLANOVIĆ – Andrija LUKINOVIĆ – J. MARKOVIĆ, Zagreb – Roma, 1996., str. 283, n. 501; J. NERALIĆ, *Priručnik*, I, str. 424, n. 4485.

³⁸⁴ P. B. GAMS, str. 411; *Hierarchia catholica*, I, str. 370. Njegovo ime se spominje na dva mjesta u aktama apostoske kamere. *Camera apostolica*, str. 258–259, n. 458, str. 304, n. 543.

³⁸⁵ *Hierarchia catholica*, I, str. 360.

³⁸⁶ J. NERALIĆ, *Priručnik*, I, str. 424, n. 4490.

³⁸⁷ G. PRAGA, *Atti e diplomì*, str. 189, n. 43.

povezivala zauzeta područja s centrom, promičući na biskupska sjedišta Venecijance ili barem one osobe koji su bili vjerni i odani vladi na lagunama. Biskup Nikola je potjecao iz Trevisa, a bio je najprije imenovan biskupom u grčkim Termopilama, te ga je rimski biskup (Ivan XXIII. [1410.–1415.]) godine 1410. premjestio na upražnjenu katedru grada Nina.³⁸⁸ Dakle, on je bio čovjek povjerenja mletačke vlade koja ga je na to mjesto i progurala, ali isto tako jedan od revnih biskupa koji je sjedio na katedri ninskih prvosvećenika punih 14 godina. Godine 1424. premjestio ga je papa Martin V. (1417.–1431.) u Padovu.³⁸⁹ U međuvremenu je svladao biskup Nikola hrvatski jezik, što nije baš bila uobičajena praksa ninskih biskupa koji su dolazili iz susjedne Italije, proputovao je cijelu Bosnu i o tome iznio detaljno izvješće na saboru u Baselu godine 1435. smatrajući da je obraćenje svih bosanskih heretika "laka stvar".³⁹⁰

U svojoj kronotaksi Ivan A. Gurato nije naveo ime ninskog biskupa Ludovika <II> (1424.–1436.). Pronašao ga je Daniele Farlati *in acta consistorialibus*, papa Martin V. ga je uzdigao na katedru ninskih biskupa 3. listopada 1424. godine.³⁹¹ On je pripadao redu karmelićana i obnašao službu priora u venecijanskom samostanu svete Marije.³⁹² *Opći šematizam* i *Šematizam Zadarske nadbiskupije* donosi samo kratki podatak da je bio redovnik³⁹³ te da je bio ninski biskup najvjerojatnije do 1436. godine.³⁹⁴

U daljnjem izvješću spominje Ivan A. Gurato ime biskupa Natala de Venetiisa (1436.–1461.) navodeći uz ime i svoj izvor, Antonina. Natal <II.> je prema Farlatiju bio 27. ninski biskup, ali mu nije poznata niti domovina niti prezime.³⁹⁵ Danas je poznata samo njegova parnica pred zadarskim sucima zbog posjeda u selu Četiglavcu (današnjem Islamu). Kako se vidi iz dostupnih dokumenata, bio je posjed neko vrijeme uzurpiran, a

---

³⁸⁸ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 221; P. B. GAMS, str. 411; *Hierarchia catholica*, I, str. 370. Njega spominje na više mjesta Cornelius FLAMINUS, *Ecclesiae Venetae monumentis nunc primum editis illustratae ac in decades distribuitae*, Venetiis, 1749., vol. II, str. 6; vol. IV, str. 16, 87, 90; vol. IX, str. 314; vol. XIV, str. 388.

³⁸⁹ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 221 donosi podatak da je biskup Nikola umro 1451. godine i da je bio sahranjen u padovanskoj bazilici sv. Antuna.

³⁹⁰ „Offeretur facilis occasio reductionis regni Bosnae.“ *Concilium Basiliense. Studien und Quellen zur Geschichte des Concils von Basel*, vol. 3, priredio Johannes Haller-u.a., Basel, 1896–1936. (pretsak Nendeln/Lichtenstein, 1976.), str. 417; Johannes de SEGOVIA, *Historia gestorum generalis synodi Basiliensis, Monumenta conciliorum generalium*, sv. II, priredio Ernst Birk, Vindobonae, 1873., str. 749; Dominik MANDIĆ, *Bosna i Hercegovina. Povijesno-kritička istraživanja*, sv. II, *Bogumilska Crkva bosanskih krstijana*, drugo izdanje, Chicago – Roma – Zürich – Toronto, 1979., str. 490; Z. STRIKA, *Johannes von Ragusa. (1443) Kirchen – und Konzilsbegriff in der Auseinandersetzung mit den Hussiten und Eugen IV.*, Augsburg, 2000., str. 154.

³⁹¹ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 222; P. B. GAMS, str. 411; *Hierarchia catholica*, I, str. 370.

³⁹² C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 214.

³⁹³ Usp. ovdje 3. 6. *Kronotaksa Općeg šematizma* i 3.7. *Kronotaksa Šematizma Zadarske nadbiskupije*.

³⁹⁴ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 222. Nasuprot ovomu mišljenju, smatrao je Carlo F. Binachi da je Ludovik bio ninski biskup do kraja 1440. godine. C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 214.

³⁹⁵ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 222–223.

uzurpaciju je proveo Jakov iz Bologne, poznati zakupnik zadarskih poreza prve polovice 15. stoljeća. U svojoj argumentaciji pozivao se biskup Natal na povlasticu hrvatskog i ugarskog vladara iz 1266. godine kojom je bila potvrđena pripadnost posjeda ninskoj Crkvi.³⁹⁶ U spomenutom je dokumentu predložena skica posjeda koja ponavlja toponime iz isprave, pa tako pridonosi boljem upoznavanju zadarskog i ninskog zaleđa.

Biskup je Natal <II> stupio u službu bosanskog kralja Stjepana Tomaša (1443.–1461.), koji je poslao poslanstvo u svibnju 1459. godine u Mantovu, gdje je papa Pio II. (1458.–1464.) sazvao kršćanske vladare da bi razmotrili stanje i napravili jedan zajednički plan obrane kršćanske Europe od turskih nadiranja.³⁹⁷ Zadarsku Crkvu je na tom skupu osobno predstavljao nadbiskup Mafej Vallaresso (1450.–1496.).³⁹⁸ Pokazala se, doduše, poslije pada bizantske prijestolnice Carigrada u turske ruke, potreba zajedničkih akcija europskih vladara, ali konkretno nije učinjeno ništa i plan je poslije smrti pape Pija II. zaboravljen.³⁹⁹ Biskup Natal je nakon sabora kratko proboravio u Rimu i u njegovoj su se pratnji nalazila trojica "krstjana". Oni su se, nakon poduke u kršćanskoj vjeri, 14. svibnja 1461. godine, odrekli manihejskih zabluda. "Krstjani" su ostali u Rimu, a biskup se vratio krajem 1460. godine ili pak samim početkom 1461. godine u Nin. U siječnju 1461. godine krenuo je u pratnji talijanskog franjevca Marijana Cecchija Sozinija iz Siene i biskupova bratića Petra u Bosnu. U blizini Livna posrnuo mu je konj, pao je s njega i teško se ozlijedio. Put nije mogao više nastaviti, nego je od posljedica pada ubrzo umro te je bio sahranjen u Livnu 28. siječnja 1461. godine.

Venecijanski je patricij Jakov Bragadin (1462.–1474.) bio između 1460. i 1462. godine biskup Skradina, a zatim ga je papa Piccolomini (1458.–1464.) premjestio 1462. godine u Nin.⁴⁰⁰ Naravno da se ovakvo premještanje biskupa s jedne na drugu stolicu nije baš previše sviđjelo kralju Matiji Korvinu jer ga je time papa Pijo II. lišio nenapisanoga prava prema kojemu su hrvatsko-ugarski kraljevi imali pravo imenovanja biskupa u svomu kraljevstvu. Sukob pape i kralja izgledilo su Turci, jer je kralj trebao papinsku pomoć protiv sve češćih osmanlijskih upada na hrvatski teritorij, pa je bez velike buke i protivljenja prihvatio 12. rujna 1463. godine imenovanje biskupa Jakova Bragadina.⁴⁰¹

---

³⁹⁶ G. PRAGA, Atti e diplomati, str. 264; N. JAKŠIĆ, Privilegium, str. 346.

³⁹⁷ Usp. Francis RAPP, Das Wiedererstarben des Papsttums – Ein unvollständiger und kostspieliger Sieg, *Die Geschichte des Christentums: Religion, Politik, Kultur*, sv. VII: *Von der Reform zur Reformation (1450.–1530.)*, njemačko izdanje priredio Marc Venard, Freiburg – Basel – Wien, 1995., str. 69–141, ovdje str. 77–78.

³⁹⁸ Z. STRIKA, Catalogus, str. 169.

³⁹⁹ F. RAPP, str. 79 i d.

⁴⁰⁰ P. B. GAMS, str. 411; *Hierarchia catholica*, II, str. 204; J. KOLANOVIĆ, Zbornik ninskih isprava, str. 506; J. BARBARIĆ, Skradin, str. 202–203.

⁴⁰¹ *Monumenta ecclesiae cathedralis Nonae*, str. 98–99; D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 222; Š. LJUBIĆ, *Listine o odnošaju Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike*, tom. X, MSHSM, 22, Zagreb, 1891., str. 162; J. KOLANOVIĆ, Zbornik ninskih isprava, str. 506.

Osmanlije su porobljavanjem i pljenidbom prouzrokovali migraciju stanovništva, pa su neka sela Ninske biskupije posvema opustjela, a stanovnici se preselili na druga, na teritorij Zadarske nadbiskupije. Stoga nije nikakvo čudo da se biskup Bragadin sukobljavao sa zadarskim nadbiskupom Mafejom Vallaresson oko jurisdikcije. Vjernici su, doduše, potjecali s teritorija Ninske biskupije, ali su se zbog turskih pustošenja preselili na područje Zadarske nadbiskupije.⁴⁰²

Na Katedru ninskih prvosvećenika uzdignut je 1475. godine Grgur, prvi od trojice biskupa iz šibenske patricijske obitelji Divnić (Difnico).⁴⁰³ Njemu je papa Inocent VIII. (1484.–1492.) podijelio 10. travnja 1486. godine izričito dopuštenje boravka u susjednom Zadru. Kao razlog navode se loše klimatske prilike.⁴⁰⁴ Papa je isto tako dopustio biskupu da može obavljati jurisdikciju nad vjernicima njegove biskupije koji obitavaju na teritoriju Zadarske nadbiskupije. U tom dokumentu navodi papa posjede Ninske biskupije koje je ona imala na teritoriju Zadarske nadbiskupije.⁴⁰⁵ To nije ništa neobično, jer je već prije bila u Zadru pribavljena jedna kuća i ona je bila vlasništvo Ninske biskupije. Uz nju je početkom 16. stoljeća biskup Divnić nadgradio kapelu svete Marcele.⁴⁰⁶ Ovaj navod jasno ukazuje da su ninski biskupi već prije 1486. godine češće i poduže vrijeme boravili u Zadru. Kada je apostolski vizitator Augustin Valijer obišao 1579. godine Ninsku biskupiju, izjavio je biskup Petar Cedulini da on, kao i njegovi prethodnici, već 100 godina stanuje u Zadru. Jedan kanonik je izjavio pred apostolskim vizitatorom kako ninski biskupi stanuju u Zadru već 130 godina.⁴⁰⁷ Ako smijemo vjerovati ovim navodima, tada su se ninski biskupi preselili u Zadar negdje oko 1450. godine i oni su samo povremeno pohađali Nin ili su pak tamo slali generalnog vikara.

Pod dojmom krbavske katastrofe, u kojoj su izginuli najvećim dijelom stanovnici Ninske biskupije, piše biskup Divnić 1493. godine papi Aleksandru VI. (1492.–1503.) pismo u kojem ga upozorava na permanentnu tursku opasnost, tražeći pomoć.⁴⁰⁸ Često se

---

⁴⁰² D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 223.

⁴⁰³ F. DUJMOVIĆ, str. 623.

⁴⁰⁴ *Monumenta ecclesiae cathedralis Nonae*, str. 117–118; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 217; Roman JELIĆ, Ninjani u zadarskim crkvenim maticama 16. i 17. stoljeća, *Povijest grada Nina*, str. 597–614, ovdje str. 602; J. KOLANOVIĆ, Zbornik ninskih isprava, str. 494, 507. Na str. 507. korigira Josip Kolanović navode Farlatija i Prage, koji su zastupali mišljenje da je ova potvrda bila izdana 1488. godine; G. PRAGA, Atti e diplomati, str. 11; D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 224; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 247; T. RAUKAR – I. PETRICIOLI – F. ŠVELEC – Š. PERIČIĆ, *Zadar pod mletačkom upravom 1409.–1797.*, Prošlost Zadra, Knjiga 3, Zadar, 1987., str. 290.

⁴⁰⁵ J. KOLANOVIĆ, Zbornik ninskih isprava, str. 507.

⁴⁰⁶ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 217.

⁴⁰⁷ Amos Rube FILIPI, Ninske crkve u dokumentima iz godine 1579. i 1603., *Povijest grada Nina*, str. 549–596, ovdje str. 575.

⁴⁰⁸ Vjekoslav KLAJČ, Pismo ninskoga biskupa Jurja Divnića papi Aleksandru VI, pisano u Lici 27. rujna 1493. u kojem izvješćuje o boju na Krbavskom polju pod Udbinom (9. rujna 1493.), *Viestnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinsko zemaljskog arkiva*, 5, Zagreb, 1903., str. 248–251; Ferdo ŠIŠIĆ, Rukovet spomenika

iznosi u literaturi da je biskup Divnić sudjelovao na 5. lateranskom saboru (1512.–1517.),⁴⁰⁹ gdje bi ukazivao na permanentnu tursku opasnost koja prijete kršćanstvu. Ipak se ovaj navod ne može potkrijepiti dostupnim saborskim aktima. U Mansijevoj ediciji koncilskih protokola nigdje se ne spominje njegovo ime ili ga, pak, ja nisam vidio.⁴¹⁰

I premda biskup Grgur Divnić nije boravio u Ninu, nego u Zadru, obnovio je ninsku katedralu i dao izgraditi pravokutnu kapelu svete Marcele s jednostavnim gotičkim križno-rebrastim svodom.⁴¹¹

Mletačko-turski ratovi između 1499. i 1502. godine nosili su kobne posljedice za Ninsku biskupiju. Sve su crkvene institucije prenesene u sigurniji Zadar pa se tako grad Nin pretvorio u opustošeno mjesto bez stanovnika. Turski plaćenici su harali po teritoriju Ninske biskupije i Zadarske nadbiskupije. Ljetopisac Šime Glavić izvješćuje: "1499. tada pride Skender baša v Hrvate na 21 ijuna i vzeše ljudi 7000 i živine i male 700 i ubiše dum Ivanka na Hrašćah i dum Luku na Rašićah i dum Martina na Mahuricih i dum Jakova na Trščah i dum Vida na Mirah i dum Stipana na Rogovi pisca."⁴¹²

S biskupom Jakovom Divnićem počinje drugi dio Guratove kronotakse ninskih prvosvećenika. Ona je priređena prema izvorima iz vatikanskih registara: "*episcopi Nonensis ex regestis Vaticanis et consistorialibus*". U vremenskom razdoblju od skoro tri stotine godina uspio je autor prikupiti imena šesnestorice biskupa donoseći najkraće podatke; odakle dolaze, akademsku titulu i točan datum imenovanja. Kod nekih je naveo redovničku zajednicu kojoj su pripadali, a kod nekih biskupa i službu prije imenovanja. Danas su, ipak, od 1521. godine pa sve do posljednjeg biskupa Žuvića poznata imena 28 ninskih prvosvećenika.

---

o hercegu Ivanišu Korvinu i o borbama Hrvata s Turcima (1473–1496.), *Starine JAZU*, 38, Zagreb, 1937., str. 37–43; *Govori protiv Turaka*, priredio Viktor Gliga, Split, 1983., str. 313–320.

⁴⁰⁹ O samom saboru i reformi N. H. MINNICH, Concepts of Reform proposed at the fifth Lateran Council, *Archivum Historiae Pontificiae*, 7, Roma, 1969., str. 163–251; Marc VENARD, Das fünfte Laterankonzil (1512/1517) und das Konzil von Trient (1545/63), *Geschichte der Konzilien. Vom Nicaenum bis zum Vaticanum II*, priredio Giuseppe Alberigo, Düsseldorf, 1993. (pretisak Wiesbaden, 1998.), str. 331–383, ovdje str. 333–336.

⁴¹⁰ U ediciji koncilskih protokola, koji su publicirani u Mansijevom 32. svesku na str. 653–1016, objavljeni su protokoli 11 sjednica i na svakoj sjednici su pribilježena imena sudjelovatelja. Ime biskupa Divnića nije nigdje spomenuo. Konzilski protokoli su vođeni tijekom zasjedanja, pa su imena uvedena na sami dan zasjedanja. Koliko su notari bili marljivi, pokazuje primjer zadarskog nadbiskupa Franje iz Pise (1505.–1530.) koji nije sudjelovao na svim sjednicama, nego je samo bio prisutan na petom, osmom i devetom zasjedanju. J. D. MANSI, 32, str. 763, 829 i 859.

⁴¹¹ L. JELIĆ, Spomenici grada Nina, str. 105; I. PETRICIOLI, Osvrt, str. 313–314.

⁴¹² Tekst je objavio Ivan Kukuljević Sakcinski u *Arhivu za povjesnicu jugoslavensku*, 4, Zagreb, 1857., str. 39; S. M. TRALJIĆ, Nin pod udarom, str. 534.

Jakova, sinovca biskupa Grgura Divnića je papa Leon X. (1513.–1521.) imenovao 10. svibnja 1521. godine biskupom-koadjutorom s pravom naslijeđa.⁴¹³ Grgur se povukao u mirovinu i umro 8. kolovoza 1530. godine, kako to svjedoči natpis u kapeli svete Marcele.⁴¹⁴ Ova kapela je danas posvećena Gospi od Zečeva.⁴¹⁵ Biskup Jakov je predvodio biskupiju sve do 1554. godine. Ni on nije trajno boravio u Ninu, nego samo generalni vikar Markantonije Raimond, koji je tu službu obnašao još za svoga strica Grgura.⁴¹⁶ Upravo je u ovom vremenu teško stradala cijela Ninska biskupija. Sam centar biskupije je bio 1524. godine skoro raseljen i obzidan starim i trošnim bedemima.⁴¹⁷ Prema sličnom izvještaju bila je župa Ljubač 1525. godine zbog turskih pustošenja gotovo nenastanjena.⁴¹⁸ Turci su, osvajajući godine 1527. Kožulovac, Perušić, Benkovac, Kličevac, Korlat, Karin i Obrovac, držali pod svojom upravom veliki dio teritorija Ninske biskupije. Osvajanjem Vrane i Nadina 1537. godine, Osmanlije nisu imale pred sobom ozbiljnije prepreke. Našli su se skoro ispred Zadra i Nina⁴¹⁹ pa je bilo samo pitanje kada će i njih pokušati osvojiti.

Poslije biskupa Jakova došao je venecijanski patricij Marko Loredan (1554.–1577.), učen čovjek, kako to izvješćuje Valerije Ponte u svojoj kronotaksi zadarskih biskupa.⁴²⁰ Živio je kao i njegov prethodnik u Zadru. U Ninu nije mogao stanovati sve da je i htio, jer je i onako biskupova kuća u Ninu bila, po naredbi mletačkih vlasti 1570. godine, spaljena.⁴²¹ Grad Nin je ostao dvije godine posve nenastanjen i tek samim krajem

---

⁴¹³ Daniele Farlati je bio ipak drugog mišljenja smatrajući da je Jakov Divnić imenovan koadjutorom tek 1523. godine. D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 225; njega slijedi i F. DUJMOVIĆ, str. 625.

⁴¹⁴ Na nadgrobnoj ploči je prikazan Grgur Divnić s biskupskim ornatom i uklesanim natpisom: "obitt die VIII Augusti MDXXX. Hic iacet aenonius presul sed. Diphnica p(ro)les sit sua sors inter regia celsa p(re)cor." C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 219; L. JELIĆ, Spomenici grada Nina, str. 103, bilj. 3; I. PETRICIOLI, *Osvrt*, str. 314; F. DUJMOVIĆ, str. 625; N. JAKŠIĆ, *Nin*, str. 28.

⁴¹⁵ Pobožnu tradiciju je prikupio bivši ninski župnik Pavao ZANKI, *Uspomene o Gospi od Zečeva koja se štuje u Ninu*, šesto izdanje, Šibenik, 1933., ponovo tiskan u *Gospa od Zečeva – Nin*, priredio Eduard Peričić, Zadar, 1998., str. 9–17, na str. 19–28 objavio je Peričić tekst Petra LUBINE, Čuvarica hrvatskih korijena.

⁴¹⁶ Markantonije Raimond je bio ninski arhiepzbiter od 1516. pa do 1541. godine. On je godine 1536. opisao ninsku katedralu. C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 240; L. JELIĆ, Spomenici grada Nina, str. 103.

⁴¹⁷ Šime LJUBIĆ, *Commissiones et relationes Venetae*, vol. I, Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium, 6, Zagreb, 1876., str. 173.

⁴¹⁸ Š. LJUBIĆ, *Commissiones et relationes Venetae*, vol. II, Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium, 8, Zagreb, 1877., str. 44; S. M. TRALJIĆ, *Nin pod udarom*, str. 537.

⁴¹⁹ Augustin THEINER, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia*, tomus secundus: *A Clemente VII. usque ad Pium VII. (1524–1800) cum additamentis saec. XIII. et XIV.*, Zagreb, 1875. (pretisak Osnabrück, 1968.), str. 54–55, n. 68.

⁴²⁰ Z. STRIKA, *Catalogus*, str. 175.

⁴²¹ A. R. FILIPI, *Ninske Crkve*, str. 575.

rata počeo se pokoji stanovnik vraćati na staro ognjište. Mlečani su na nagovor biskupa Loredana iznova ušli u Nin i donekle ga oživjeli.⁴²²

Biskup Loredan je pomagao zadarskom nadbiskupu Muciu Calliniju (1554.–1566.) koji ga je, pošto je kanio sudjelovati na trećem zasjedanju Tridentinskog sabora, imenovao generalnim vikarom.⁴²³ Zbog bolesti nije se mogao biskup Loredan uputiti na put u Trident, nego je ostao u Zadru.⁴²⁴ 16. studenog 1573. papa Grgur XIII. (1572.–1585.) imenovao je biskupa Loredana apostolskim administratorom Zadarske nadbiskupije i na toj dužnosti je ostao sve do svoje smrti 1577. godine.⁴²⁵

Biskup Petar rođen je u zadarskoj plemićkoj obitelji Cedulin 1544. godine, svršio je studije u Italiji i postigao doktorate iz civilnog i crkvenog prava. Godine 1568. je izabran za zadarskog kanonika, a godine 1577. imenovao ga je papa Grgur XIII. (1572.–1585.) ninskim biskupom.⁴²⁶ Upravu i vodstvo biskupije otežala je porušenost Ninske biskupije tijekom tursko-venecijanskog rata (Ciparskog rata 1570.–1573. godine) pa je biskup Cedulin, kao i njegovih nekoliko prethodnika, upravljao biskupijom iz kudikamo sigurnijeg Zadra. Biskup Cedulini je godine 1579. obišao skoro sve župe Ninske biskupije. Uspio je pohoditi i one koje su se nalazile pod turskom vlašću. Samo u jednu nije ušao, i to zbog svade kršćanskog i muslimanskog stanovništva.⁴²⁷ Kao ninski biskup sudjelovao je Cedulin na provincijskom saboru koju je sazvao u Zadru 1579. godine

---

⁴²² Grga NOVAK, *Commissiones et relationes Venetae*, tom. IV, Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium, 47, Zagreb, 1964., str. 179. Za vrijeme turskih prodiranja tijekom 16. i 17. stoljeća znatan dio stanovništva Nina i njegova područja se iselio u Istru ili pak u susjednu Italiju. Lovorka ČORALIĆ, Ninska prekojadranska iseljavanja (15.–17. st.), Na *pragovima Nina (ad limina Aenone)*, priredila Matica Hrvatska Nin, Nin, 2002., str. 47–72.

⁴²³ J. KOLANOVIĆ, Zbornik ninskih isprava, str. 511, bilj. 88; Z. STRIKA, *Catalogus*, str. 174.

⁴²⁴ Usp. izvještaj Benedikta Contarena o lošem zdravstvenom stanju ninskog biskupa Marka Loredana kojeg je objavio Jozo SOPTA, *Die Teilnahme aus den kroatischen Diözesen aus den dritten Tagungsperiode des Tridentinums und die Frage des Laienkelches*, Freiburg i. Br., 1986., str. 297–298.

⁴²⁵ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 227; Z. STRIKA, *Catalogus*, str. 175.

⁴²⁶ Pojedini donosi D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 227; Josef SCHMID, Zur Geschichte der gregorianischen Kalenderreform, *Historisches Jahrbuch*, 3, München, 1882., str. 388–415, 543–595; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, I, str. 208–209; ISTI, *Fasti di Zara*, Zadar, 1888., str. 91; P. B. GAMS, str. 411; M. STOJKOVIĆ, Rimska papinska protureformacija, *Nastavni vjesnik*, 22 (1913.–14.), br. 3, str. 194; *Hierarchia catholica*, III, str. 260; Ivan OSTOJIC, *Bendiktinska opatija na otoku Braču*, Split, 1934., str. 79–81; Šime JURIC, Kodeksi urbinske knjižnice važni za hrvatsku, napose zadarsku povijest, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 1, Zadar, 1954., str. 314–317; G. NOVAK, *Hvar kroz stoljeća*, Zagreb, 1960., str. 139–140; Andre JUTRONIĆ, Ivan Ivanišević (1608–1655.) i knjige vizitacija u Hvaru, *Starine*, 51, Zagreb, 1962., str. 166–167, 170–174; D. VRŠALOVIĆ, Povijest otoka Brača, *Brački zbornik*, 6, 1968., str. 171, 269, 289; A. R. FILIPI, Ninske crkve, str. 575–576, 581, 588; P. GALIĆ, Rukopisi i tiskopisi u četrima inventarima dvaju zadarskih bilježnika iz 17. stoljeća, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 25, Zagreb, 1981., str. 87–95; I. PETRICIOLI, Osvrt na ninske građevine i umjetničke spomenike srednjega i novoga vijeka, *Povijest grada Nina*, str. 299–356, ovdje str. 308; L. ČORALIĆ, Prilog poznavanju života hvarskog biskupa Petra Cedulina, *Croatia Christiana Periodica*, 15, Zagreb, 1991., str. 129–135.

⁴²⁷ S. M. TRALIĆ, Nin pod udarom, str. 544.

apostolski vizitator i nadbiskup Augustin Valier iz Verone.⁴²⁸ U svojem izvješću donosi biskup Valier podatak da je biskup Cedulin u ninskoj katedrali "održavao propovijedi na hrvatskom jeziku."⁴²⁹ Biskup se Cedulin zauzeo kod mletačkih vlasti kako bi se Nin obnovio, pa je 1578. godine imao čak 814 žitelja od kojih su sposobna za vojsku bila 232 muškarca.⁴³⁰ Ova brojka ninskog stanovništva čini se malenom, pa ipak, ako se brojčano stanje uspoređi s izvješćem iz godine 1524., kada je spomenuto da je grad skoro prazan, tada se pokazuje da se stanovništvo pred turskim nasrtajima sklanjalo u Nin ili su se poneki bjegunci vratili na stara ognjišta.

Papa je Grgur XIII. 1580. godine biskupa Petra imenovao apostolskim vizitatorom u Carigradu i Traciji, ali vizitaciju nije mogao odmah započeti jer je bilo potrebno odobrenje osmanlijskih vlasti. U listopadu 1580. godine stigao je u Carigrad, gdje je vizitirao latinsku zajednicu Pere. Poduže izvješće donio je njegov tajnik Bernardino Frediano iz Lucce.⁴³¹ U svojoj revnosti obišao je mnoga područja pod turskom vlašću, sjeverno od Bribira i Nadina. U svojoj relaciji ističe biskup da nije pronašao niti jednog jedinog inovjerca među kršćanima.⁴³² Nakon uspješno obavljene misije preuzeo je 1581. godine upravu Hvarske biskupije gdje se pokazao vrijednim radnikom obilazeći biskupiju i provodeći niz vizitacija. U duhu tridentinske obnove sazvaio je biskup Cedulini sinodu Hvarske biskupije 1586. godine i još jednu 1596. godine,⁴³³ te kao sufragan splitskog metropolite sudjelovao na splitskoj sinodi iz godine 1607. Umro je u dubokoj starosti od 90 godina na Hvaru 1634. godine.

Zadarskog đakona i kanonika stolnog kaptola Jeronima Mazzarella imenovao je papa Grgur XIII. (1572.–1575.) 10. srpnja 1581. godine ninskim biskupom.⁴³⁴ Ovaj se sukobio sa splitskim nadbiskupom Ivanom Dominikom (1577.–1602.) na metropolitanskom saboru u Splitu.⁴³⁵ Umro je u Zadru 1588. godine.⁴³⁶

Dubrovčanin i član franjevačkog reda Anđelo Gradić je bio imenovan 17. listopada 1588. godine novim biskupom Nina. Ovaj nije preuzeo upravu biskupije, nego je imao samo svoja biskupska davanja.⁴³⁷ Pošto se biskup Gradić 1592. godine odrekao

---

⁴²⁸ Sinodalne zaključke je objelodano D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, V, str. 132–139. Originalni primjerak sinodalnih odluka danas je pohranjen u Arhivu Hvarske biskupije. Arhiv Capituli Pharensis, KAH VIa/6.

⁴²⁹ A. R. FILIPI, *Ninske Crkve*, str. 581, 588.

⁴³⁰ Grga NOVAK, *Commissiones et relationes venetae*, IV, MSHSM 47, Zagreb, 1964., str. 179; S. M. TRALJIĆ, Nin pod udarom, str. 539.

⁴³¹ Adolf GOTTLÖB, Die lateinischen Kirchengemeinden in der Türkei und ihre Visitation durch Petrus Cedulini, Bischof von Nona, 1580–81, *Historisches Jahrbuch*, 6, München, 1885., str. 42–72.

⁴³² *Monumenta ecclesiae cathedralis Nonae*, str. 281–282.

⁴³³ V. BLAŽEVIĆ, str. 84 i 86.

⁴³⁴ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 227; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, I, str. 207–208; II, str. 221.

⁴³⁵ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 228.

⁴³⁶ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 228; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, I, str. 207–208; II, str. 221.

⁴³⁷ Stjepan Gradić je bio komendatorski opat opatije sv. Kuzme i Damjana u Tkonu od 22. rujna 1643. godine do svoje smrti 1683. godine. Stjepan KRASIĆ, Stjepan Gradić i Zadar (1613–1683.), *Zadarska revija*, 33,

Ninske biskupije, naslijedio ga je venecijanski plemić Horacije Belloti (1545.–1601.)⁴³⁸ Horacije je rođen 1545. godine u Veneciji, pristupio je u ranoj mladosti redu franjevac konventualaca i studirao je u Padovi, gdje je nakon promocije imenovan profesorom. S te dužnosti je uzdignut 8. veljače 1592. godine na katedru ninskih biskupa. Budući da je Nin 1570. godine spalila mletačka mornarica, stanovao je biskup Belloti u samostanu sv. Franje u Zadru i iz njega je upravljao povjerenom biskupijom. U Ninu je obitavao generalni vikar Vincenzo Moroso koji je pripadao redu sv. Dominika. Biskup Belloti je revni pristaša tridentinske obnove, obilazio je župe, otvarao škole po selima zahtijevajući od svećenika da propovijedaju na narodnom jeziku.⁴³⁹ Godine 1598. sazvaio je sinodu ninske Crkve na kojoj su donesene dalekovidne odluke.⁴⁴⁰ U prvom redu to su bili propisi o bogoslužju, slavljenju sv. Mise, sakramenata i sakramentalija. Na sinodalnoj sjednici je zatim došla na red crkvena disciplina, te se od klerika zahtijevalo opsluživanje kleričkih dužnosti.

Biskup Belloti je posjetio 1599. godine onaj dio biskupije koji se nalazio pod turskom vlašću odnosno on je mogao posjetiti samo ona sela koja su bila nastanjena, jer je jedan veliki dio zadarsko-ninskog zaleđa bio posve nenastanjen.⁴⁴¹ Umro je 21. rujna 1601. godine u Zadru i bi pokopan u crkvi sv. Franje ispred oltara Bezgrešnog Začeca.⁴⁴²

Blaž Mandevio, rođen u Novigradu 1570. godine, studirao je u Italiji, gdje je postigao doktorat iz obaju prava, te ga je papa Klement VIII. (1592.–1605.) imenovao 26. kolovoza 1602. godine sa samo 32 godine ninskim biskupom. Upravu biskupije preuzeo je tek osam mjeseci kasnije.⁴⁴³ Kao domaći čovjek jako dobro je poznao hrvatski jezik na kojemu je vjernicima držao propovijedi. Isto tako je naredio nekim ninskim kanonicima neka propovijedaju na narodnom jeziku. U Ninu nije imao uvjeta za osnutak sjemeništa pa je odredio jednog učitelja neka podučava klerike, kako izvješćuje apostolski vizitator Priuli 1603. godine: "Ovdje nema sjemeništa zbog bijede i siromaštva grada kao i zbog nestašice osoblja, ali tu je jedan učitelj određen da uči klerike, a ukoliko se sjećam, djelomično ga plaća crkvinarstvo, a djelomično onaj dio koji je određen za siromahe. Taj koji podučava je

---

Zadar, 1984., br. 5–6, str. 533–548; Z. STRIKA, Ime sudionika zadarskih sinoda 1663. i 1680. godine, *Croatia Christiana Periodica*, 30, Zagreb, 2006., str. 81–102, ovdje str. 88, bilj. 35.

⁴³⁸ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 228–229.

⁴³⁹ *Monumenta ecclesiae cathedralis Nonae*, str. 281–282; J. KOLANOVIĆ, Zbornik ninskih isprava, str. 515.

⁴⁴⁰ J. D. MANSI, 36/B, str. 415–416; D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 229; Zvezdan STRIKA, Sinoda Zadarske Crkve 1647. godine, *Croatia Christiana Periodica*, 29, Zagreb, 2005., str. 43–60, ovdje str. 46, bilj. 12.

⁴⁴¹ Ninska okolica je bila jako slabo nastanjena, godine 1600. zabilježeno je da su čak 18 sela bez žitelja. *Monumenta ecclesiae cathedralis Nonae*, str. 283–284; J. KOLANOVIĆ, Zbornik ninskih isprava, str. 515; A. R. FILIPI, Biogradsko-vransko primorje, str. 409.

⁴⁴² Roman JELIĆ, Ninjani u zadarskim crkvenim maticama XVI i XVII stoljeća, *Povijest grada Nina*, str. 597–614, ovdje str. 609; Marin OREB, *Zaslужni članovi hrvatske provincije sv. Jeronima franjevaca konventualaca od njezina postanka do naših dana*, Split, 1973., str. 112.

⁴⁴³ A. R. FILIPI, Ninske Crkve, str. 583.

kanonik i gojenac Hrvatskog zavoda u Rimu. Veoma dobrog je ponašanja i dovoljno je spreman za poziv učitelja.⁴⁴⁴ Kako bi što djelotvornije bila provedena naobrazba, sklopljen je 29. ožujka 1609. godine ugovor između biskupa i grada Nina. Tu je, između ostalih točaka ugovora, precizno određeno da se učitelja škole treba plaćati prema starom običaju, tj. plaća će mu biti određena prema predmetu koji predaje i prema broju učenika.⁴⁴⁵

Negdje oko 1624. godine otputovao je biskup Mandevio u Veneciju radi nekih biskupijskih poslova te ga je u Ninu zamjenjivao njegov nećak Blaž Mandevio, koji je od 1623. godine obnašao službu arhiepiskopara ninskog kaptola. Ovaj se, želeći vidjeti neke sudske spise ninske kancelarije, sukobio s mletačkim rektorom, koji ga je dao javno na trgu u Ninu izbatinati. Kada se s puta vratio u Nin, biskup Mandevio je poslao pismo papi Urbanu VIII. u kojem moli da ga se razriješi dužnosti.⁴⁴⁶ Njegov nasljednik je bio dominikanac Hipolit de Hipolit kojeg je papa Urban VIII. imenovao 7. listopada 1624. godine novim biskupom Nina.⁴⁴⁷

Njegovo ime nije spomenuo Ivan A. Gurato u svojoj kronotaksi. Do kada je ovaj predvodio Ninsku biskupiju, nije poznato, moguće da je poslije njega iznova, pošto su se promijenile prilike, preuzeo Blaž Mandevio upravu ninske Crkve. 21. veljače 1638. godine imenovao je biskup Mandevio jednog župnika nekolicine župa koje su se nalazile pod turskom vlašću. U dekretu izričito nalaže biskup župniku neka se ne zadržava na teritoriju Zadarske nadbiskupije i on može ispovijedati vjernike koji se ne žele ispovijedati kod popa Sorića.⁴⁴⁸ Biskup Mandevio je umro 27. kolovoza 1645. godine. u Zadru⁴⁴⁹

Biskup Šime je treći prelat iz poznate šibenske obitelji Divnić koji je zasjeo na katedru ninskih prvosvećenika. On je rođen 1613. godine u Šibeniku te je studirao u Padovi, gdje je postigao doktorat iz crkvenog i civilnog prava. Njega je papa Inocent X. (1644.–1655.) 25. lipnja 1646. godine uzdigao na katedru ninskih prvosvećenika. Prema Danijelu Farlatiju bio je po redu 38. ninski biskup⁴⁵⁰ te je prema Ivanu A. Guratu i prema Carlu F. Bianchiju bio premješten 10. ožujka 1649. godine na biskupsko sjedište talijanske Feltre.⁴⁵¹ Upravo u ovo

---

⁴⁴⁴ Hrvatski prijevod s talijanskim originalom donosi A. R. FILIPI, Ninske Crkve, str. 591.

⁴⁴⁵ *Monumenta ecclesiae cathedralis Nonae*, str. 286–298; J. KOLANOVIĆ, Zbornik ninskih isprava, str. 515.

⁴⁴⁶ Amolfo BAKOTIĆ, Una lettera del vescovo di Nona Biagio Mandevio a Urbano VIII (1624), *Archivio storico per la Dalmazia*, 23, Roma, 1937., str. 22–24; D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 229; R. JELIĆ, Ninjani, str. 612; L. ČORALIĆ, Prilozi, str. 100.

⁴⁴⁷ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 223.

⁴⁴⁸ *Monumenta ecclesiae cathedralis Nonae*, str. 303–307, hrvatski tekst je objavio J. KOLANOVIĆ, Zbornik ninskih isprava, str. 525, a zatim hrvatski i talijanski tekst donosi S. BAČIĆ, *Franjevci*, str. 45–46 smatrajući da je se imenovanje odnosi na osobu visovačkog franjevca Pavla Ivankovića.

⁴⁴⁹ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 229; R. JELIĆ, Ninjani, str. 612; L. ČORALIĆ, Prilozi, str. 100.

⁴⁵⁰ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 229–230.

⁴⁵¹ Ovaj navod donosi i C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 224; F. DUJMOVIĆ, str. 626; L. ČORALIĆ, Prilog životopisu ninskoga biskupa Šimuna Divnića (1646–1649.), *Croatica Christiana Periodica*, 25, Zagreb, 2001., str. 265–270.

vrijeme otpočeo je venecijansko–turski rat, pa je 1. svibnja 1646. godine dalmatinski providur Leonardo Foscolo naredio iz strateških razloga rušenje i paljenje grada Nina, jer se bojao da se ne bi Osmanlije u njemu ugnijezdile i odatle ugrožavale venecijanski dominij u Zadru i cijeloj Dalmaciji.⁴⁵² Nije ostala pošteđena ni katedrala sv. Anselma, nego je bila i ona zapaljena. Ostala je samo kapela svete Marcele. Ruševine katedrale ostale su do biskupa Franje Grassia koji je nakon podužih radova uspio 1673. godine obnoviti.⁴⁵³

Iz obitelji Jurjević (Georgiceo) potjecao je Grgur, kojega je papa Inocent X. (1644.–1655.) imenovao 21. lipnja 1649. godine ninskim biskupom.⁴⁵⁴ Grgur je promoviran iz crkvenog prava te je bio već 22. rujna 1653. godine premješten na biskupsku stolicu u Krku.⁴⁵⁵ Na njegovo mjesto je uzdigao isti papa 24. studenog 1653. godine plemića Franju Andronika iz Trogira.⁴⁵⁶ On je predvodio Ninsku biskupiju upravo u jeku venecijansko-turskog rata za otok Kretu. Tijekom rata okolica Zadra i Nina je više puta stradavala, osobito početkom 1662. godine, kada su Turci zarobili preko 20.000 grla stoke i odveli u sužanjstvo 200 osoba. Samim krajem veljače 1663. godine provalili su Turci još jednom odvođeci iz Ravnih kotara 8.000 grla stoke. Pastire, žene i djecu su odveli u ropstvo, a sve odrasle zarobljenike poubijali.⁴⁵⁷

Ratna su razračunavanja pokrenula lavinu stanovništva koje je bježalo s turskog dominija na venecijansko područje. Biskup Andronik je razradio plan privođenja svih kršćana katoličkoj vjeri i javio ga Rimskoj kuriji 1660. godine. Kako bi što bolje i djelotvornije sproveo plan u djelo, sakupio je sve nadošle morlake (katolike i pravoslavne) u župe Ražanac i Posedarje. Za mlade vjernike uveo je vjeronauk, čak su i dva prisutna svećenika bizantskog obreda prisustvovala vjeronauku.⁴⁵⁸

Venecijansko plemića Franju Grassija imenovao je papa Klement IX. (1667.–1669.) 3. listopada 1667. godine biskupom Nina i on je iznimna pojava jednog biskupa koji je pokušao obnoviti, duhovno i materijalno, Ninsku biskupiju. Papa mu naređuje u dekretu imenovanja neka popravi stolnu Crkvu i biskupsku kuću.⁴⁵⁹ Ovaj poticaj sproveo je biskup Grassi u djelo. Stanovao je u Ninu po nekoliko mjeseci kako bi ubrzao obnovu i vlastitim

---

⁴⁵² Pojedini donosi Seid M. TRALJIĆ, Nin pod udarom turskih ratova, *Povijest Grada Nina*, str. 529–548.

⁴⁵³ L. JELIĆ, Spomenici grada Nina, str. 104.

⁴⁵⁴ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 230.

⁴⁵⁵ *Hierarchia catholica*, IV, str. 361.

⁴⁵⁶ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 224–225; *Status personalis et locis dioecesis sibenicensis et administratione apostolicae par jugoslavicae archidioecesis jadrensis*, anno domini 1928, Sibenici, str. 80.

⁴⁵⁷ Gligor STANOJEVIĆ, *Jugoslavenske zemlje u mletačko-turskim ratovima XVI–XVIII vijeka*, Beograd, 1970., str. 242.

⁴⁵⁸ M. BOGOVIĆ, *Katolička Crkva*, str. 108.

⁴⁵⁹ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 231 i d.

radom, miješajući malter, dopriniosio obnovi ninske Crkve. Novčanu je potporu tražio i u inozemstvu te je obnova katedrale mogla biti dovršena 1673. godine.⁴⁶⁰

Ime biskupa Grassija se danas povezuje sa spisom "Monumenta ecclesiae cathedralis Nonae..."⁴⁶¹ ili, kako ga naziva Daniele Fralati, "Liber rubeus" (*Crvena knjiga*).⁴⁶² Djelo je do današnjeg dana ostalo neobjavljeno, samo je Josip Kolanović prikazao njegov sadržaj ukazujući time na njegovo značenje za ninsku i za povijest Crkve u Hrvata. Ipak bi bilo neobjektivno ako bi se njegovo ime povezivalo samo s vrijednim spisom. Biskup je Grassi shvatio svoju službu posvema ozbiljno i savjesno starajući se i oko onih župa koje su se nalazile pod turskom vlašću. Uspio je isposlovati od turskih vlasti *arz* ili *ferman* 1. ožujka 1672. godine kojim mu je sultan Mehmed IV. (1648.–1687.) dopustio pohađanje i duhovnu skrb nad onim župama Ninske biskupije koje su se nalazile na osmanskom dominiju.⁴⁶³ Pohodio je godine 1668. župe Novigrad i Posedarje, te je na povratku jedva umakao turskom upadu, koji baš nisu previše marili za sultanov fermand.⁴⁶⁴ Tijekom 1669. godine vizitirao je župe koje su se nalazile pod venecijanskom vlasti i o svemu je podnio 15. svibnja 1670. godine detaljno izvješće Rimskoj kuriji.⁴⁶⁵ Odgovor je dobio biskup Grassi od prefekta Kongregacije koncila, kardinala Celsa 12. lipnja 1670. godine.⁴⁶⁶ 12. travnja 1672. godine dobio je biskup Grassi *indult* Kongregacije Koncila kojom se dopušta ninskom biskupu vršenje duhovne jurisdikcije nad vjernicima koji se nalaze na teritoriju Zadarske nadbiskupije.⁴⁶⁷ Biskup Grassi je preminuo 29. siječnja 1677. godine u Zadru i njegovo ime je uneseno u Maticu umrlih Svete Stošije.⁴⁶⁸

Trogiranina Ivana Burgoforte je papa Inocent XI. (1676.–1689.) uzdigao 22. studenog 1677. godine na katedru ninskih prvosvećenika.⁴⁶⁹ Studirao je teologiju i filozofiju u ilirskom kolegiju u Loretu, gdje je bio okrunjen doktorskom titulom crkvenog i civilnog prava. Ovaj je biskup 1684. godine dočekao oslobođenje cijele biskupije nakon stoljetne okupacije od turskih osvajača.⁴⁷⁰ Radost je ipak bila kratkog vijeka, iz političkih

---

⁴⁶⁰ *Monumenta ecclesiae cathedralis Nonae*, str. 390; J. KOLANOVIĆ, Zbornik ninskih isprava, str. 491.

⁴⁶¹ Usp. ovdje bilj.

⁴⁶² D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 233.

⁴⁶³ Talijanski prijevod fermana se nalazi u *Monumenta ecclesiae cathedralis Nonae*, str. 340–341; J. KOLANOVIĆ, Zbornik ninskih isprava, str. 492, 518.

⁴⁶⁴ J. KOLANOVIĆ, Zbornik ninskih isprava, str. 492.

⁴⁶⁵ Jedan prijepis je načinio biskup Franjo Grassi u svojem *Monumenta ecclesiae cathedralis Nonae*, str. 327–330.

⁴⁶⁶ *Monumenta ecclesiae cathedralis Nonae*, str. 331.

⁴⁶⁷ *Monumenta ecclesiae cathedralis Nonae*, str. 333–335; J. KOLANOVIĆ, Zbornik ninskih isprava, str. 518.

⁴⁶⁸ R. JELIĆ, *Ninjani*, str. 609.

⁴⁶⁹ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 228–229.

⁴⁷⁰ Opći ustanak u zadarsko-ninskom zaleđu podigli su domaći stanovnici, dok su mletački vlastodršci, bojeći se turske odmazde, pokušali zadržati neutralnost. T. RAUKAR – I. PETRICIOLI – F. ŠVELEC – Š. PERIČIĆ, str. 364–365.

razloga je lički dio Ninske biskupije priključen Senjskoj biskupiji. Nova organizacija biskupijskih granica slijedila je samo državne granice, jer je taj dio politički-upravno pripao pod vlast Habsburgovaca, dok su ostali dijelovi Ninske dijeceze ostali u sastavu mletačkog dominija.⁴⁷¹

Ivan Vušić (Vusius), podrijetlom iz Bola na otoku Braču, imenovan je 14. lipnja 1688. godine novim biskupom Nina, ali je njegovo imenovanje spriječio venecijanski placet, pa je na njegovo mjesto 8. svibnja 1690. godine papa Aleksandar VIII. (1689.–1691.) uzdigao Grgura. On je potjecao iz šibenske obitelji Parčić.⁴⁷² Ivan A. Gurato ga naziva Parcijch, njegov mlađi brat je bio Franjo (dominikanac), koji i između 1709. i 1715. godine biskup Kotor. Grgur je bio po redu treći ninski biskup koji je nosio ime Grgur, pa ga Carlo F. Bianchi oslovljava "Giorgio III."⁴⁷³ Studirao je humanističke znanosti i teologiju na Ilirskom kolegiju, zatim je bio župnik u Vodicama. Prije nego li je imenovan biskupom, bio je arhiepzbiter u Šibeniku. Povjerenu mu biskupiju zatekao je porušenu poslije mletačko-turskog rata. Na jednoj karti iz 1692. godine, koja je danas pohranjena u Vatikanskom arhivu, spominju se sve župe s brojnim stanjem Ninske biskupije. Ukupno je na teritoriju biskupije obitavalo 7.052 katolika i 6.276 vjernika istočnog obreda.⁴⁷⁴ U svojem izvješću *ad limina* od 13. travnja 1692. godine navodi biskup Parčić brojno stanje Ninske biskupije, 5.486 rimokatolika i 7.363 vjernika grčkog obreda od kojih su gotovo svi shizmatici.⁴⁷⁵ U svojoj pastoralnoj revnosti javlja biskup Parčić 1692. godine rimskoj kuriji kako je uspio prevesti sve "grčke shizmatike". U isto vrijeme piše generalni vikar Ninske biskupije kako su samo polovina stanovništva na teritoriju biskupije katolici, dok je druga polovina grčkog obreda. Naizgled ovaj oprečni izvještaj je opisao Mile Bogović smatrajući da se radi o različitim kriterijima tko se smatrao katolikom, a tko shizmatikom.⁴⁷⁶

---

⁴⁷¹ Usp.

⁴⁷² C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 229–230.

⁴⁷³ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 229.

⁴⁷⁴ Podatke donosi na temelju uvida u Vatikanski arhiv, (SOCG, vol. 512, fol. 189) M. BOGOVIĆ, *Katolička Crkva*, str. 19.

⁴⁷⁵ Podatke donosi na temelju uvida u Vatikanski arhiv, (SC, *Dalmazia*, vol. 3, fol. 141^f) M. BOGOVIĆ, *Katolička Crkva*, str. 19.

⁴⁷⁶ "Takve vijesti čine se međusobno oprečne, ali, u stvari, ne moraju biti. Istina je da su obraćeni u mnogim izvještajima koji su slani u Rim umnožavani, možda da se istakne pastoralni napor pojedinog biskupa, ali razlike u izvještajima proizlaze također i iz različitih kriterija po kojima su nekoga smatralo katolikom a drugoga shizmatikom. Naime, mletačka vlada smatrala je, službeno, sve dalmatinsko stanovništvo katoličkim, ali različitog obreda. Uslijed toga su i neki biskupi primjenjivali iste kriterije, jer, uostalom, nije baš bilo pohvalno imati mnogo shizmatika na svom području; tako su shizmaticima smatrani samo oni koji su se otvoreno suprostavljali latinskim biskupima. Drugi su opet smatrali katolicima samo one koji su bili latinskog obreda. Jasno je, dakle, da je i broj katolika, odnosno shizmatika, rastao i padao u pojedinim izvještajima zbog različitih kriterija izvjestitelja." M. BOGOVIĆ, *Katolička Crkva*, str. 108.

Poslije biskupa Grgura Parčića pa sve do biskupa Ivana Krstitelja Guirlea nije Ivan A. Gurato spomenuo niti jednog jedinog biskupa, premda je u tom razdoblju djelovalo čak devet biskupa. Na odvojenim je stranicama donio kratke podatke o dvojici biskupa, naime, Ivanu Krstitelju Juriliću i Josipu Grguru Žuviću. Taj podatak jasno očituje činjenicu da je Guratova kronotkasa nepotpuna i da je zapravo ona jedna radna skica.

S Martinom Dragolovićem (Dragolj, Dragolius) zasjeo je na katedru ninskih biskupa prvi od trojice ninskih prvosvećenika podrijetlom iz Splita. Oni su predvodili Ninsku biskupiju od 1703. pa do 1722. godine. Dragolović je rođen u Splitu 1655. godine, postao je 1686. godine arhidakon stolnog kaptola u Splitu i s te dužnosti je uzdignut 1703. godine na katedru ninskih prvosvećenika.⁴⁷⁷ Ninsku biskupiju je predvodio kratko vrijeme. Umro je u Splitu 1708. godine i pokopan u splitskoj katedrali.⁴⁷⁸

Još je kraće vrijeme na čelu Ninske biskupije proveo biskup Ivan iz poznate splitske obitelji Manola, koja je dala još dva biskupa, Franju u Korčuli (1643.–1664.) i biskupa Didacusa u Trogiru (1755.–1765.).⁴⁷⁹ Ivan Manola je rođen 1656. godine u Splitu, bio je župnik nekolicine župa, najprije Klisa, zatim Šolte i naposljetku Kaštel – Sućurca prije nego li je prihvatio 1698. godine službu kanonika splitskog kaptola.⁴⁸⁰ I pokraj svih dužnosti bavio se znanstvenim radom te je na rimskom veleučilištu "Sapientia" postigao 1709. godine doktorat iz teologije i filozofije. Nakon preuzimanja biskupske službe godine 1709. zazimao se za bolju izobrazbu svećeničkog podmlatka. Umro je u Ražancu za vrijeme posjeta toj župi 1712. godine.⁴⁸¹

Njegov nasljednik je bio Trogiranin Ante Rosignoli, koji je obnašao u rodnom gradu službu kanonika. Papa mu je Inocent XII. (1691.–1700.) 30. ožujka 1700. godine povjerio Rapsku biskupiju, gdje je ostao do 1713. godine.⁴⁸² Na Rabu je sazvao biskupsku sinodu prije 1708. godine.⁴⁸³ Papa ga je Klement XI. (1700.–1721.) 27. studenog 1713. godine premjestio na Katedru ninskih biskupa.⁴⁸⁴

Nikolu Dražića iz Splita (1716.–1722.) koji je studirao u talijanskoj Macerati imenovao je papa Klement XI. (1700.–1721.) 1. srpnja 1716. godine ninskim

---

⁴⁷⁷ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 230–231; I. OSTOJIĆ, *Metropolitanski kaptol*, str. 339.

⁴⁷⁸ I. OSTOJIĆ, *Metropolitanski kaptol*, str. 189.

⁴⁷⁹ M. VIDOVIĆ, str. 546, 552.

⁴⁸⁰ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 231–232; I. OSTOJIĆ, *Metropolitanski kaptol*, str. 339.

⁴⁸¹ I. OSTOJIĆ, *Metropolitanski kaptol*, str. 281–282.

⁴⁸² *Hierarchia catholica*, V, str. 95.

⁴⁸³ V. BLAŽEVIĆ, str. 138.

⁴⁸⁴ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 232.

prvosvećenikom. Na toj je službi ostao kratko vrijeme, svega četiri godine.⁴⁸⁵ Isti ga je papa 16. rujna 1720. godine premjestio na biskupsko sjedište u Osor, gdje je i 1726. godine preminuo.⁴⁸⁶ Naslijedio ga je Kotoranin Bernard Dominik Leoni. On je studirao na propagandinom sveučilištu filozofiju i teologiju, bio apostolski vikar u Budvi, te je imenovan komendatorskim opatom Sv. Ambrozija. Godine 1722. uzdigao ga je papa Inocent XIII. (1721.–1724.) na katedru biskupa grada Nina.⁴⁸⁷ Umro je u Ninu svega pet godina nakon biskupskog imenovanja.

Godine 1728. imenovan je novim ninskim biskupom venecijanski patricij Ivan Andrija Balbi. Nije dugo ostao na kormilu Ninske biskupije, nego samo do 21. srpnja 1732. godine, kada ga je papa Klement XII. (1730.–1740.) premjestio u istarsku Pulu.⁴⁸⁸ Tu je vršio biskupsku službu skoro četrdeset godina, sve do 1771. godine i naslijedio ga je Franjo Polesini.⁴⁸⁹

U Guratovoj kronotaksi nije našao mjesta ni Jerolim Fonda, biskup Nina i Trogira. Jerolim je potjecao iz ugledne piranske obitelji Fonda, rođen 1686. godine u Piranu. Stekao je osnovno obrazovanje u rodnom gradu, studij je dovršio na padovanskom veleučilištu, gdje je 1707. godine postigao doktorat obaju prava. Najprije je djelovao u Kopru te se 1721. godine preselio u Pulu, gdje je obnašao službu generalnog vikara i arhidakona. Godine 1733. papa ga je Klement XII. (1730.–1740.) imenovao novim biskupom Nina.⁴⁹⁰ Svoju je službu shvatio biskup Fonda posve ozbiljno pokušavajući urediti pitanje crkvenih prihoda, obnove crkvenih građevina u samom Ninu i obnove porušenih crkava diljem biskupije. Pri svojem zahvatu nije imao biskup Fonda samo zagovornike i prijatelje, nego i mnogobrojne protivnike. Najprije je vodio spor s visovačkim franjevcima oko župe Perušić,⁴⁹¹ a zatim i s nadošlim stanovništvom istočnog obreda. Prilikom pastoralnog pohoda župama Ninske biskupije napali su ga pravoslavni vjernici, predvođeni parohom, s namjerom da ga ubiju. Zahvaljujući samo

---

⁴⁸⁵ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 237; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 232; Mihovil BOLONIĆ, Art.: Dražić Nikola, *Hrvatski biografski leksikon*, 3 (Č–Đ), Zagreb, 1993., str. 602–603; Jerko FUČAK, *Šest stoljeća hrvatskoga lekcionara*, zagreb, 1975., str. 102.

⁴⁸⁶ *Hierarchia catholica*, V, str. 107.

⁴⁸⁷ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 232.

⁴⁸⁸ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 232; Slaven BERTOŠA, Plemićka obitelj Balbi i njezin znameniti član–ninski biskup Giovanni Andrea, *Sedamnaest stoljeća Zadarske Crkve. Program i sažetci izlaganja*, str. 49–50 (studija je u tisku).

⁴⁸⁹ *Hierarchia catholica*, VI, str. 342.

⁴⁹⁰ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 232–233; L. ČORALIĆ, Koparski svećenik Jerolim Fonda (1686.–1754.) ninski i trogirski biskup, *Acta Histriae*, 9, 2001. (nije mi nažalost dostupna studija).

⁴⁹¹ Franjevački povjesničar Stanko Bačić u svojoj monografiji o župi Perušić posvema prešućuje sukob franjevača i biskupa Fonde. Autor samo sumarno donosi podatak da je župa bila pripojena franjevačkom samostanu u Karinu. Stanko BAČIĆ, *Perušić. Župa Marijina uznesenja u Zadarskoj nadbiskupiji. Prošlost i sadašnjost župe u prigodi 540. obljetnice prvoga spomena župne crkve*, Split, 1989., str. 32.

sretnim okolnostima, uspio je sačuvati živu glavu.⁴⁹² Biskup Fonda je bio premješten 1738. godine u Trogir u kojem je nastavio aktivni rad. Umro je u Trogiru 1754. godine.

Nasljednik Jerolima Fonde bio je venecijanski patricij Ivan Frederik Rosa (1738.–1742.).⁴⁹³ Ovaj je bio najprije 23. prosinca 1729. godine imenovan biskupom Krčke biskupije,⁴⁹⁴ ali je zbog velikih poteškoća napustio biskupsko sjedište i vratio se u Veneciju, gdje je živio skoro pune četiri godine. Tek ga je 1738. godine papa Klement XII. (1730.–1740.) premjestio u Nin.⁴⁹⁵ U Ninu je zatekao biskupsku palaču u posve neupotrebljivom stanju i uspio ju je bar donekle obnoviti. U svojoj oporuci ostavio je ninskoj Crkvi jedan srebreni relikvijar u kojem je prema tradiciji pohranjen dio Kristova križa.⁴⁹⁶ Umro je 1. rujna 1742. godine u Zadru i sahranjen u kapelici Bl. Djevice Marije "di Leporine".⁴⁹⁷

U Guratovoj kronotkasi nije našao mjesto niti biskup Toma Nekić (1743.–1754.) koji je rođen 17. siječnja 1690. godine u podvelebitskim Jesenicama.⁴⁹⁸ Ovaj je, kao i jedan veliki dio intelektualaca iz Dalmacije, studirao u Italiji te je nakon studija obnašao različite službe, između kojih se posebno ističe od 1734. godine mjesto arhiđakona i generalnog vikara ninskog biskupa Andrije Balbia.⁴⁹⁹ Papa ga je Benedikt XIV. (1740.–1758.) uzdigao 28. siječnja 1743. godine na katedru ninskih biskupa. Kako bi mogao proširiti sakristiju ninske katedrale, dao je biskup Nekić 1746. godine porušiti kapelu sv. Ivana Krstitelja. Iz nje je tada prenesena krstionica s natpisom hrvatskog kneza Višeslava u Veneciju.⁵⁰⁰

Isto tako ne spominje Ivan A. Gurato niti ime biskupa Antona Tripkovića, rođena u Dobroti (biskupija Kotor). Tripković je studirao u rimskom kolegiju sv. Marije, te je poslije uspješno završenog studija predavao na splitskoj bogosloviji teologiju i filozofiju.

---

⁴⁹² D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 237.

⁴⁹³ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 233.

⁴⁹⁴ *Hierarchia catholica*, V, str. 407.

⁴⁹⁵ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 237; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 233; L. ČORALIĆ, Prilozi za upoznavanje života ninskih biskupa Ivana F. Orsinija Rose (1738.–1743.) i Ivana Kr. Giurileo (1771.–1789.), *Croatica Christina Periodica*, 17, Zagreb, 1993., str. 137–145, ovdje, str. 137–138.

⁴⁹⁶ L. ČORALIĆ, Prilozi za upoznavanje života ninskih biskupa, str. 138.

⁴⁹⁷ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 237 i C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 233 donose natpis s njegova groba: "Hic iacet ossa Joannis Frederici Ursini Rosa veneti episcopi Aenonensis, obiit septimo Idus Septembris anno Dom<ini> MDCCXXXII."

⁴⁹⁸ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 233. Daniele Farlati donosi podatak da je biskup Toma Nekić rođen 15. veljače 1690. godine. D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 237.

⁴⁹⁹ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 239.

⁵⁰⁰ Giuseppe FERRARI-CUPILLI, Su d' un' antica vasca battesimale del Museo Correr di Venezia, *La Voce Dalmatica*, anno I, n. 22 (27. Ottobre 1860), str. 175–178; pretisak istog članka je objavljen bez ikakvih promijena u časopisu *La Domenica*, Zara, 1890., n. 22 i 23; L. JELIĆ, Spomenici grada Nina, str. 104; I. PETRICIOLI, Osvrt, str. 315–317.

Prije nego li ga je papa Benedikt XIV. (1740.–1758.) imenovao 1754. godine biskupom Nina, obnašao je sedam godina službu rektora splitske bogoslovije.⁵⁰¹ Za razliku od nekolicine svojih prethodnika koji su obitavali u Ninu samo po nekoliko godina, biskup Tripković se nalazio na čelu ninske Crkve poduže vrijeme. Ivanu A. Guratu su biografski podatci bili posvema nebitni pa donosi prijepise dvaju pisama koja je uputio isusovac Daniele Farlati biskupu Tripkoviću moleći ga za informacije o ninskoj Crkvi.⁵⁰² Biskup se nije oglasio i nije podupirao Falatijev rad na četvrtom svesku njegove *Povijesti Ilirika*. Tripkovićev nasljednik je Ivan Krstitelj Guirleo (Jurileo, Jurilić), koji je rođen 1711. godine u Trogiru i studirao je na propagandinom sveučilištu u Rimu (*Collegio della Propaganda*), gdje je postigao doktorat iz filozofije i teologije. Vrativši se u domovinu, obnašao je u rodnom gradu službu kanonika trideset godina.⁵⁰³ Papa ga je Klement XIII. (1758.–1769.) imenovao 9. prosinca 1765. godine biskupom Raba⁵⁰⁴ te ga je papa Klement XIV. (1769.–1774.) premjestio 1771. godine na biskupsku stolicu u Nin.⁵⁰⁵ Po svojem dolasku u Nin težio je izdignuti se iz sjene susjednog Zadra naglašavajući samostalnost ninske Crkve. Godine 1782. prenio je u svečanoj procesiji ninske relikvije, koje su se zbog permanentne turske opasnosti već skoro tri stoljeća nalazile u kudikamo sigurnijem Zadru.⁵⁰⁶

Posljednji rezidencijalni biskup Ninske biskupije je dotadašnji primicerij i koadjutor s pravom naslijeđa Josip Grgur Scotti [Žuvić] (1789.–1807.). Scotti je rođen 19. ožujka 1732. godine u Kaštel Starom te je nakon studija na veleučilištu u Padovi bio arhiđakon kaptola u Skradinu.⁵⁰⁷ S te ga je dužnosti premjestio papa Pio VI. (1775.–1788.) 14. prosinca 1789. godine na stolicu ninskih prvosvećenika.⁵⁰⁸ U nemirnom vremenu nestanka Venecije i dolaska Napoleona biskup Žuvić je kao zagovornik francuske dominacije u Dalmaciji premješten 1807. godine na zadarsku nadbiskupsku stolicu. Ninska je Crkva ostala vakantna, njome je upravljao arhiđakon Josip Anton Jurinović⁵⁰⁹ sve do reorganizacije crkvenih granica u Dalmaciji, koja je sprovedena

---

⁵⁰¹ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 234.

⁵⁰² Usp. ovdje bilj. 119 i 120.

⁵⁰³ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 234–235.

⁵⁰⁴ *Hierarchia catholica*, VI, str. 95.

⁵⁰⁵ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 234–235; L. ČORALIĆ, Prilozi za upoznavanje života ninskih biskupa, str. 142–143.

⁵⁰⁶ Relikvije su Ninske Crkve prenesene u Zadar negdje oko 1500. godine, kada je za vrijeme mletačko-turskog rata (1499–1502.) zaprijetila opasnost da bi grad Nin mogao pasti u turske ruke. Ninski biskup se već nekoliko desetljeća prije smjestio u Zadr, a 1500. godine preselile su i benediktinke iz samostana svete Marije u sigurniji Zadar. I. OSTOJIC, II, str. 115.

⁵⁰⁷ Godine 1789. promoviran je na studiju obaju prava na veleučilištu u Padovi. Michele Pietro GHEZZO, I Dalmati all' Università di Padova dagli atti dei gradi accademici 1601–1800, *Atti e memorie della Società Dalmata di storia patria*, 21, Venezia, 1992., str. 150.

⁵⁰⁸ C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, II, str. 235.

⁵⁰⁹ Josip Anton Jurinović je završio studij obaju prava 1768. godine na padovanskom veleučilištu. M. P. GHEZZO, str. 146.

dogovorom Beča i Rima, a potvrdio ju je papa Leon XII. (1823.–1829.) 30. lipnja 1828. godine.⁵¹⁰ Tada je odgovaralo bečkoj vladi osnovati u Dalmaciji samo jednu metropoliju, pa je iz političkih razloga izabrala Zadar. Split i Dubrovnik su degradirani na rang biskupije, a među ukinutim biskupijama našao se Rab, Osor, Nin, Makarska i Ston. Ovako izvedena centralizacija biskupija s jednom metropolijom pratila je samo političku centralizaciju sa Zadrom kao glavnim centrom Dalmacije, u kojem je stolovala zemaljska vlada. Dalmacija nije bila sjedinjena s Hrvatskom, nego je poslije 1867. godine pripala austrijskom dijelu Monarhije, dok je Sjeverna Hrvatska bila u mađarskom dijelu Monarhije. Tako je Austrijancima i Mađarima uspjelo na "račun" drugih naroda pronaći kompromisno rješenje međusobnog suživota, koje je u sebi nosilo nove napetosti i stvaralo nove probleme.

U ovom kratkom prilogu povijesti Ninske biskupije po prvi put je editirana kronotaksa ninskih prvosvećenika, koju je u *Notizie sulla chiesa di Nona, Ecclesia Nonensis sive Aenonensis* priredio zadarski kanonik Ivan A. Gurato (1804.–1874.). Spis je danas pohranjen u Znanstvenoj knjižnici u Zadru, sign. 16519, Ms 448. Njegov naslov ukazuje na činjenicu kako Guratov spis nije jedinstveno djelo pisano s nakanom prikazivanja povijesti Ninske biskupije, nego je ono djelo u kojem je prikupljen raznovrsni materijal o toj Crkvi.

U prvom je dijelu najprije skrenuta pozornost na biografiju i spisateljsko-prepisivačku djelatnost samog autora. Nije, pak, bila namjera iznositi sve pojedinosti, nego samo ukazati na važnost i značenje cijelog opusa Ivana A. Gurata za zadarsko-ninsku prošlost, ali isto tako i za povijest hrvatskog naroda. Sam naslov studije *Catalogus episcoporum...* ukazuje na središnju temu, na važnost kronotakse ninskih prvosvećenika u starijoj, ali isto tako i u novijoj historiografiji otpočevši s Farlatijevom *Poviješću Ilirika*, preko Carla F. Binachija pa sve do najnovijeg redoslijeda koji je priređen u *Šematizmu Zadarske nadbiskupije*. Doduše, Guratova kronotaksa nije potpuna i u njoj se odmah zapažaju praznine, ali ipak ona doprinosi boljem poznavanju razvoja crkvenih struktura Nina i Ninske biskupije. Velična se njegove kronotakse ne sastoji samo u kronološkom redanju imena pojedinih biskupa nego puno više u tome da ju je pokušao pročititi od naslaga srednjovjekovnih kronika. Istodobno je autor svojom kronotaksom ukazao na važnost arhivskog materijala dostupnog u raznim arhivima i njih je na str. 35 naveo poimence.

Kritičkom zahvatu prethodi kratki pregled dileme povijesnog osnutka Ninske biskupije koji je formuliran kao "osnutak ili obnova". Time se želi ukazati kako historiografija o tom problemu još nije izrekla posljednju riječ. Ninska biskupija nije bila osnovana tek pošto su Hrvati bili kristijanizirani, nego je ona kao institucija postojala znatno ranije, pa je stoga moguće da je ime ponekog biskupa koje donosi Carlo F. Bianchi stvarno i postojalo, samo danas nisu dostupni nikakvi povijesni podatci. Ivan A. Gurato polazi odmah od biskupa Teodozija, kojega smatra prvim biskupom Nina i

---

⁵¹⁰ Usp. ovdje bilj. 11.

navodi kronološki imena drugih biskupa do Grgura Parčića. Na odvojenim stranicama donio je Ivan A. Gurato još i kratke podatke o dvojici ninskih biskupa, Ivanu Krstitelju Juriliću i Josipu Grguru Žuviću. Posljednji spomenuti biskup je uzdignut 1807. godine na katedru zadarskih nadbiskupa i poslije njega nije više nitko imenovan rezidencijalnim biskupom ninske Crkve. Reorganizacijom biskupija u Dalmaciji ukinuta je 1828. godine Ninska biskupija i njen teritorij je praktično priključen Zadarskoj nadbiskupiji.

Zvjezdan STRIKA: "CATALOGUS EPISCOPORUM ECCLESIAE NONENSIS"
OF THE ZADAR CANON IVAN A. GURATO

Summary

In this short contribution to the history of the Nin bishopric, the chronological survey of the Nin bishops which was compiled in *Notizie sulla chiesa di Nona, Ecclesia Nonensis sive Aenonensis* by the Zadar canon Ivan A. Gurato (1804–1874) has been edited. Today this manuscript is stored in the Scientific Library in Zadar, sign. 16519, Ms 448. Its title indicates the fact that Gurato's manuscript is not a single unified work written with the intention of depicting the history of the Nin bishopric but rather a piece of writing which has collected various data relating to that church.

The first part of the article begins by drawing attention to the biography and the writing-copying activities of the author. There was no intention of elaborating all the matter in detail but only to indicate the importance and the significance of Ivan A. Gurato's entire opus that pertains to the history of Zadar and Nin but also to the history of the Croatian people. The very title of the study *Catalogus episcoporum*... indicates the central theme, the importance of the chronological survey of the Nin bishops in older but also in newer historiography beginning with Farlati's *Povijest Ilirika* (History of the Illyrians) through Carlo F. Binachi up to the newest sequence which has been set forth in *Šematizam Zadarske nadbiskupije* (Names of the Zadar Archbishopric). True to say, Gurato's chronological survey is not complete and one immediately notices blank spots but it nevertheless makes a contribution to a better understanding of the development of church structures in Nin and the Nin archbishopric. The achievement of his survey does not only consist in the chronological listing of names of individual bishops but much more in his efforts to purify it of the sediments of medieval chronicles. At the same time the author with his survey indicated the importance of archival material accessible in various archives which he listed by name on pag. 35.

The critical turn of the article is preceded by a short account of the dilemmas attending the historical establishment of the Nin bishopric which is formulated as "founding or restoration" and with this the author seeks to show that historiography has not said the final word in regard to this problem. The Nin bishopric was not founded only after Croats accepted Christianity but as an institution it existed much earlier so that it is possible that the name of a particular bishop which is mentioned by Carlo F. Bianchi refers to a real person but today there are no available facts. Ivan A. Gurato begins with bishop Theodesia whom he considers the first bishop of Nin and proceeds to chronologically list the names of other bishops up to Grgur Parčić. On separate pages Ivan A. Gurato gives brief information about two Nin bishops, namely Ivan Krstitelj Jurilić and Josip Grgur Žuvić. In 1807 the last mentioned bishop was promoted to a chair of the Zadar archbishopric and after him nobody was named the residential bishop of the church in Nin. In 1828 the reorganization of bishoprics in Dalmatia rescinded the Nin bishopric and its territory was practically conjoined to the Zadar archbishopric.

Key words: *Catalogus episcoporum*, Nin, Zadar, canon I. A. Gurato.